

RONÎ

Kovara Çandî, Edebî, Zanyarî

Dembihêrkek li ser nivîskaran

Li ser jiyanê - Xelîl Cibran

Bo xatirê jinê - Eleaddîn Secaddî

Nirxandina Gotinên Gunehkar

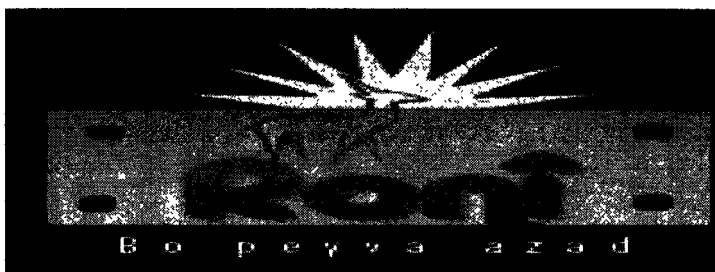
Romana Toqa Naletê

Fîlozofê Kurd - Dînawerî

Zîlan : Împaratoriya kurdan

Sosyolojiya romana kurdî

Kovara Peyva Azad - Ronî - hejmar : 1 - 2010

Kovara Çandî, Edebî, Zanyarî

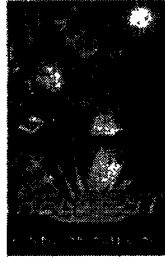
Hejmar : 1

Utgivare / Xwedî:

Helwest Forlag

www.arsivakurdi.org

ISBN : 2000 - 5725

Ansvarig / Berpirsiyar : Lokman Polat
Layout / Rûpelsazî - Helwest
Çap : Peknotryck ofsset / Stockholm

Çapa çekem : Stenbol – Stockholm/ 2010

Adres / Navnişan
Tensta Alle 43. 2tr.
16364 Spånga / Sweden

.....
Inonu mah. Babil Sk. No : 27/3
Şişli / Stanbul / Tirkkiye

.....
hesabê bankê : 0307111
Akbank - 0020 Kadikoy

helwestforlag@hotmail.com
lokmanpolat2000@yahoo.se

Kovara Çandî, Edebî, Zanyarî

Ronî kovara dengê zanîna edebî ye û ji bo pêşveçûna kultur û literatûra kurdî xizmet dike.

Ronî dê bibe kovara analîz û literatûriyê. Dê giranî bide nivîsên li ser danasîn, şîrovekirin û nirxandina berhemên edebî yên kurdî.

Dê di kovara Ronî de gelek nivîskarên kurd bi kurdî nivîs, gotar, analîz, nirxandin binivîsin. Hinek nivîskarên kurd yên jin jî dê bi nivîsên xwe naveroka kovarê dewlemend bikin.

Di kovara Ronî de dê rêbaza peyva azad pêk bê, lêbelê dê nivîs û rexneyên siyasî yên li siyaseta kurdan, li partî û rêxistinên kurdan neyên weşandin. Ji blî rexneyên siyasî yên li partî û rêxistinên kurd dê hemû cure cure nivîsên çandî, edebî, felsefî, dîrokî, zanyarî, civakî û rexneyên edebî hebin. Dê derheqê weşanên kurdî de agahdarî bêne weşandin.

Kovar dê li gor navê xwe bibe ronahî û di gelek waran de rîya pêşveçûnê ronî bike, pirs û pirsgrêkên ziman, çand û edebiyata kurdî minaqeşe bike. Ji dagirtina valahiya rexneya edebî hewl bide.

Di kovara Ronî de nivîsên danasîn, nirxandin û analîzên derbarê pirtûkên sînemayê, şano, çîrok – novel - , roman û helbestê dê asoyê xwendevanan fereh bike, zanîna wan bêtir bike. Ew ê hewl bide bi hindikayî be jî valahiya rexnegiriya edebî ji holê rake û rê li pêşveçûna rexnegiriya edebî vebike. Pêwîstiya edebiyata kurdî bi rexnegiriya edebî û analîzên zanîstî yên edebî heye û divê ev pêk were.

Di kovarê de nivîsên dirêj dê wek beş bi beş bêne weşandin. Nivîsên dirêj di careke de weşandin kovarê difetisîne. Di her hejmara kovarê de çiqas nivîsên cure, pîreng û pirdeng hebin, çiqas babetên cuda, mijarên rengoreng hebin naveroka kovarê ewqas dewlemend dibe. Ji bo kovareke rengîn, pîrhêlî û dewlemend weşandina nivîsên li ser mijarên curbecur pêwîst e.

Weşandina kovara Ronî ji bo pêşveçûna çand, edebiyat û zimanê kurdî pêşveçûneke, hewldaneke, welatparêzî û fedekariyê ye. Ronî berdewama kovara Helwest e, bi navekî din domandina wê ye.

Weşandina kovarê hêsan nîn e. Jê re ked divê, xebat divê. Ji bo kovar jiyana xwe ya weşanê bidomîne divê xwendevanên kovarê mil bidin kovarê û bibine abone.

Hetani hejmara bê hûn bimînin di xweşiyê de.

Lokman Polat

Berpirsiyar û birêvebirê kovarê

LI SER JIYANÊ

Xelîl Cibran

Wergêr : Husein Muhamed

Jiyan di deryaya bêkesiyê de giravek e ku zinar hêvî,
dar xewn, gul bêkesî û çem tînî ne.

Kesûkarên min, jiyana we giravek e ku ji hemî girav
û deverên din veqetayî ye. Ferq nake çend keştî ji
beravên we diçin deverên din an çend tèn beravên
we, hûn her bitenê dimînin ji ber jan û bêriya bêke-
siyê. Hûn xerîb in ji kesûkarên xwe û dûr in ji dil-
soziya wan.

Bira, min dîtiye tu li ser koma zêrên xwe rûniştî yî
û ji dewlemendiya xwe kêfxweş î - bi gencîne û
xezîneyên xwe serbilind î û bawer dikî ku lepa zêr
xirxalek nepenî ye ya hêvî û ramanên te û xelkê
digihîne hev.

Min tu bi çavên xwe dîtî ku tu pêşengiya leşker û artêşa xwe dikî û armanca te hilweşandina kel û asêgehên dijminên te ye. Lê ku min dîsan carek dî lê nerî, min tenê dilek bêxwedî li paş sendoqên zêr cemidî, di rekehek zêrîn a firindeyek tî de dît û di vê rekehê de tenê amanek avê yê vale min dît.

Bira, min dîtiye tu li ser tac û textê şan û şerefê rûniştî yî û gel li derdorî te ye û pesna mezinahiya te, gernasîya te û hişmendiya te dide û li te dinere û mîna ku pêxember bî coşîya giyanê wan hildikeve ber perrên esmanan.

Û dema te li bindarên xwe dinerî, min dît ku ji rûyê te bextiyarî, hêz û coşa serkeftinê dixwiya goya ku tu giyanê wan î.

Lê bibîne, ku min carek din tu dîtî, min dît ku tu bêxwedî li rex textê xwe yî, mîna sergumkiriyeke yê destê xwe bilind dike û ji sawêr û tarmayiyên nepenî lava û liyanan dike û bexşandin û dostaniyê hêvî dike - tika dike banek hebe bila bêserûber jî be lê tenê germî û dostanî hebe.

Bira, min dîtiye ku te ji jinek bedew û delal hez kiriye û dilê xwe raspartiye delaliya wê. Dema min dît ku ew bi dilnêrmî û evînek dayikane li te dinere, min ji xwe re got: Her bijî Evîn ya dawî li bêkesiya vî camêrî anîye û dilê wî gihandiye dilê yên din.

Lê ku min dîsan lê nerî, min di dilê evîndar de dilek dî yê bêkes dît ku bi giriyê xwe bêencam té dikoşe ji keçikê re nehîniyên dilê xwe derbibe; û di giyana

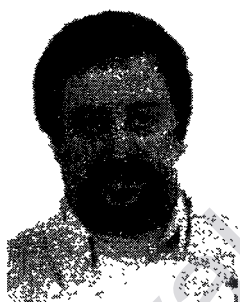
te ya bi evîné xemldayî de min hê giyanek din a bêkes dît ku mîna ewrên livok bû û bîlasebeb hêvî fikir bikare xwe bike xunav û rondik di çavên dildara te de.

Bira, jiyana te jîngehek bi tenê ye, veqetayî ji yên xelkê. Ew xaniyek e ku çavê ti cîranan nakeve hindirî. Heke ew di nav tarîtiyê de ba, lampeya cîranê te dê nikariya wê ron bike. Heke qûtê pêdivî tine ba, te dê neşiyaba wî ji embara cîranan dagirî. Heke ew li beyaristanekê ba, te nedikarî wî raguhezîni gulistanekê ya bi destên xelkê hatiye çandin û têwerdan. Heke ew li gupika çiyayekî ba, te dê nikariya wê bîni geliyekî piyên xelkê dewisandî.

Bira, tenêtî beşek ji jiyana te ye, û heke ev tenêtî û veqetayîti tine bûye, tu dê ne tu û ez dê ne ez bam. Eger ew neban, dema min dengê te dibihîst, min ê belkî bigota ev dengê min e; yan dema min rûyê te bidîta, min ê bawer bikira ku ez di neynik û awêneyê re xwe dibînim.

Ji pirtûka Xelîl Cibran Dengê Mamoste (Voice of the Master) hatiye wergirtin û wergerandin.

Romana Kurdî
û
Pêwîstiya nivîsîna
sosyolojîya romana
kurdî

Lokman Polat

Ez dixwazim di derbarê romana kurdî de dîtin û ramên xwe bi çend gotinan pêşkêşê xwendevanên kurd bikim. Li ser vê mijarê çiqas pir nivîs werin weşandin ewqas baş e. Di hejmarên din de jî nivîsên derbarê romana kurdî de bê weşandin baş dibe.

Bi min divê mînaqêşe li ser romana kurdî heye, tune neyê kirin. Romana kurdî heye. Lê, di kîjan radeyî de ye? Çiqas qels e, çiqas serketiyê? Di romana kurdî di kîjan merhaleyê de derbas bû û niha di kîjan rewşê de ye? Di romana kurdî de şaşî û kêmanî çine? Di romana kurdî de kîjan cure teknîka nivîsînê tê bikaranîn? Tîp û karakterên romana kurdî çawanin? Di romana kurdî de

erotîzm çima kême? Çima romanên kurdî yên macera – bi heyecan – hindikin? Pirs û pirsgirêkên romana kurdî çine? Û hwd di gelek babetan de di derbarê romana kurdî de dikare mînaqêşe were kirin.

Pêşveçûna romana kurdî

Heger mirov sî sal berê û niha bide miqabilê hev, niha romana kurdî pêş ketiye, ber bi dewlemendbûnê ve diçe. Lêbelê dîsa jî di nav edebiyata kurdî de, li gor çîrok û helbesta kurdî, romana kurdî qels e. Romanên xwerû bi kurdî jî du sed, sê sedî nabihûrin. Tê bîra min, jî sala 1975an ta 1980yî li Kurdistana bakur tenê romaneke bi kurdî hate weşandin. Ew jî romana Erebe Şemo “Şivanê Kurd” bû. Di wê demê de gelek kovarên siyasetên kurdan bi kurdî û tirkî derdikevin. Hinek pirtûkên helbestên kurdî jî derketin, lê qet romanek jî bi kurdî derneket. Li gor wê demê niha rewş ber bi başiyê ve diçe. Helbet ev jî encama têkoşîna azadiya gelê kurd e, berhema kar û xebata doza azadiya netewî ye.

Di wan salan de di gel romana Erebe Şemo, romaneke/çîrokeke Cegerxwîn jî li bin xetê derketibû û bi dizî di nav destên xwendevanên kurd yên Kurdistana bakur de digeriya. Navê wê jî “Reşoyê Darê” bû. Ev pirtûk li gor hinekan roman û li gor hinekan çîrok bû. Bi min mirov dikare wê wek kurterromaneke bi nav bike, yan jî noveleke dirêj.

Ji sala 1975an ta 1980yî, min bi sedan romanên nivîskarên biyanî (bi piranî jî romanên nivîskarên rus, tirk, ewropî û amerîkî) xwend. Lê, jî bo ku di wê demê de romanên kurdî nehatibûn nivîsîn û weşandin, min tenê van herdu pirtûkên ku min bi nav kir (Şivanê Kurd û Reşoyê Darê) xwend.

Sala 1990î bû destpêka romannivîserîya kurdî. (Mexseda min Kurdistana bakur e. Kurdên Kafkasyayê û yên Kurdistana başur ji berê ve hinek romanên kurdî nivîsîbûn. Lê, romanên ku wan nivîsîbûn bi tîpên kirilî û erebî bû. Kurdên bakur nikaribûn van herdu alfabeyan bixwînin.) Li Ewropayê romannivîserîya kurdî dest pê kir. Ji salên 1990î heta sala 2002an gelek romanên kurdî hatin weşandin. Di nav nivîskarên kurd de, yê ku herî pir romanên kurdî nivîsî û weşand Mehmed Uzun e. Di gel wî, nivîskar Mustafa Aydoğan, Hesenê Metê, Lokman Polat, Aram Gernas, Yaqop Tîlermenî, Mihemed Dehsiwar, Suleyman Demir, Mezher Bozan, Xurşîd Mîrzengî, Zeynelabîdîn Zinar, Bubê Eser, Laleş Qaso, Firat Cewerî, Adil Zozanî, Medenî Ferho, Torî û hwd, jî romanên kurdî nivîsîn û weşandin. (Di nav nivîskarên romannivîser de çar nivîskarên ku herî pir romanên kurdî nivîsîne û weşandine Mehmed Uzun, Lokman Polat û Laleş Qaso û Medenî Ferho ne.)

Qelsiya romana kurdî

Di gel ku bi dehan nivîskarên kurd hinek romanên kurdî weşandin jî, ev têr nake. Romana kurdî hêj jî di gelek waran de qelsiya xwe didomîne. Qelsiya romana kurdî ne tenê ji bo Kurdistana bakur, ji bo hersê perçeyên din ên Kurdistanê jî weha ye. Li Kurdistana rojhilat du, sê romanên xwerû bi kurdî hene. Di Kurdistana başûrê rojava de du, sê nivîskar çend roman nivîsîne û hew. Kurdistana başur ku heftê sal e ji hêla ziman ve azad e, pênc, şeş nivîskaran romanên kurdî -zaravayê soranî- nivîsîne. Hejmara romanên wan jî ji tiliya destan nabûre. Herweha qelsiya afirandina romanên kurdî li seranserê Kurdistanê, di hemû beşan de didome.

Ji hêla naverokê de ji qelsiyêke romanên kurdi yên heyî hene. Qelsiya herî berbiçav, tunebûna sahneyên erotîk, ramanên felsefî û hestên psîkolojîk e. Divê cure cure romanên kurdi hebin. Romanên realîst, surrealîst, sosyal, civakî, modernîst, postmodernîst, sembolîst hebin. Divê romanên dîrokî, romantîk, macera û heta yên polîsiye jî hebin. Hinek xwendevan dibe ku ji romanên fantastîk an romantîk hez bikin, hinek dikarin ji romanên polîsiye yan yên ku mijara wê li ser bûyerekî dîrokî hatiye hunandin, hez bikin. Yanê divê romanên pirreng û pir cure hebin.

Ziman hebûna neteweyî ye

Ziman, çand û edebiyata neteweyekî hebûna wî neteweyî ne. Neteweyek ku zimanê xwe, çanda xwe, edebiyata xwe wenda bike, ew bi xwe jî wenda dibe, di nav neteweyên din de dihele, asîmîle dibe. Yên ku neteweyan li ser lingan dihêle ziman, çand û edebiyata wî neteweyî ye. Sedemên ku çima romannivîsiya kurdi ewqas qels maye? gelek in. Lê, sedemê bingeîn siyaseta nijadperesî û şovenîya dewleta dagirker a tirk e. Ev siyaseta wan a şoven, bi zagonên paşverû hebûna netewa kurd û zimanê kurdi qedexe kiribû. Zimanekî ku 80 sal qedexebe, helbet pêşketina wî zimanî wek ku tê xwestin pêk nayê, edebiyata wî zimanî beyar dimîne, edebiyata ku bi hezar zor û zehmetan bê afirandin jî qels dimîne. Civak paşve dimîne û kar û xebata rewşenbirî bi berhem nabe. Heger li Kurdistana bakur di dibîstanan de bi zimanê kurdi perwerde bihatana kirin, bi kurdi pirtûk, kovar û rojnameyên rojane bihata weşandin, dê romana kurdi jî bikemiliyana û gelek xurt bibana, pêşvebiketana.

Hebûna cureyên romanên dewlemendî ye

Edebiyata Kurdî a bi devkî gelek xurt e, dewlemend e. Edebiyata nivîskî qelse, lê di van salên dawîn de, edebiyata nivîskî jî ber bi pêş dikeve, pêş ve diçe, dewlemend dibe. Di nav edebiyata kurdî de qelsiyek jî di hêla romanên dîrokî de xwe nişan dide. Nivîskarên kurd yê romanivîser divê romanê dîrokî jî binivîsin. Nivîsîna vê cure romanê edebiyatê dewlemend dike.

Roman û dîrok bi hevûdu ve eleqederin, bi hev ve girêdayîne. Romanek dema bê weşandin, ew roman dixwazî li ser dîrokê û dixwazî li ser bûyerên rojane ya dema nû be, piştê demeke dûr û dirêj -yanê nabeynê de dem û dewran bibûre- ew roman jî dibe berhemek, belgeyek anku pirtûkeke dîrokî. Dema ku roman tê weşandin, şahîdê dema xwe ye, lê piştê demeke ew jî dibe dîrok.

Romana dîrokî di sedsala 19'an de bi romannivîs Walter Scott dest pê kiriye. Berhemên W. Scott, Balzac, Tolstoy, Pûşkîn, Dostoyevskî berhemên klasîk yê dîrokî ne. Di van berhemên de kes û bûyer li gorê rastiya dîrokî hatine afirandin, lê gelek xeyal jî lê hatine zêdekirin. Berhemên Aleksander Dumas li ser bingeha macerayên dîrokî, wek çîrokên serpêhatinê, lê bi teknîk û forma romanê hatine nivîsîn.

Hinek romanên dîrokî jî li ser serpêhatiyên şexsiyeten dîrokî hatine afirandin. Her wekî romanên ku li ser Hz. Alî, Tîmûrleng, Raspûtîn, Kleopatra, Îskenderê Mezin, Hanîbal, Gilgamêş, Ramses, Hz. Musa û yd, hatine afirandin. (Di vir de hêjayê gotinê ye, ku şaristaniya misrî ya kevin gellek hikarî li mejiyê romannivîsan kiriye.

Hinek roman jî hene ku ji vê cureya romanê re dibêjin romanên dîrokî yên fantaziyê, yan jî romanên fantaziyên dîrokî. Romana Catherine Hermany “Wezîrê şevê”, ya Mîka Woltarî “Evîndarên Bîzansê”, ya Umberto Eco “Navê Gulê” û hinek romanên Necîb Mehfoz û Amîn Maalouf di vê kategoriyê de ne. Di van romanên de dîrok û fantazî têkilhev dibe. Bûyerên ku di van berhemên de têne qalkirin bûyerên dîrokî ne û bi fantaziyan hatine xemlandin.)

Divê romanên serokên serîhildanan û serhildêrên çekdarên kurd bê nivîsîn

Hêj jî romana serokên serîhildêrên kurdan nehatine nivîsîn. Bi min, divê romana Şêx Ubeydulahê Nehrî, Şêx Seîd, Seyid Riza, Elîşer, Qazî Muhamed, Îhsan Nurî Paşa, M. Barzanî, A. Ocalan û hwd bîn nivîsîn. Li Kurdistana bakur şerekî bîstûpênc salan hat pêkanîn, hêj jî romana vî şerê bîstûpênc salan nehatiye nivîsîn. Di hemû serîhildanên kurdan de gelek mêrxasên bi navûdeng hebûn, ji Yado heta Mahsûm Korkmaz, ji Hesên Keyayê Celkî heta Serdar Ararat bi sedan egîd û mêrxas bi mêraniya xwe ketin nav rûpelên dîroka têkoşîna Kurdistanê. Divê ew hemû egîd û mêrxas bîn bîranîn û romanên wan bîn nivîsîn.

Guhertinên romanê

Di romanê de pêşketin û guherînên nûn çêdibin. Dinya diguhire, roman jî diguhire. Teknîka nivîsîna romanê diguhire, nûjen dibe. Romanên Tolstoy, Dostoyevskî, Viktor Hugo, Balzac û yên Susan Tamaro, Paulo Cuelho û Aleksandro Barîco ne wek hev in. Romanên berê her cîldê wê 300 - 400 rûpel bûn, yên niha wek

cîld nîn in û her roman ji 150 rûpelî nabûre. Hinek romanên nivîskarên Îtalî 100 rûpel in. Civak çiqas pêş bikeve, modern bibe, ji hêla îlim û teknîkê ve çiqas pêşketin çêbibin di romanê de jî dê herweha pêşketin çêbibe. Yanê pêşveçûnên di Fîzîk, Astronomî û hemû şaxên îlmê li ser ramanên felsefîk û dîtinên edebî tesîreke mezin dike. Dîtin û ramanên felsefî û edebî jî li ser civakê tesîr dike.

Zimanê romanê divê gelek hêsan be. Zimaneke edebî, lê hêsan ku xelq jê fêhm bike. Ji xwe maneya kelîmeya romanê di serî de “pirtûka ku bi zimanê gel hatiye nivîsîn” bû. Mirov gava li sedsala 19’an ya gelên Ewropa rojava dinêre, ew dem dema xurtbûn û pêşveçûna romanê bû, lê piştê wê demê jî, romanê pêşveçûna xwe domand e. Romanên wê demê bi zimanê xelqê hatibûn nivîsîn û li ser xelqê tesîr kiribû. Di dema ronansê û reforman de çanda gelên rojava bi romanê formeke nûh stend. Roman bi vê forma xwe ya nûh bû haceta guherandina civakê. Roman bû xwediyê fonksiyonek girîng. Ev fonksiyona wê ya girîng hêj jî didome.

Bi kurtahî, Roman hêj nûh e. Sê asir berê hatiye avakirin. Di esra 18 û 19an de gihîştîye kemala xwe. Roman hêj jî ber bi pêş ve diçe, bi teknîkên nûh dikemile. Di romanên de têkiliyên mirovan -însanan-yên bi hevdu re û bi xwezayîyê re bi hawakî berfireh û bi teferuat têt qalkirin, bi hunerî têt hikayekirin. Di nav van têkiliyan de; ji pirsên ruhî hetanî rewşa aborî û gelek munasebetên din hene. Di hikayekirina evîndariya du ciwanan de trajedî heye, munasebeta civakî ya wê deverê, wê heremê heye. Roman vekirin û derketina holê ya munasebeta civakî ye. Roman keşîfekî nûh e,

îcatekî nû ye. Teknîka avakirina wê tim tê guherandin, tê nûhkirin.

Kar û xebata ku ez dikim, tiştên ku dixwazim pêk binim, ev tiştin ku nivîskarê hêja Mário Vargas di demek de hanîbû zimên û li ser girîngiya wî rawestiya bû. Yanê “Niha yek ji xebatên min yê girîng ewe ku, ez bi piraniya xelkê bidim bawerkirin ku lazime em xwedî li edebiyatê derkevin, Hesasiyet û azadiya cîhana pêşerojê girêdayî edebiyatê ye. Edebiyat garantiya azadiyê ye, ji ber ku ew weke her tiştê din nikare were birêvebirin û kontrol kirin.

Edebiyat bingeheke hem ji bo zindîhiştina rexneyan li hemberî rastiya cîhanê û hem jî ji bo nûkirin û parastina ziman e.”

Pêwîstiya nivîsîna sosyolojiya romana kurdî

Belê, pêwîstiya nivîsîna sosyolojiya romana kurdî heye. Min di pirtûka xwe ya bi navê “Bandora Edebiyatê” û pirtûka bi navê “Bîst Romanên Kurdî” de edebiyat çîye, bandora wê çawaye, roman çîye û çend cure roman hene, bi dirêjahî rave kiriye. Lê, divê li ser romanên kurdî lêkolînên berfireh bêne kirin û sosyolojiya romana kurdî bê amadekirin.

Ji bo ku dewleta kurdan ya serbixwe tunebû, lomajî kurd bi her awayî ji gelek tiştan mehrûm man. Gel û neteweyên ku dewletên wan hene bi her awayî pêş ketin. Di unîversîte, fakulte û akademyên wan de li ser gelek mijaran tezên îlmî / zanîstî hatin nivîsîn, grubên xebatê hatin pêkanîn û li ser gelek tiştan lêkolînên berfireh hatin kirin.

Li dibistanan ekolên edebî pêk hatin, lêkolîn û lêgerînên edebî û dîrokî hatin kirin. Wek mînak; grubeke –komeke- li ser edebiyata klasîk lêkolîn dike û encama lêkolîna xwe bi şeweyeke îlmî / zanîstî amade dike û pêşkêşê xwendevanan dike. Edebîyatzanekî yan jî edebiyatnasekî li ser romanên Tolstoy, yek li ser ê Dostoyevskî, yek li ser hemû romanên Malraux, yekî din li ser romanên Stendhal û hwd, lêkolînên berfireh dikin. Di Unîversîteyan de, hetanî niha kesekî li ser helbestvan, çîroknivîser yan jî romannivîserekî kurd lêkolîn nekiriye, li ser wî / wê nivîskarî û berhemên wî / wê nenivîsiye. Divê xwendevanên Unîversîteyê tezen xwe yên doktorayê li ser şexsiyetên kurd, edebiyata kurdî û hwd, tiştêk ku bi kurdan ve têkildare amade bikin.

Herweha hetanî niha kesekî analîzker, lêkolînav, edebiyatnas li ser mijarên di edebiyata kurdî de trajedî çîye, çiqas heye, îronî çîye û di kîjan berhema edebî de îronî heye, şadimanî çîye û di kîjan berhemên edebî de şadimanî –pevşabûn- heye û çima di piraniya berhemên edebî yên kurdî de şadimanî tune, nenivîsiye. Ji xeynê sê, çar kesan piraniya nivîskar, lêkolînav û rewşenbîrên kurd serê xwe li ser pirs û pirsgirêkên edebiyata kurdî û herweha bi taybetî jî li ser romana kurdî serê xwe neêşandiye.

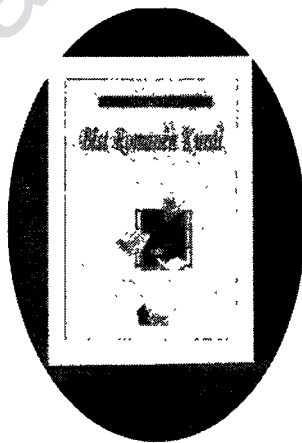
Di romana kurdî de trajedî, îronî, pêkenî, şadimanî, evîn, nakokiyên sosyal civakî, şer, pevçûn, macera, serpêhatî û bûyerên curbecur çiqas hene? Karakterên lehengan, rewşa figuran çine, çawane? Dîsa di romanên kurdî de ramanên siyasî û îdeolojîk, mentalîteyên tradîsyonel û modern hene yan na? Herweha di romana kurdî de îdealîzma soyut û realîzma somut çiqas hene?

Di hêla psîkolojiyê de romanên kurdî qels in yan na? Gelo psîkolojiya leheng û figurên romanên kurdî bi şêweyeke serketî hatine ravekirin yan na? Di naverokên romanên kurdî de hêlên perwerdeyê hene yan na? Perwerdeya leheng û figurên romanên kurdî di çi radeyê de ne? Romannivîserên ku romanên xwe şibandine berhemên nivîskarên navdar yê cîhanê, bi afirandina berhemên xwe çiqas serketine?

Mîrov dikare pirsan gelek zêde bike, lê pêwîst nake. Bersîva van pirsan karê lêkolînavan e, edebiyatnasan e, rexnegiran e. Ew bi kar û xebata xwe, bi afirandina pirtûkên xwe yê derbarê mijara pirsan de dikarin ji gelek pirs û pirsgirêkan re bersiv bibînin.

Dema ji alî sosyologên civaknas û edebiyatzan ve sosyolojiya romana kurdî bê nivîsîn, dê bersîva van pirsan û gelek pirsên din bê dayin. Bi hêviya ku rojêke kurdekî zana dest pê bike û sosyolojiya romana kurdî binivîse.

Di hejmara duyem de em ê weşandina nivîsên li ser romanê û herweha cure dîtinên derbarê romanê de biweşînin û pêşkêşê xwendevanên kurd bikin.

kevnar nefilitîne. Felsefeya filozofên Kurdistanê her tim di nava xwe de fikr û ramanên her sê filozofên medya kevnar stîrandine. Niha bi vê nivîsê re em ê derbasî van filozofên Kurdistanê yê serdema navîn bibin.

Di nava filozofên, felsefeya serdema navîn ya Kurdistanê de navê yekemîn Ebûl Henîfe yê Dînawerî ye. Em ê felsefeya serdema navîna a Kurdistanê bi Ebûl Henîfe Ehmed ê kurê dawidê Dînawerî bidin destpê kirin. Bîrastî di Kurdistanê de felsefeya serdema navîn bi awayekî sistematîk, bi Şihabuddîn Suhreverdî destpê dike, lê ji ber ku Dînawerî çixir li pêş Suhreverdî û filozofên dû Suhreverdî kolaye û rê li pêş wan vekirîye, em ê bi Dînawerî destpê bikin.

Kî ye Dînawerî?

Navê wî Ebûl Henîfe Ehmedê kurê Dawidê kurê Wenand e. Ev navnasa wî ya dirêj e. Lê di nava ehlê ilm û zanîne de, bi tayîbetî jî di nava ehlê medresê de weka Dînawerî tê naskirin. Navê xwe ji cîhê jidayikbûna xwe digire. Di 820"an de li Dînawerê (Deynûr) jidayik dibe Dînawer niha girêdayî kurdîstana îranê ye. Li Kermaşanê (Kermaşah) li ser rêya hemedanê ye. Dînawerî ji nava zanyarên kurdîstanê yê mezînan ê ewilî ye. Îslam di 632-634"an de tê kurdîstanê lê zû bi zû di nava gel de nayê pejirandin. Weka ku me gava berê li jor jî got em vê yekê di serhildana Babekê kurd de jî dibînin, ji 813"an destpê dike heya 816"an didome ev serhildan. Yê ku di vê serhildanê de cîh digirin jî tev ezerî, ecem, kurd û gelên din ên Mazdekî ne. Ji ber vê yekê diyar e ku îslam heya 150-200 salan jî, hê bi tevahî di nava gel de rûnenîştîye. Di erdigareke wisa de bapîrê Dînawerî wenand ji bawerîya xwe diguherîne û dibe

musilman. Ango Dînawerî bi malbatî ji nifşa xwe ya duyemîn û vir de musilman e.

Niha em werin ser xebat û ramanên Dînawerî. Ez nêzî du mehan e li ser Dînawerî lêkolînan dikim û di derbarê jiyana û xebatên wî de li agahiyan digirim. Ji gava ku min dest bi lêkolîna jiyana wî kiriye heya îro ez li hember mezinahiya wî wisa heyirîm ku, birastî min jixwe û ji lêkolîner û rewşenbîrên beriya xwe fedî kir ku heya niha zanyar û filozofekî mîna Dînawerî hê me bi kurdan nedaye naskirin.

Dînawerî zanyarekî pirralî ye. Ne tênê li ser qadekê du qadan di gelek qadan de çixir kolaye û rê daye pêş zanyarên dû xwe. Di warê riweknasiyê (botanîk) de, di warê zoojîyê de, di warê zimanzaniyê (filolojî) de, di warê tipê de, di warê mantiqê de, di warê dîrokê de, di warê erdnîgariyê de, di warê astronomiyê de, di warê meteorolojiyê de, di warê matematîk û mekanîkê de berhem nivîsîne û van berhemên wî ji alî zanyarên mezin ên dû wî weka çavkaniyên herî bi bawerî hatine bikarhanîn. Di heman demê de avakarê ilmê qethiyetê ye. Di nava ereban de weka bavê riweknasiyê hatiye bi navkirin. Ji ber ku bi pirralîbûna xwe bala gelek zanyarên biyanî kişandiye, gelek zanyarên biyanî li ser lêkolîn kirine. Li ewrûpayê weka di derdora zanistî de weka “dehayê kurd” tê naskirin. Yekem car wî li ser dîrok û antropolojiya kurdan lêkolîn kiriye û bi navê “ensab el-ekrad” berhemek nivîsiye. Di vê berhema xwe de ji dîrokên kevnar heya roja xwe bav û kalên kurdan girtiye dest. Dîsa di dîrokê de yekem car wî xerîtaya Kûrdistanê xêz kiriye. Navê Kûrdistanê di xeriteya xwe de bikarhaniye.

Di pirtûka xwe ya “kitab el-nebat” ê de navê riwekên Kûrdistanê bi kurdî girtiye. Dîsa di warê astronomiyê

de ewqas pêşve çûye ku xebatên wî tenê bi berheman tixubdar nemaye di heman demê de nêringeheke jî avakiriyê (çavdêrxane, rasatxane). Niha em di vê nivîsê de çiqas pesnê wî hildin dê dîsa jî hindik bimîne ji bo wî, lewra ne tenê di nava kurdan de meriv dikare bi hêsanî bêje di nava şaristaniya îslamê de ji zanyarên herî bi rûmet yek e. Lê mixabin îro ji ber ku lê nehatiye xwedîderketin, ji bilî çend kesên zanînhêz bêtir kes bi navê wî jî nizane. Ez niha li ser fikr û felsefeya wî, li ser jiyan û xebata wî dûr û dirêj rawestim belkî berhemeke dûr û dirêj karibim li ser binivîsim. Lê ji ber ku pêdivî bi kurtgirtina mijarê heye. Ez ê niha tenê berhemên ku wî nivîsîne ji we re diyar bikim û nivîsê biqedînim.

Berhemên ku di derbarê zanistên matematîk û xwezayê de nivîsîne:

- 1- Kîtab el-cebr we muqabile (pirtûka cebîrê)
- 2- Kîtab el-nebat (riweknasî)
- 3- Kîtab el-kusuf (rojgirtin)
- 4- Kîtab el-redd ela reşad el-îsfexanî (astronomî)
- 5- Kîtab el-hisab (arîtmêtîk)
- 6- Baxt fi hîsab-el hind (lêkolîna arîtmêtîka hindistanê)
- 7- Kîtab el-cem wel tefrîq (arîtmêtîk)
- 8- Kîtab el-qible wel zîwal (astronomî)
- 9- Kîtab el-enwa (meteorolojî)
- 10- Îslahel mantiq (mantiq)

Berhemên wî yên di warê zanistên civakî de

- 1- Îxbar ul-tîwal (dîrok)
- 2- Kîtab el-kebîr (dîroka zanistê ya mezin)
- 3- Kîtab ul-fisaha (retorîk)
- 4- Kîtab ul-buldan (erdnîgarî)
- 5- Kîtab ul-şî"r we şûara (wêje)
- 6- Ensab ul-ekrad (dîroka kurdan)

SERHED

Fêrgîn Melîk Aykoç

„Welatê Serhedê, xaka gul û beybûnan, bihûsta gelî û zozanan, govenda rêzeçiyân, evîna awazên dildaran e. Serhed bi çiya, zozan, deşt, gelî, newal, çovîg û şaviyên wek biskên li ser hinarikên keçik û bûkan; bi çavkaniyên despêka çeman, bi gol û delavan bi rengên şîn û hêşînahiyên xwe ve bi mîtoliyîyan xemiliye. Vê xeml û bedewiya wê rêya hatina çoşê jî hozan û dengbêjên dilsojî re vekiriye. Hozanê bi nav û deng Evdalê Zeynikê kiriye şalûl û bilbilê vê şeng û şoxiya xwe. Ferzê, Reso, Husêno û Şakiro jî bi awaz û nalînên xwe ve ew şopandine, jîyan dane evîna Siyabend û Xecê. Bi wê bedewiya xwe ya kêşwer stûna wêjeya Kurdî, pîrê hestê netewî, sofistê giyana vî gelê dilsotî û sertacê welatparêziyê Ehmedê Xanî jî kişandiye nava sîng û berê xwe yê jî bêhna kulîlkan.

Li gor pirtûkên pîroz Adem û Hewa û Homo Sapiens jî li vir gihîştine rûyê erdê, jiwê mirov dikane bibêje jîyanê li vir eyvan girtiye û rîçalên tovê jîyanê berdane erdê. Dibêjin; bi fermana Xweda li gor mezinahiya Adem ê kalikê mirovahiyê Çiyayê Agirî li vir berz bûye. Lema Ademê duyemîn Nûh jî bi keştiya xwe ve hatiye, li vir lenger avêtiye erdê. Pirtûkên pîroz jî pîroziyên xwe li ser bingehê diyarde û çirokên vê bihûstê wergirtine. Destan û mîtolojî li vir vejîne. Gilgamêşê bi nav û deng, Zalê leheng li vir tirîjên hêzên xwe dane cihanê. Li vir çiya mîtolojîk, gul, çem û deryaçe efsûnî, jîyan bi raz e.

Dibêjin: Pîrr zeman berê ku zarokên Adem werin rûyê erdê, gava li ser erdê dem hîna dema jiyana periyana bûye, li welatê Serhedê gakovî û noginkoviyekê bi qîloçên hezar şaxî, pîr xweşik û tîtal hebûne. Navê noginê Mirazê û navê gakovî jî Çimreş bûye. Dema birçî bûne, her yek li çengekî Serhedê çêryane. Her êvar jî li mexelê gulînî gihîştine hev û ketinî nav coşiya aheng û jiyaneke şeyda. Evîneke gelek xwerû, ji cihana evîna mirovan cûda, bi awayê evîna yêzdanî di navbera wan de hebûye.

Keça Şahê Periyana ji destgirtiyê xwe xwestiye ku ew biçê neçira Çimreş û Mirazê, ji wê re gurçikên herduyan bîne. Destgirtiyê wê jî derdikeve neçira wan, Mirazê li Deşta Mûşê û Çimreşî jî li deşta Erzînganê dîkuje. Berê ku her du ajalkovî can bidin, lava ji Xweda dikin ku ew wan bi kêmasî bi şeweyekê taybetî bigihîjîne mirazê wan. Li ser vê daxwaza wan, Xweda ferman dide ferîşteka xwezayê. Ew tê, bi şiva xwe ya avzûnî li wan dide. Bi lêdana şivê re, qîloçê wan dibe şax û çobarên nava çiyana, bedena Mirazê dibe Çemê Murad ê; bedena Çimreş jî dibe Çemê Reş. Li ser emrê Xweda ew li Kêbanê digêhêjin dilana zewacê û paşnavê Firatê werdigirin û berê xwe didin deryayên bê ser û bin.

Çemê Erezê jî xwişka çemê Mirazan e. Navê wê yê rastî jî Erezya bûye. Li pey xwişk û zavayê wê bi fermana Xweda dibin çem, ew jî dikeve şîneke giran, bi şev û rojê digiri ku Xweda daxwaziya wê jî bîne cih û wê jî wekê xwişka wê têke çemekî taybet. Li gor gotinan Xweda wê daxwaziya wê jî pêk tîne. Wê jî dike Çemê Erez.

Ji wê rojê vir ve jiyana di nav şaxên van çeman de ketiye nav pêşbirka dilanê. Newal û deştên ev çem, şax û pîlên wan cobar û robaran tê re diçe; bi hêşinahi, dar û ber, bi bîstanên sewze û mêweyan, bi kelah û şênahiyan xemilîne. Li wir zamawend û veyv e, dilan û şahî ye. Hêviya dil wekî tava havînê hêli dide, lê mixabin ku dijminên mirovahi û xwezayê çav berdaye vê xweşî û dewlemendiyê, bi awayekî bê pîvan xwîn rijandiye. Her der ruxandî, şewitandî û zulim xistiye warê jiyane. Lê dîsa jî şahî, dilan û jiyana bi rikî serkeftî ye.

Li ser xaka Serhedê bedewiyên cihanê, warê azadî û berxwedanê, parêzgehên gelê Kurdistanê, çiyayên bi çalim serî hildane. Wan ji erdê ber bi tirîjên rojê bi wan endamên xwe ve bi evîn pejn dane. Bi şanazî berz bûne û pir nemaye ku bigêhêjin pîroziya rojê. Van pîroziyan ne tenê gelê herêmê parastine, bi hezaran giyanpakên wî jî di nav sîng û berê xwe yê bedew de veşartine. Dibe ji wê be, wan ev gela bi wê şoxiya xwe matmayî û heyiriyên xwe hiştine.

Gul û pêximberê van çiyayên, béguman çiyayê AGIRÎ ye. Bi mezinahiya xwe ya yêzdanî û endamiya xwe, hem xofê dixê dilê mirovan û hem jî bawariyê dide mirovan. Nola baweriya dinên asumanî, jiyana hatî ber şemuga têkçûnê, li vir carek din vejyaye.

Li her çiyayekê bedewiyek û destanekê bêmirin heye. Gernasên van mîtolojiyan do yek şêrek demên xwe bûn, îroj bi hezaran lehengên tekoşîna rizgariya netewî yên di van asoyên berz de wek hêviya pêşerojê diçirûsin, bûnin coşa dilên gel. Ma kê navê warê evîna Şiyabend û Xecê çiyayê Sîpanê Xelatê, Keştiya Nûh ya li serê Agirî. Hespê gola sîtilan, ava jiyane ya li ser çiyayên Bîngolê nizane?

Dibêjin: Gelek zeman berê mîrekî herêmê bi nexweşiyê giran dikeve. Bijîşkên wê demê nikanin jê re çareyekê bibinin. Ew jî êdî berê xwe dide ziyaret û remildaran, avên efsûnî û riwêkbijîşkan. Di vê gerê de rojekê ji rojan di rêyekê de rastê rûsipîyêkî tê. Rûsipî jî wî re dibêje:

„Biçe diharê çiyayê Bîngolê, dibe ku tu ji av û nebatîyên wir şîfayekê bidest bixî.“

Ew jî bi tevê xulamê xwe derdikeve diharê Bîngolê, Konekî çarnexî yê bîst û çar stûnî li wir vedigirin. Xulamê wî derdikeve nêçîrê. Bi tîra kevanê lêdixê, betekê dikuje. Lê gava bet ji hewa tê xwarê, dikeve nava golê, cardin xweş dibe, difire û diçe. Ew jî tê heyecanê bê ku golê nîşan bike, bi qêrîn tê cem mirê xwe. Ji wî re dibêje:

Mîrê min, Mîrê min, min ava bémiriniyê dît.“

Gava ew diçin, lê dinêrin ku çî bibînin, bi hezaran golên biçûk pêk hatine. Çî kirine, nekirine, rê nebirine ser wê gola bi ava bêmiriniyê, lema jî gotine:

”Bingol e, hezar gol e. Kes nizane kîjan gol e...”

...

Hima bigire tevhevê terazinan, raste û newalên li bilindan û çîyan bi hev ve girê didin, yekber zozan in, Cihên berx û karikan, keç, bûk û zeriyan in. Evîna bêrivan û şivanan e. Cîgehê hezar cûre giha, sosin, kulîlk û gulan e. Meydana evîn û dilan e. Cihê wargeh û şeniyan e. Deştên gerîlayên hêviya gelê vî welatî ne. Bêhna kulîlkên wê yên şeyda mirovan mest dike. Hestê hozani û awazê radike coşa serkeftina jîyanê. Dibe ji vê be, yan jî ji ber bi xwe ve kişandina wê ya şeyda û avzûnkar bê! Giyana mirovan celb dike. Lema bingeha stranên dilan li vîr dest pê kiriye û xwe gihandiye jîyanê. Dildaran gotine : „Lawiko zozanê me bişewite wa bi gulîne... Dilê min ji ber evîna te bi ax û nalîne....“

...

Belê Li Serhedê ne tenê heybet û xişmên çîyan, gelî û zozanan dilê mirovan dil digire, erdê bi adan, bi bîn û ber, bingehê şaristanî û şenahiyyên vê cihanê, deştên aso lê têkdiçin jî wek mixladûzê kêşwer in. Li gel çîya û zozanan, deştên Serhedê jî ji şaristaniyên wek Urartû re bûye bingeha dewlemendiyê. Dibe ”Baxê Îrem” jî ji van deştan yek be. Deşta Îdirê ku ji bo gelê hawîrdor Mezopotamya ye, béguman yek ji deştên bihuştê ye.. Lê deşta Mûşê ? Deşteke mitolojîk ê bê ser û bin e. Homerosê Kurdan, dengbêjê kul û derdan, Evdalê Zeynikê jî, di vê deştê re bi sedan car derbaz bûye. Wî bi dengê xwe yê xweş ê wek xwendina Qulingan, li ser deşta Mûşê qaçibandiye. Dengbêjên din bi hawar gotine : Dîharê Mûşa şewtî ketim wa bi ... ,,

Em ji deşta Mûşê dev û devê çemê Mûradê ber bi berjor bidin rê û hetanê gundê Tepe werin. Li wê derê çemekî biçûk ê ku hemû hêviyên min da ber xwe û anî gihand ser çemê Mûradê heye. Sed û yek nav li vê çemî danîne, yên herî nav dar ev in : Çemê Gimgimê, Bingolê û çemê Baskan.

Em dev û devê vî çemî ber bi berjor bimeşin. Emê bigêhêjin zuxrê teng, cihê pira Evdîrehman Paşa lê. Belê ev nava ji bo me hemû Kurdan êşekî gelek giran e. Hêvî û nûra gelê me yê wê demê, kalîkê me, pîrê me, agirê dilê me Şêx Seîd Efendî, li vir bi destê îxanetê ket kemînê û hat girtin. „Hayê ha haye ! Ferman e, bavo ferman e !... „

Em rêya xwe ya dev û devê vî çemî bidomînin û ji gundê Adê rawirin. Qet dem û sebra min nemaye. Ez dixwazim gawekî pêşta di binê Goma Gorgo re rawirim, di ber Qelencixê re têkevîm Zuxrê Qelencixê û çend gavan bavêjim, daku carekî din ji dûr ve ji be, gund û deşta ken û şîna xwe bi çavên serê xwe bibînim.

Deşta Baskan, vê deşta pênc gundan, vê deşta çal û rast hemû xewnên min, hêviyên min ên ciwantiyê ji min dizî. Lê deşteke pir bi xêr û bêr e û gelek rast e. Di xewnên min de dilfirehî û bihuşt e.

Ev pîrsa tim di serê min de ye: Gelo ev deşta çawa pêk hatiye û di navbera çiyayên Şerevdîn û Bîngolê de bûye cihê herî çal û xweş? Dibe ku ew ji wekî min ji ber derd û kulan heliyabe, ji keseran kesiribe û ketibe vê rewşê? Çarenûsa min ji bîngehê xwe ji wir girtibe? Yan ji ber serê di navbera çiyayê Bîngol û Şerevdînê de hêrifiye û ketiye vê rewşê?

...

Dibêjin; ji bo ku ew belaya hevkuştinê ya Habil û Qabil neyê ji bîrkirin û ji rûyê erdê ranebe, Xweda ferman daye, di cihê wan de wek simbol du çiya afirandine. Ev Çiyayên Bîngol û Şerevdînê ne. Lewma ew hîç ji hev hez nakin. Wê çawa ji hev hez bikin? Gava çiyayê Bîngolê serê xwe rakiriye ku bigêhêje yêzdaniya tirîjên roja pîroz, çiyayê Şerevdînê li ber pozê wî, hem ji li başûra wî rabûye û pêşî lê girtiye. Wê gavê ji çiyayê Bîngolê qehiriye û ji ber qehiran bi hêrsa Qabil ew pihî kirîye. Li ber pihna wî tûmên li şîna deşta Baskan ber bi başûr ve dişeqite, girê kela Seyîdbegê û girê Bejan pêk tîne. Bi wê hêrsa kufinî pêxistî, pihneke din li erdê dixê, kevir, dar û beran bi pihna xwe ve rêş dike û dide ber sîngê çiyayê Şerevdînê û bi wî awayî zimagê Dadîna pêk tîne. Lê dîsa ji dilê çiyayê Bîngolê rihet nabe û xişmê

wî danakeve. Çawa ku Qabîl kevir radike li serê Habîl dixê, ew jî bi wî awayî pihna xwê bi hemû hêz û hêrsa xwe ve li erdê dixê. Erd jî Baskan hetanê binê Çataxê diqelişê û geliyê Baskan pêk tê.

Çiyayê Şerevdînê li hember vê êrişê çiyayê Bîngolê hê jî wî bêtir diqehire, wekî Qabîl dibê kufe kufa wî, carê pihneke bi zeft li ber sîngê çiyayê Bîngolê dixê, Erd dişeqite, li hev kom dibê û hima li ber sîngê çiyayê Bîngolê diwerimê, çiyayê Înalî pêk tê. Dilê Şerevdînê bi vê pihnê rihet nabe. Ew pihneke din li ber sîngê çiyayê Bîngolê dixê û girekî din li ber wî girî diwerime. Ew jî dibê Berojê Dodan. Lê hêrsa Şerevdînê bi vê pihnê jî danakeve, lema jî hetanî tê de heye pihneke bi zeft li erdê dixê; kevir, xweli, dar û beran bi pihna xwe ve kaş dîke, çermê zîkê çiyayê Bîngolê qat dîke û du werimandinên di rêzekê de pêk ûne, Ew jî girê Boxa û berojê Qulan in.

Di navbera vê pevçûnê de gazinî bi erdê dikeve. Erd jî ber jana canê xwe dîke axî û hawar. Yêzdanê mezin vê rewşê ranagire, lingê çiyayên Bîngol û Şerevdînê bi hev ve girê dide û bi axê dipêçe. Li ser wî rasteke mezin pêk tê. Em jê re zozanê Çapanîkê dibêjin. Ew roj e, ev roj e, deşta Baskan heye û şerê di navbera çiyayên Bîngol û Şerevdînê de rawestiyaye. Niha hunê bibêjin:

”Errrrrik te jî li hev anî!”

Ezê bibêjim na! Hin rastiyên jiyane vê zelal dîkin. Li mirovên li vir dijîn, binêrin! Ew wisa serhişk û qarqarok in, mirov nikane venivîsîne! Wekî Habîl û Qabîl îş û karên wan hev kuştin e. Li aliyê din eger ez di cihekî wisa de nehatibama vê cihana derewîn, dê qedera min ti car wiha reş neba. Qedera min tenê bi serê xwe dikane vê rastiyê bide pejirandin. Jixwe, li welatê Serhedê jî ber van pêkhatinên mîtolojîk kes nikane bi miradê xwe şa bibe. Eh! Eger hûn bi min bawar jî nakin, Hûn û kêfa xwe. Ji min gotin.

*Dembihêrkek li ser nivîskaran
û
êrîşên li ser stûnên
Kurdewariyê*

Êlxan Penaber

Min xwest bêjim hîmên bingehîn ên neteweyekê ne tenê nîjad û xwîn in, ziman û nîrxên hevpar in. Bi nêrîna min mirov bi kîjan zimanê berhemana bide, dibe malê wê. Kurdek ji ber çî sedemê dibe bila bibe, heger bi Rûsî berhemana, Rûs e. Bi Almanî be Alman, bi Romî (Tirk) be Rom (Tirk) e. Erê dizanim dê gelek kes biqehirin, xwe li min sor bikin.

Nasnameya neteweyî ne tenê bi xwînê ye

Weki we pêderxist, min negot "nivîskarên Kurd" lê min got "nivîskarên ji bo Kurdan dinivîsinin". Dema mirov ji diya xwe dibe, tê jiyane, rastî rewşeke amade tê. Dê-bav kîvşe ne, rewsa aborî û azadiyê kîvşe ye. Mirov heya bi per-baskan dikeve nikare vê rewşê biguherîne. Ya girîng jî hîmên nasname û kesayetiya xwe jî di wê rewşê de digire.

Kurdbûn, Almanbûn an Tirkbûn ne tenê ji genetîkê ye. Hemî Alman bi eslê xwe ne Alman an German in. 45% ji gelheya Almanyayê ji Keltan e. Kelt jî ji Asyayê çûne Ewropa, bicihbûne. Herwiha tenê 25% ji Almanan ji berên Germanî ne. 10% ji Almanan ji Cihûyan in. Li

rûyê erdê ti qewmek saf nîne. Hin ji qewman kêman tevli yên din bûne (bo mînak Rûs, gelê Sam, Gallî, Kurd ûed), hin jî gelek (bo mînak Tirk, Ereb ûêd).

Li Tirkiyeyê tenê 3% kes Tirkên xas in, ji Asya Navîn hatine. Pirraniya xelkên Tirkiyeyê ji qewmên din in û ji ber ku Tirkan serokatiya Îslamê bidestxistibûn, di bin giraniya wan de heliyane. Van salên dawiyê ku zanîstiya genetîkê gelek bipêşketiye, Tirkan bi xwe lêkolîn kirin û dîtin ku ew derewên heya niha kiribûn êdî bi kêrî tiştêkê nayên. Anatoliya li ser koka xwe dijî. Tirk hatine, bi şûrê Îslamê ziman û olên xelkê guhertine lê ji her qewmê gelên Anatoliya û Kurdistanê li cihê xwe mane.

Ev e tabloya genetîk a Tirkên Tirkiyeyê

Hin zanîngehên Tirkiyeyê bi tevî Zanîngeha Stanfordê li ser koka Tirkan lêkolîneke berfireh dikin. Xebata xwe bi navê "Profîla genetîk a Anatoliyayê" binav dikin û diweşînin.

- Ji Tirkan 33.8%, gena J dihewînin (ango gena Bakurê Afrîkayê, Rojhilata Navîn û qismek ji bakurê Deryaya Naverast)
- 24% gena R dihewînin (ango yek ji genên Ewropayê, pirraniya Kurdan jî ji heman genê ne)
- 11.4% gena E (dîsa Afrîka, Başûrê Ewropa)
- 11% gena G (Qefqas, Bakurê Îranê û qismeke Îranî)
- 5.2% gena I (ango Bakur û Rojhilatê Ewropa)
- 4.2% gena L (xelkên Hindistanê, li Tirkiyeyê Qereçî heliyane, bûne Tirk, hejmarê wan kêman nişan didin)
- 3.9% gena N (Sibîrya û Finlanda)
- 3.0% genên C, Q, O (genên Asya Navîn, ango Tirkên xas)

- 2.5% gena K (Pakîstanî)
- 1% gena A (Afrikaya Navend, ango mirovên çermeres)

Komên mirovan ji roja li parzemîna Afrîka peyda bûne heya îro koçber in. Komên qels di nav cand û desthilatdariyên xurtan de heliyane. Roj hatiye xurt îcar bûne qels an xurt ketine bin bandora xurtiran. Şarezaiyên mirovahiyê geh li vir geh li wir vedane. Şarezaiya Kurdistan û Mezopotamyayê dora xwe kiriye, çilmisiye, rê daye ku şarezaiya Egîptê (Misir) kulîlk vede. Wê jî dora xwe daye Greka Antîk (Yewnanistan). Îro jî Ewropa û Bakurê Amerikayê pêşengiyê dikin.

Binêrin îro Kurdistan jî, Misir jî, Yewnanistan jî ne serkêşên cîhanê ne. Heya bigire Kurdistan xizan, paşdemayî û wêran maye. Rojek were wekî çawa niha Ewropa û DYA pêşengiyê dikin, cografyayên din bikin. Ji niha ve zanist dibêjin 30-40 sal şûnde Çîn û Hindistan dibin dewlemendên cîhanê. Wekî pêşyan gotine "Dor bi dor e, ne bi zor e". Roj were dê Kurdistan dîsa rola xwe bilîze.

Min çima ewçend dirêj kir? Ez çima ji babetê dûr ketim? Min xwest bêjim hîmên bingehîn ên neteweyekê ne tenê nîjad û xwîn in, ziman û nîrxên hevpar in. Bi nêrîna min mirov bi kîjan zimanê bijî dibe malê wê. Kurdek jî ber çî sedemê dibe bila bibe, heger bi Rûsî jiyana xwe bidomîne ew Rûs e. Bi Almanî bijî Alman, bi Romî (Tirk) bijî Rom (Tirk) e. Erê dizanim dê gelek kes biqehirin, xwe li min sor bikin.

Em Kurd in, lewra 40 hezar salên mirovahiyê yê dawî, em kirine Kurd. Di bin roja pîroz de çendîn ba, bager û tofan li me dane.. Dem hatiye bûne xurt û zordar (Mittanî), dem hatiye bûne împeryalîstên dema xwe (Med), dem hatiye wekî ev sed salên dawiyê ne, bûne bindestên xelkê. Em her Kurd mane. Hin ji berên Kurdan assîmîle bûne heliyane. Bûne Tirk, Ereb, Ermenî,

Asûr ûed. Hin ji komên Tirk, Ereb, Ermenî, Asûr ûêd. bûne Kurd. Wiha ye çerxa felekê.

Kurd bi ziman û welatê xwe yên bav-kalan (dê-dapîran) hene.

Kurdî û Kurdistan movikên Kurdbûnê ne, bê wan Kurdbûn nîne, nabe. Erê, îro Kurd bindest in. Welatê wan hatiye dagirkirin. Şerê azadî û serxwebûnê bidawî nebûye. Dagirkeran zimanê Kurdan qedexe kirine, nehiştine pê perwerde bibe. Helbet em behsa Başûrê Kurdistanê nakin. Li wir Kurd çê-xirab azad in. Nivşên Kurd assîmîle bûne û dibin. Wiha be dê bi taybetî li Bakur Kurdî nemîne.

Hûn ê bêjin "ma te dit, rewş ev e û ev jî ne sûcê me ye". Rast e, sucê min û we nîne. Bindestî ev e, pişavtîn ev e, mirina Kurd û Kurdî ev e. Pêşengên vê rewşê dagirkerên Kurdistanê û sazûmaniya bêdadî ya cîhanê ne.

Her kes karê xwe dike. Dewleta Tirk karê xwe dike. DYA, karê xwe dike. Ewropa, Rûsya, Japan, Çîn ûêd. hemî karê xwe dikin. Cîhan li ser berjewendiyê hatiye avabûn. Sifreya guran e. Kê bû mih û berx, wê dixwin.

Em çi bikin? Bigirin? Li hêviya Godot bimînin? Helbet na. Têkoşîn divê û Kurd jî bi tevî hemî şaşiyên viya dikin. Carcaran bipêş dikevin, nêzîkê azadiyê dibin. Carcaran jî têkçû û şerpeze dibin. Heya niha wisa bû. Lê di her mercê de, bi her awayê Kurd li ser axa xwe diman, bi Kurdî diaxivin.

Di serhildanan de bav-kalên me virde-wêde diçûn. Li Botanê şer heba diçûn Serhedê, li Behdîdan heba diçûn Botan. Li hemberê zordariyê xwe wisa diparastin. Lê îro ne wisa ye. Tê nê di van 30 salên dawiyê de 5 milyon Kurd ji Kurdistanê hatine derxistin. 5 hezar gund hatine tunekirin. Herwiha Tirkî ketiya gundan jî. Sivanên serê ciyan êdî bi Tirkî diaxivin. Jinên Kurd ji TVên Romê fêrî Tirkî dibin.

Xema kê ye?

Tenê dîsa em Kurd dikarin birinên xwe bikewînin. Tenê em dikarin xwedî li ziman, welat û nasnameya xwe derkevin. Ev jî bi xebatê, berxwedanê dibe. Xema partiyên Bakur ba dê heya niha tîstekê bikirina. Kovar û kovarokên li biyanistanê têra jiyane nakin. Problem jî ji vir e. Xema pirraniya pêşeng, partî û ronakbîran nîne ku Kurdî dimîte. Ji wan re bes kariyer, nav û xelatên ronakbîriyê bes in.

Nivîskarên esil-Kurd û mejî-Tirk

Heger nivîskarek Kurdesil bi Tirkî biaxive, bi Tirkî bijî, bi Tirkî binivîsîne, çi xêra wê ji me re heye? Yaşar Kemal, Suzan Samancı û ew. dibe ku ji dê-bavek Kurd peyda bûbin, dibe ku li Kurdistanê mezin bûbin, ew hemî aîdê Tirkî û wêjeya Tirkan e. Heger dilê xwe negirin ez ê bibêjim hemî jî Tirk in, ne Kurd in. Ji xwe gelek caran wan Tirkbûna xwe jî anîne ziman. Werin em êdî li kewandina birîna xwe bigerin. Tîştên ku ne aîdê organîzmaya me ne, bavêjin, bila ziyane nedin me. Hûn jî dizanin ku van nivîskarên Kurdesil roleke mezin di Tirkîzekerina Kurdan de listine û hêj jî dilîzin.

Nivîskarên dil-Kurd û ziman-Tirk

Pirraniya nivîskarên Kurd ên Bakur di vê grûbê de ne. Siyasetmedar in çenên wan gelek xurt in. Mîrov tî dibin avê dîsa tî vedigerînin. Bi Kurdî kême dizanin an naxwazin bi Kurdî binivîsin. Yekê ji wan re gotiye "Tirkî zimanê (heşa) Xwedê ye, kê bi Kurdî bijî dê here dogehê". Ew di kêrahiya kesayetiya xwe de mazoşîst in. Tirkan mezin xwe biçûk dibînin.

Bixwazin di nava mehek-du mehan de kêmasiyên xwe yê Kurdî derdibin û ciwan ciwan Kurdî dinivîsin. Lê tîstekê di ruhê wan de heye destûrê nade. Pêpelûkek heye tèn-diherin nikarin ji wê derbas bin. Helbet bi van kesan re nexweşiyên civakî û derûniyê hene. Ne ew viya

tînin ser xwe, ne jî gelê me ewçend guh dide hûrkolînê.

Heger dilê xwe negirin ez ê bêjim ev kesana ji bo Tirkî fêr bibin di zaroktiyê de gelek lêdan xwarine, hatine şermezarkirin. Heqaret li kesayetiya wan hatiye kirin. Wisa motîve bûne ku bibin Tirkek xas. Mazoşîzmê rehên xwe berfireh kiriye, kûr cih girtiye.

Van kesan piştî bi Kurdbûna xwe hesiyan, dest bi Kurdperweriyê kirin jî xwe di nava rêxistinên Tirkziman de dîtî. Di wan rêxistinên de her tişt bi Tirkî bû û kesê jî viya fedî jî nedikir. Roj hat van kesan xwestin bala xwe berdin Kurdî, girêyên di zaroktiyê de di kesayetiya wan de reh vedane, dest neda, nehîşt. Diviyabû ev kesana yan bihatibana tedawîkirin an jî gel bi stûyê vana bigirta bihejanda ku li xwe varqilin, gavan bavêjin. Guhertijna tevgerên kesayetiye ne wekî guhertina partiyan e.

Derman heye. Lê divê nexweş ji bo saxbûnê wê şirûba tehl (ango xwerexnekirin û hewla serdestkirina Kurdî di jiyane de) vexwin. Hejmara van nivîskarên Tirkziman bi hezaran e. Di rojnameyan, kovaran, foran, malperan de ew li qora jor in. Mîrina zimanê Kurdî nabînin, naxwazin bibînin.

Hin taybetmendiyan reaksiyonên nivîskarên Kurd ên Tirkofon (Tirkziman)

- Xwe ji vê babetê dûr digirin an henekên xwe dikin. Hûn wan rexne bikin, bi zanebûn bersivê nadin. Van rexneyan îzole dikin. Di rojnameyan, kovaran, malperan ûêd. de cih nadin gotûbêjên wiha. Ango gel ji rastîyan dûr digirin. Lewra gel bi qelsî û nexweşiyên wan bizanibe, kariyer namîne. Kariyer nebe jî ew dikevin depresyonê û nikarin wekî Kurdek ji rêzê bijîn. Divê him diz bin, hez rezvan bin, him bacgir, him pisporê dimsê (mot), him şerabxwir bin. Kariyerîzm nexweşiyêke sereke ya nivîskarên Tirkofon in.

- Bersivên wan ên klasîk hene: "Biratiya gelan", "em ne

nîjadperest in", "bêi dewletê ziman nikare berxwe bide", "roja Kurdistan ava bû, dê Kurdî bigihê felatê", "çi bikim zimanê min ê sereke Tirkî ye" hwd. Hin caran bersivên gelek xerîb jî didin. Yekî nivîsî bû: "Heger ez bi Kurdî binivîsînim, dê bi xwe re bikevim nakokiyê. Lewra xelkên bêjin heya niha çima bi Kurdî nenivîsiye". De werin safî bikin. Ev nivîskar xwedî gelek pirtûkên Tirkî ye û li piştta Kurdan xweş siwar bûye. Ev kesana rola xwe ya di assîmîlekirina Kurdan de nabînin.

Nivîskarên Kurdmeji û Kurdziman

Mixabin hejmara wan li Bakur gelek kême. Ji bo Kurdî li berxwe didin. Barê giran ketiye ser milên wan. Ji aliyekê ve dagirker, neyar û sazûmaniya assîmîlasyonê, ji aliyekê ve rêxistinên Kurd ên Tirkziman ku qîmetê nadin zimanê Kurdî.

Bo mînak heger bixwazin li gundekê kursa zimanê Kurdî bidin, divê destûrê ji wan rêxistinên bixwazin Heger destûrê bidin jî te terorîze dikin. Divê tu pesnê wan bidî, herî meşên wan, tevî çalakiyên partiyên wan bibî. Te wisa kir jî îcar Dewleta Romê rika xwe berdide te, te wekî milîtanekê didarizîne.

Êrîşên bi dehan nivîskaran li nixrên Kurdan. Kurdo haydarê mala xwe be, dişa hatin!

Van demên dawiyê gelek nivîskar û siyasetmedarên Kurd, karên xwe hiştine, li pûçderxistina nîrx, bawerî, çand û dab-nêrîten Kurd digerin. Yek dibêje "Newroz ne ya Kurdan e, Kurdan ew diziyê", yek dibêje "Mem û Zîn derew e. Memê Alan mirovekî qehbebav ê Tirk bûye", yek dibêje "Êzîdî ne Kurd in, bi eslê xwe Ereb in", yek dibêje "Zerdeştê Kal Tirk e", yek dibêje "Zaza ne Kurd in, Tirk in", yek dibêje "Medî ne Kurdbûne", yek dibêje "Şêx Seîd peyayê Îngilîzan bûye", yek dibêje "Mele Mîstefa Barzanî Cihû ye, Barzanî hemî Cihû ne", yek dibêje "Seyîd Riza xwestiyê alîkariya Şêx Seîd bike lê wî nepejirandiye", yek dibêje "Seyîd Riza Şêx Seîd

vexwendîye mala xwe wî gotîye ez xwarina Elewîyan naxwim" hwd.

Ez dikarim lînkên hemîyan bidim û hûn jî dizanin. Îcar berîya ku mirov ji babetekê axivî, çêtir e mirov derbareyê de kê-m-zêde xwedî agahî be. Mixabin ê me ne wisa ye. Kes nabêje ma gelo çi bûye, çi qewimiye? Çima çar alî êrîş tînin ser mezinên Kurdan û nîrxên wan ên neteweyî..

Di civata Kurd de gelek edetên baş hene ku em rojbiroj wan wînda dikin. Bo mînak di civata Kurd de, temendirêj li serê dîwanê, qora jor rûdinên, qîmetê dibînin. Lê heger zanist, dengbêj an mêvanek were civatê, bêê şewirkirin civat wan jî dide qora jor. Hiyerarşî heye. Çêtir e mirov ji bo qîmetê bibîne û li qora jor be, têgihîştî be. Yan cemaet cara duyemîn cih nade.

Erê Nasname platformeke azad e. Her kes bêguman dikare nêrînên xwe bîne ziman û mafê birêz Cemil Gundogan e jî. Bi qasî ez dizanim Gundogan demekê dirêj li zîndanên maye û ji Apoyîyan re xebitiye. Di rojname û TVên PKKê de peywirdarî kiriye. Nasîna min ev e. Bi qasî min ji nivîsarên wî pêderxistiye, di nava cemaeta xwezayî ya Kurd de nejiyaye, temenê wî pirranî di nava rêxistinên dema real-sosyalîzmê de avabûbûn de, boriye. Herwiha nêrînên wî jî ji wan para xwe girtine û hin caran wî xistiye nava şaşîyan.

Di Nasnameyê de wan rojan li ser Newrozê gotarekê nivîsî û got "Newroz ne ya Kurdan e". Ev bû sedem ku vê sohbetê bi we xwendevanên xwe re bikim. Bila kekê Gundogan tiştekekê neyîne ser dilê xwe. Tenê ji bo wî nîne gotinên min.

Şaşîyên nivîsara Cemîl Gundogan

1) Newroz ne metayek (bo minak das, kevir, bêr ûêd) e ku bê parvekirin. Newroz kevneşopî û cejnêk e, bi taybetî bi têkoşîna sal-deman ve ji bo Kurdan êdî bûye nîrxêke neteweyî.

2) Kurd jî wekî Fars, Belûc, Gilak, Mazenderan ûêd. saxek ji cihana Îraniyan in. Îran ne tenê Fars e. Îran an Aryan navê cihana hevpar a gelên Aryayê ye. Mirov nikare dewlemendî û rengên wê tasnîf bike, bêje bo mînak "Ristemê Zal ê Kurdan e, Kawa yê Gilakiyan, Zerdeşt ê Mazenderanan e". Lewra gelek dijwar e û mentiqeke şaş e. Heya niha ji ber ku sedsalek zêdetir e desthilatdariyeke Kurdan nîne, Farsan ji xwe re wekî Tirkan dîrokeke fermî çêkirine û Kurdan bi xwe jî li ser xwe xebat nekirine. Tenê bi xebatên Ewropayîyan mane.

3) Gundogan jîyan û gundê xwe bingeh girtiye gotiye "li gundê me Newroz nedihate zanîn, me ji xwe re Newroz ji ber xwe çêkir". Çavkanî nedaye.

Evan şaşîyan gotinên mirov ji qonaxa zanistiyê dadixînin jêr, baweriya mirov kêr, hezkiriyên mirov gumanbar dikin. Gundogan dema ji dayika xwe bûbû Newroz qedexe bû. Bi taybetî li herêma wî komkujî û sirgûnên mezin pêkhatibûn. Helbet pênehestina wî gengaz e.

Hawar a Bedirxan behsa Newrozê dike ku hêj Gundogan ji diya xwe nebûbû. Osman Sebrî di sala 1924ê de li ser Newrozê nivîsiye. Gorî Gundogan ew hemî derewan dikin. Baş e. Şêx Nehrî, Nalî, gerremanên (seyah) rojavayî yên 1800ê, Koyî, Melayê Cizîrî hemî behsa pîrozkirinên Newrozê kirine. Gorî Gundogan ew hemî derewan dikin. Nabe. Yek radibe bi mirov dikene.

Min got birêz Gundogan ne tenê babet e. Van demên dawiyê hin kes bi navê "nivîskarê Kurd" wekî qimilan ketine nav nirx û baweriyên Kurdan.

Nivîskarno xelkê bi xwe nedin kenandin. Xwe nexin şûna dadgeran, kesê ev selahiyet nedaye we û ya rastî mirov bêî ku zanîngeha dadweriyê bidawî bike ji xwe nikare bibe mirovê hiqûqê jî.

Nivîskarno hûn van nivîsên xwe bi Tirkî dinivîsinin û Kurdperweriyê dikin. Serî de vê kirasê bêyom ê nakokiyên ji xwe derînin. Ev bi tena serê xwe bawerîya we kêm dike. Yekê bêje "hela carê bi Kurdî binivîsinin, paşê wê mafê di xwe de bibînin ku li ser Kurdologiyê biaxivin". Dibêjin jî.

Nivîskarno bi qasî ku hûn mîrkutan li stûna Kurde-wariyê didin, ma hinekê jî li stûnên xelkê bidin. Ji xwe re babetên nû yên hewîniyê bibînin.

Nivîskarno Newroza we ya derbasbûyî pîroz be, em hez ji we dikin. Hûn in dîsa nivîskarên me, hûn in dil-nerm, hûn in rehîm, hûn in birayên me.

Têbiniya kovarê : Ev nivîsa bi zanyarî , tiji û bi çaveki kurdi hatiye hûnandin, dikare ji bo yên ku bi kurdi nanivîsin bibe neynik. Ew dikarin di wê neynikê de kê-masiyê xwe û şaşiyê xwe bibînin. Rexneyên weha rastiyan derdixe holê û pêşiya mirov ronî dike. Kovara Ronî dê di hejmarên din de jî nivîsên rexneyî yên balkêş biweşîne.

Bo Xatirê Jinê

Elaeddîn Seccadî

Wergêr :

Husein Muhamed

Hê ew top û tiveng û heytûhot venemirîbûn, roj her roja şûr û tîr û rim û mertalan bû. Ev Tekşê ku wiha dibîni êxtiyar û şil û kor bûye, li dema xwe li hemî devera Gelwaxî wisan navdar bû ku tenê bihata gotin "Tekş hat", ta zarok jî di landik û dergûşan de bêdeng û bêpejn dibûn.

Xortek nûgihayî bûm, nûbişkivî bûm, min kes di ser xwe re nedidît. Spêdeyekê rabûm, min xwe amade kir, şaşik û kumê xwe kir serê xwe û tîr hilgirt, mortal da piştta xwe û rim girt destê xwe. Min mehînek hebû, hema difirî, lê siwar bûm û berê min li ciyê nêçîrê li ser rêya xwe tûşî vê karesatê bûm:

Li serê çiyayên Kewle digerîm, ji dûr ve li geliyê teniştta Xirose sawêrek bi ber çavê min ket. Min bala xwe dayê; ku nêzî bûm, diyar bû zelamek derdori 25-salî, hindî bêjî berkeftî û lihevhatî, şûrek di ber re bû û her birr çekên din jî pê re hebûn û li mehînek kihêl siwar bû. Hê jê dûr bûm, min dît ku ji mehîna xwe peya bû, hefsarê wê xist destê xwe û doxîna xwe vekir û rûniştin mistînê. Ez giham raserî - hingê dinya wek niha bi dekûdolaban û fêlbaziyan nehatibû tewizandin, bira birayê xwe avêtî ber bextê wî nedikuşt; dijmînê xwîndarî jî ba, diviya te jê re bigota: niyeta min xerabî ye, amade be.

Min nerî ku mêrik ranabe. Neçar mam bang bikimê: "Kuro! Rabe ser xwe, siwar be, li vê çolê yan ez ê te bikujim yan tu min." Mêrik her ji ciyê xwe got: "Tu û bextê xwe! Sond bixwe ku ta siwar nebim dest nakî min." Min bi devê xwe jê re sond xwar ku ta siwar nebe, ez ti lê nekim.

Vêca rabû doxîna xwe girê da, ket ser rê û hespê xwe bi dû xwe ve kêşa! Ev ji min re pirr seyr bû û min gazî kirê: "Kuro, ev tu çi dikî, de siwar be!" Got: "Te sond xwariye ku ta ez siwar nebim, dest nakî min. Lê ez ji siwar nabim ji ber ku ma ez nizanim ku tu Tekş î?"

Pirr li min ecêb bû ku wisan digot! Ez lê xurrîm: "Kuro, siwar be, roj dereng e, îro te her tişt ji dest min kir. Yan tu dê min bikujî yan ez te." Lê ev gav yek û ev gav du, ew siwar nebû. Got: "Xwe nadim kuştin; çi dikî bike." Nêzî du seatan bi pey ketim lê ti pé ve nehat! Neçar mam vegerim ser rêya xwe û wî jî bi wî awayî xwe filitand.

* * *

Roja piştî wê dîsan min lez da xwe, siwar bûm û min rast berê xwe da ciyê roja berî wê. Hê negihabûm serê çiya, min dît ku ji dûr ve siwarek têt. Vêca çi hatinek bû? Bi leza ba dilezî. Ji bejnûbala wî min got ku hebe-nebe yê duhî ye, îro heke biçe ber perrên esmanan ji ji destê min xelas nabe.

Min got hê çavê wî bi min neketiye divê ez xwe bigihînimê daku ne ya duhî bine serê min. Min li qûntara çiya xwe da ber, kêma mabû bigihimê lê min tew dît dîsan ji hespê xwe dabezî û wek duh dest bi mîstinê kir! Min got: ya rebî, ev çi bela ye û çawan xwe jê xelas bikim?! Jixwe nabe ew peya ez êriş bikimê. Min xwe negirt, neçar mam û çûm ji pişt ve lê xurrîm: "Kuro, bes e, rabe, wek duh neke! Rabe, yan tu dê min bikujî yan ez te!"

Min dît berê xwe da min û qet dey nekir. Ku min baş lê nerî: kuro manê (naxwe) ev ne yê duhî yel.. Lê qet pêjnek jê nehat, bi rehetî rabû doxîna xwe girê da, pê li rikêbê na, xwe avêt ser zîna li ser pişta hesp û bi rê ket. Min da pey: "Kuro tu kî yî?" Dîsan her guh neda min û çû. Êdî wisan qehirîm ku hema dê ji kerban biteqîma. Lê xurrîm: "Kuro! Yan tişt û mişt û mehîna xwe bi cî bihêle û here yan ji tu dê min bikujî yan ez te!"

Awirek da min û got: "Kuro, here ser rêya xwe, ez ne hevtayê te me. Heke mêranî di te de hebe, min mijûl û matil nakî!" Gotinên wî ji min re seyr bûn çiku wek ji zarokekî re bipeyive wisan got. Min gotê: "Kuro, ev tu çi dibêji? Yan ez ê xwîna te birijim yan tu ya min. Ma tu li gel kê diaxivî? Bizane ku ez Tekş im, Tekş." Hema ku min wiha got, min tew dît ku rima wî li ser singê min e. Got: "Va min tu kuştî yan na?.. De here rêka min berde û zêdetir min giro û mijûl neke." Rima xwe ji ser singê min rakir û dest bi çûnê kir!

Ku min ev yek dît, ez qehirîm ji ber ku ew bi vî awayî rikeberî min rabûbû. Min ji xwe re got: hey tu nemînî, Tekş, heyf li te û xîreta te! Ev tu li kû yî, ma tu razayî? Dîsan min xwe paşve lê neda û ketim pey û min hê jî xwe bi şêraniyê anî der. Min bang kirê: "Kuro, wek mêran were meydanê. Madem wiha bû, yan tu dê min bikujî yan ez te." Guhê min lê bû ku got: "Kuro, tu li xwîne digerî, malkembax! Ez talûke me, çima beriya min bernadî?" Ta min dest bir şûrê xwe, min hind dît ku pelamarî min kir û ez ji ser mehîne xistim erdê û rima xwe da ser singê min û xencereya xwe da bi stoyê re û got: "Min tu kuştî yan na? De here beriya min berde." Rabû siwar bû û dîsan ket ser rêya xwe. Ku min ev dît, êdî ti tişt ji min nehat. Min xwe avêt hefsarê mehîna wî û got: "Ya te li min kir, hê kesî li min nekirîye. Ji min re bêje tu kî? Û tu kû ve jî biçî, ez bi te re me!" Serê xwe hejand û got: "Tu dîn bûyî! Hefsar berde; talûke me." Min got: "Nabe, yan kuştin yan hatina li gel te."

Vêca got: "Bira, ez ê biçim nav deryaya xwînê! Ew ci ne ciyê yên wek te ye." Min gotê: "Xwe mijûl neke, ez ji te venabim, dê bi te re bim." Ku dît ti çare nîn e û ez ji dû wî venabim, got: "Hefsarî berde, siwar be û bikeve dû min." Bi rê ve hêdî-hêdî serpêhatiya xwe vegot:

"Ez Semsamê Sorsorî me. Min mamek heye, Cîhanbexş, li welatê Tergeverê ye. Wî keçek heye bi navê Gulendam. Ev heft sal in ku dilê min û wê ketiye hev. Kes nema ku min nekir xwazgîn û cih nema neçûmê lê hê jî çareyek jê re nehatiye dîtin. Daxwaza mamê min next û qelenek pîrr e lê ji min nayê. Ti rê di dest min de nemaye, vêca ez ê biçim wê birevînim!.. Vê jî ji te re bêjim: mamê min hoz û binemalek boş heye, herwiha heft kur ji. Te ez dîtîm; her yek ji wan dê çar ên wek min bixin bin lepê xwe! Jixwe nav û dengê çelengî û fêrisiya mamê min jî li hemî deverê belav e. Wê yekê jî dizanim ku destê min lê ranabe lê neçar im ku her biçim. Ev serpêhatiya min e. Dîsan jî tika ji te dikim tu bi rêya xwe biçî, bila serê te jî di vê rê de neçe."

Ku min ev gotinên wî bihîstin, ji dil û derûn û hêz û taqet ketim û ecêbiyekê serê min girt! Min got: "Bira, ez bi te re me û ta serê min bi vê rê de neçûbe, ez te bernadim." Got: "De madem wisan e, yallah, em biçin lê divê ez çi bêjim tu wisan bikî."

* * *

Dazdeh roj û dazdeh şevan me bi çargavkî şeqand, êvara roja dazdehê em gihan ciyekî. Got em dabezin û em peya bûn. Mehînen me berdand nav wan mêrgan û hat teniştê min û got:

"Ho, ew konên ji dûr diyar mala mamê min in."

Bi rastî ku min dît, ta çav bisihirîne bêhejmar kon bûn. Got: "Ez ê biçim, vê spêdeyê min bi keçikê re jivan e, ew jî dê bêt û em ê bi elinda spêdeyê re bigihin vir. Heke hingê nehatim, bizane ku tiştê hatiye serê min."

Êdî qet nesekine, siwarî hespê xwe bibe û yê min jî bibe û here. Ne ku bikeve serê te ku rabî bi van re şer an tiştêkî bikî. Tevî hemî wê zîrekî û çelengiya xwe jî, min dît ku ew gelek ditirsî, wisan diyar dibû ku mam û pismamên wî hê ji wî jî pirr bideştûdartir bûn. Herçi ez bûm, min bi temamî rengê xwe avêtibû. Rabû şûrê xwe kir kevanê, mertal xist navmilên xwe, rim xist destê xwe, xatir ji min xwest û bi piyan bi rê ket. Min jî hesp anîn, kurtan jê kirin, êm û alif kirin, av dan û berdan wan çîmenan.

Du par ji şevê borîbûn-neborîbûn min hind dît ku ji dûr ve du tarmayî peyda bûn, bi leza ba dihatin. Pirr pê neçû, min dît Semsam e û jinek li gel e. Şev bû, min her hind dît ku jinek lihevhatî û berkeftî bû. Êdî em rûneniş, ji min re got siwar be, bi xwe jî siwar bû û jin xist paş xwe, berê xwe da min û got:

"Em biçin. Ta niha dijmin tirs nexistiye min lê carinan li ser milê xwe li paş xwe binere. Heke te dît ku leşkerê hemî dinyayê civiye û daye pey me, qet guh nediyê û hespê xwe biajo her wek tiştêk tine be û ji min re jî nebêje lê eger te dît heşt siwar tên, ji min re bêje: êdî xelasbûn nîn e!!!"

Vêca me qamçî li hespan veweşandin û em çûn. Cevêca çi çûnek bû! Ba û bahoz jî nedigihî me. Carinan min awirek dida paş xwe û wisan em çûn ta berbang û gizingê lê da û dinya bi tevayî ron bû û hingê min carekê çavek li jinê gerand û min dît ku keçek derdorî 18 salan e, dikarî ne bixwî û ne jî bikî lê tenê li gerdena wê binerî, bejnûbalek dirêj û xweşik hebû, sor û spî, çavên wê mîna mercanan, gep û alekên wê wek sêvên Serdeştê. Pirça serê wê şibî davên reş ên hevrişmî û armûşî belavî sermilên wê dibû û dadiket navtengê. Vêca çi navteng bû? Te digot qey gerdena ask û xezalan! Bi rastî jî Gulendam gulendam bû. Gulendam hejî hindê bû ku wî Semsamî ser û canê xwe bo dikir gotî û qurban!

* * *

Roj hilhat û tav û tîrêjên xwe bi ser dinyayê de belav kirin û bi Gulendamê û pîrrpîrokên kezî û biskên wê dest bi veşartokanê kir. Bûbû bernîvroya dereng dema ez li ser milê xwe zivîrîm û min dît ku heşt siwar - yek li pêş û heft li paş - bi leza birûskan tîn. Ku çavê min pê ket, min bangî Semsam kir ku va ye heşt siwar ketine pey me. Di cî de Semsam mehîna xwe rawestand û ji min re got: "Êdî xelas!.. Tu vegere welatê xwe lê carinan min bîne bîra xwe!" Bi van gotinên wî dilê min bi wî şewitî, rondik û hêsir ji çavên min barîn. Ew ji mehîna xwe dabezî, hefsarê wê da dest Gulendamê û girî li gewriyê gotê: "Here lê siwar bibe û gerdena min aza ke û kû ve biçî, bi xêr biçî madem her mirada me bi hev hasil nebû!" Herduyan rondik werandin. Ji min re jî got: here li wê dera han raweste û temaşeyî vê pevçûn û milanê bike. Bi xwe jî li ser rê, destikê şûr di destî de, hemberî siwaran wek singekî sekinî!..

Gelek pê ve neçû, siwar gihan wir. Min dît ku yek ri-hdirêj e û heft xortên nûgihayî li pey wî ne, hemî jî nîşaneyên fêrisî û pelewaniyê li rûyê wan diyar e û agir ji wan dibare. Semsam ji min re got ku yê rîspî mamê wî ye û yên din jî dûndeya wî ne. Ew hatin hemberî Semsam rawestî.

Yê rîspî got: "Semsam, te çima ev agir vêxist! Bo çi li nav hemî êl û eşîra Tergeverê te ez ji hîlak kirim!?" Semsam jî gotê: "Mamo, heft sal e rica û tika nema min nekir lê te dîsan jî Gulendam neda min daku ez bibim yê wê û ew ya min. Te em dan xatirê malê dinyayê. Niha jî tiştêk nebûye, bêje "min da te" û ez tiştêk din ji te naxwazim. Mam awir da kurek xwe û gotê: "Ka here serê wî ji min re bîne!" Kur xwe wek kêçê tê werkir, ji mehîna xwe dabezî û şûr di destî hat hemberî Semsam rawestî. Semsam gotê: "Mamo, bo xatirê Xwedê, nebe sedema xwîndariyê di navbera me de, ji ya Şeytan were xwarê." Lê mam dîsan jî bangî kurik kir: "De ka serê wî ji min re bîne!"

Li wê meydanê ew herdu darterr, ku hê nû tamijî baxê jiyane bûbûn, bi şûr û tîran pev çûn. Dema min dît, min got: wella Semsam rast digot dema ji min re diyar kir ku her kurmamek wî dikare çar ên wek wî bixe bin lepê xwe. Wisan bi lez bû pevçûna wan ku min nedizani li liv û tevgerên kê ji wan binerim!

Bi wî awayî kurik xwe nêzi niv seatê hemberî gurz û pelamarên Semsam ragirt. Lê dawiyê ku kurik dihat şûrê xwe li Semsam bixe, vî şûrê xwe vewêşand sermilê wî û di perasûyê wî yê çepê re derkir! Kurik ket wir. Min êdî xwe ranegirt, rondik bi çavên min de hatin xwarê. Min hay jê bû ku Gulendam jî qorre-qorr digirî!..

Ku Cihanbexş ew yek dît, berê xwe da yek din ji kurên xwe û gotê: "Ka here serê wî ji min re bîne!" Yek din êriş kirê. Semsam dîsan gazî kirê: "Mamo, bo xatirê Xwedê, bes e, bila êdî hew xwîn bi neheqî birije." Mam jî gazî kirê: "Qurban, hê hestiyê piştê te neşkestiyê, niha ew jî dê bişkê. De tu bisekine, hê ev destpêk e!"

Semsam dijî wî jî şer kir û gelek pê neçû ku ew jî kuşt!.. Mam dîsan bang kir yek din ji kurên xwe: "Ka here serê wî ji min re bîne!" Ew jî hat meydanê û ew jî hat kuştin!

Wisan yek bi yek kurên xwe şandin û bi destê Semsam dan kuştin. Pîrr seyr û sosret bû ku ev karesat û bela hemî qewimî lê gotinek tal ji devê yekî dernediket: vî her digot "mamo, bes e", yê dî digot "qurban, hê ev destpêk e"!!!

Vêca ku kes nema, min hind dît ku Cihanbexş bi xwe rikêb li hespê xwe da û hat raberî Semsam dabezî û got: "Qurban, ta niha şer şerê kaviran bû, niha jî şer şereqoçana beranan e; tu bibîne mamê te dê çi li te bike!" Dîsan Semsam hewar kirê: "Mamo, bila bes be..." Mamo jî gotê: "Qurban, besa çi niha? Were meydanê, werel!.."

Mam û biraza li wê deşteçolê, li raserî wan heft termên kuştî û xêrnedîtî, şûr û tîr li hev veweşandin!

Qurban, bawer bike heke bibêjim melekên esman bi çavên tijîrondik hatibûn temaşeyî wê karesatê, qet ne derew e, bawer bike! Ev kurê xort û ev kalepîr dihatin û diçûn û herdu jî ji şêrên bîrsî û tî dirindetir bûn.

Roj êdî li ber avabûnê bû, tavsork li rojavayê wenda dibû... Carekê Cihanbexş nirrî: "Semsam, qurban, de êdî bes e! Şûrê xwe dane." Semsam jî got: "De mamo, tu jî bes bike, ez jî dibêjim bes e!" De vêca binere Feleka xayîn çî dike! Di dema wan şûrên xwe didanîn de, wan berê xwe neda serîkê şûrên xwe û xwe jî neparast. Şûrê Semsam kete stoyê Cihanbexş û serê wî jê firand! Yê Cihanbexş jî stoyê serê Semsam ji lêşê wî dûr avêt! Guhê min lê bû ku got: "Mamo, te qenc kir?" Yê mamo jî li aliyê din gotê: "Qurban, wiha baş e!"

* * *

Ku ti tişt nema, ancax komkujî û qelaçoya wan bi dawî hat. Neh term di nav xwîna xwe de digevizîn. Min dît ku Gulendamê desmala xwe deraniye û çavên xwe ziwa kirin, yek bi yek çavên wan girtin bê ku qet kinkinekê bike. Vêca çî ket serê min? Min jî xwe re got ku madem ev bela qewimî, bivê-nevê ev keç ji min re ma. Min berê xwe dayê û gotê: "Gulendam, te bi xwe dît ku çî qewimî û rû da. Nîha digel min were em biçin. Diyar bû ku Xwedê ez bo te û tu bo min dayî!"

Ku min wiha got, min hew dît got: "Hay ji xwe hebe." Û min hind dît ku ez avêtime erdê û keçik li ser singê min çok daye û got: "Ha, çî dixwazî?" Min gotê bes e. Rabû û got:

"Bira! Ez ji van şêran im ên li vir ketin. Te bi xwe dît ka çawan bûn. Te dît bav û heft bira û dezgirê min Semsam li vir ketin. Ya jî te ve te ji xwe re hingivîn li nav çiya û keçek li nav kelex û miraran dîtiye. Ez ji te

re bêjim: ti kesî ta niha pišta me - ne mêrên me û ne jî
 ya jinên me - nedaniye erdê. Ta niha ez bo Semsam
 bûm lê bavê min bo pare ev anî serê me! Ji niha pê ve
 ez bo axê me!"

Şûrê bavê xwe - yê Semsam pê hatibû kuştin - rakir, ta
 min gotê keçê dê çî bikî, li ser leşê Semsam da stoyê
 xwe û daweşî ser termê wî û bo hetahetayî bedena her-
 duyan hev hemêz kir!

Êdî tenê ew di dest min de mabû ku li mehîna xwe
 siwar bûm û bê dest bikim tişteki vegerîm ciyê xwe.

Niha jî ku ew bûyer têt bîra min, kela dilê min difûre û
 şirrik rondik jî çavên min dibarin.

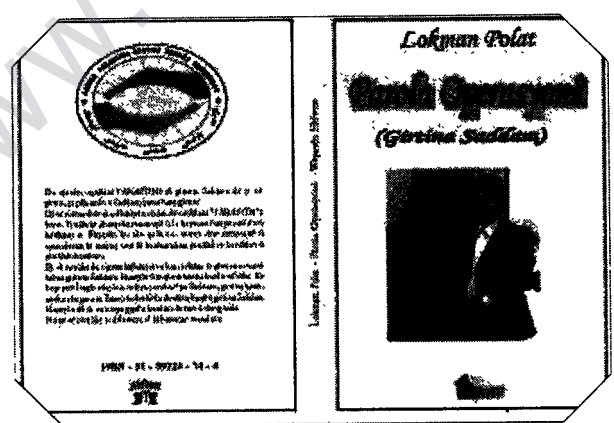
Qurban, ma heke mamê Semsam pêşî ew next û qelen
 û şîrbayê zêde ji wî camêrî nexwesta, dê çîma ev bela
 bihata serî!?

* * *

- îlona 1946 -

ji soranî: 12/2002

Çapa orijînal: "Le pê Nawî afreta!"

Şano ya JANA ZIRAV

-Serpêhatiya Lîstîkekê-

M. Sait Alpaslan

Dem hene ji hemî deman xweştirîn in. Dem hene tahl in. Her çi qas ji tahlîyekê bûyibe jî, rojek / demek mîna Newrozê, bûye hêviya hemî gelên rojhilata navîn. Demên tahl û demên xweş di dîroka mirovahiyê de tim timî li pêy hev hatine. Bo wê mirov bawerîya xwe bi gotina “paşîya tengiyê firehî ye” anîne. Li ser jîyanê, çand û hunerê, li ser muzîk û şano, li ser hemî beşên hunerê, gelek caran li pêy tengasiyên û bêbinî, ji berxwedana mirov ev qas firehiyên xweş pêkhatine ku, dem ji îro jî mirov lê dinihêre, matmayî dimîne. Bi rastî çîroka “Jana Zirav” jî çîrokek wusa bû. Bo vê yekê dixwazim di derbarê janek zirav de binivîsim.

Li Kurdistana Bakur, di qada fermî de, bi Zimanê Kurdî, lîstîka şano ya yekem “Jana Zirav” bû. Mijara lîstîkê serpêhatiyên Şemsê Alak a ku li navçeyek Mêrdînê, ji aliyê malbat û gundiyên xwe ve hatiye reciman-

din bû. Di sala 2003'an de, di 16ê Kewçêrê de "Şanoya Bajêr ya Şaredariya Sûrê" listikê derxistin ber temaşevanan. Berî ku listik derkeve ber temaşevanan, di rêyek teng û bizehmet de meşiyabû. Ez şahdeyê hemî zor û zehmetiyên listikê me. Bo vê yekê dixwazim Kovara Ronî de, di derbarê "Jana Zirav" de çend tiştî binivîsim. Lê berê, bona ku armanca min qenc bête fêhmkirin, divê ez di derheqê kurtedîroka Şanoya Şaredariya Amedê hin agahiyan bidim xwendevanên hêja.

Şanoya Bajêr ya Diyarbekirê di sala 1990'an de hate damezirandin. Qandî 40 kesî bi azmûnekê, wekî xebatkarên teknîkî û hunermend û listikvanîyê di şanoyê de bicih kirin û şano dest bi pêşkêşiyên xwe kir. Mixabîn di sala 1994'an de partiya olperestan hate rêvebirîya şaredariyan û şano, koroya muzikê û hwd. li ser navê çand û hunerê çî hebin hatin bela-wela kirin. Beriya vê demê, di sala 1992'an de şanoger, bi azmûnekê ji karkeriyê derbasî karmendiyê bûbûn. Bo vê yekê hemî qedra şanoya bajêr dan ber destê Şaredariya Sûrê. Ji ber ku rêvebirê herî hov şaredarê Sûrê bû û bi armanca ji kar avêtinê, hemiya şano girt bin banên xwe. Hemî hunermendan dan çopê, zabitayê. Forta li wan xwendin û ji 40 xebatkari, tenê 6 hunermend û 2 xebatkarên teknîkê xebatkariya şaredariyê domandin. Yê din gişt dev ji kar berdand. Bi saya ev polîtîkaya qirêj damarek ji jiyana çand û hunera herêmê hatibû birrin.

Ji ber ku Şanoya Bajêr ne tenê ji Amedê re, digel Amedê xizmetê dida hemûya herêmê.

Di navbera salên RP û hîlbijartinên 1999'an de hunermendên ku li şaredariya mabûn, gav bi avakirina şanoyên taybet, gay di bin banên şaredariyê de hunerên xwe domandin. Di hîlbijartinên 1999'an de DEHAP bi den-

gekî mezin hate rêvebiryên şaredariyan. Lê ji ber ku pirsgirêkên gel ên 80 salî û pirsgirêkên politik giran bûbûn çand û huner tim di paş van pirsgirêkan de ma. Hunermendên şanoyê jî bi gazinc û rexnan dîsa vege-riyan Şaredariya Sûrê.

Tiştên ku heta niha nivîsandim, gellek carî bûbûn mi-jarên nivîsên min. Ji ber, çawa ku di têkoşînê de pêwist be, di derbarê “Şanoya Kurdî” de jî dîroknivîsî hewce dike.

Di navbeyna salên 1984 -2002’an de sazî û komên Kurd an jî şoreşgerên Tirkan, her çi qas di gotin û axaf-tinê de tûnd bin jî, di lêkerê de, xebatên xwe ji bilî Azîz Nesin, Orhan Asena, Tuncer Cücenoglu, Nazim Hikmet û hwd. wêdetir nebiribûn. Ev jî dor li xebatan pê-çiya, xebatan kud û teng hişt û bona firehî û pêşveçûnê de rêçikek nû venekir. Di vê navberê de şerê azadiyê her ku diçû şewla xwe bi her aliyê jiyanê ve dixist. Û bi pirranî jî, li ser çand û hunerê. Saziyên mîna NÇM ve-dibûn û him li aliyê muzîk, şano û çandê de, him jî li aliyê weşanê de çirayek nû pêdixist û qedexeyiya sed salî dişikandin. Ev li qada taybet şoreşek mezin bû. Li Stanbûlê, NÇM, li hêwana Mûammer Karaca listikên kurdî, yên mîna “Komara Dînan” bi zimanê dayikê di-list û qandî ku eleqedarîyek mezin didît, rastî gelek ten-gasiyan jî dihat.

Di sala 2002’an de dema em li Şaredariya Sûrê bûn, bi kurtelistikan koma me, bona piştgiriyê tevî hîlbijarti-nan bû. Di navberê de me stranên kurdî, çend gotinên kurdî li nav listikan dixistin û bi vî awayî hisreta xwe ya ji zimanê xwe re aş dikirin. Êdî rojek nû, politikayek nû hewce dikir. Him di jiyanê de, him jî di şano de. Ez

bi xwe ji 1991'an vê de, bi zimanê kurdî, di gellek cûreyên wêjeyê de mijûl bûm. Du pirtûkên min ên helbestan, sê – çar pirtûkên min ên wergerê hatin weşandin lê tim di qada şano de ez bi tirs bûm. Ji ber ku zimanê şano zimanek taybet e. Ne zimanek wêjeyî ye. Divê zimanek zindî, zimanê ku li kuçê tête axaftin be. Ya na hêst bi rastî nayê zimên, kêm dimîne. Zimanek kud jî di qada şano de bona mirov eziyet e. Bo vê yekê, belê helbest, novel, çîrok bi zimanên xwe yên taybet tene nivîsandin, lê belê bi rastî jî zimanê şano zimanekî zindî bû û ez jî ji ber vê taybetiyê zehf ditirsiyam.

Li Kurdistana Bakur,
di qada fermî de,
bi Zimanê Kurdî,
lîstika şano ya yekem
“Jana Zirav” bû.

Wekî min li jor jî nivîsand, di dawiya 2002'an de li navçeyek Mêrdînê, jinika bi navê Şemsê Alak, tevî Xelîl Açil'ê ku navê wan pev ra derketibûn ji aliyê malbat û gundiyên xwe ve hatibûn recimandin û bi mirîtî li qada gund ve hatibûn hiştin. Di vê recmê de Xelîl miribû, lê Şemsê hîn can nedabû. Ji aliyê rêwiyekî rewşa Şemsê hatibû ditin û Şemsê bi wî halê xwe ve rakiribûn nexweşxana fakulta Amedê. Li wir, Şemsê ji aliyê saziyên pîrekan ve hatibû parastin û şeş meh bi wî aliyê xweyî lawaz bi çepilên jiyane ve girtibû.

Dema ez bona nivîsandina lîstekêk li ber kompîturê rûniştim, armanca min li ser jinên welêt lîstikek nivîsandin bû. Ji ber ku jina kurd bi du ali ve di cenderê de bû. Him ji ber jinbûna xwe û him jî ji ber kurdbûna xwe hemî tengasî li ser serê jina kurd ve bariyabûn. Kêm û zêde ez saet di 9'ê êvarê de li ber kompîturê rûniştim û kite bi kite, gotin bi gotin, diyalog bi diyalog lîstik ji mejiyê min weşiya ser tikên klavyê. Bêsekin 12 saet nivîsandim. Dema min gotinên “tarîbûn û perde” nivîsandin, li saetê nihêrtim, saet 9'ê sibehê bû. Lîstikê çap kirim û anîm nava koma meyi şano. Hevalan bi eleqeyek mezin listikê rahiştin û xwendin. Her çi qas armanca min, rewşa jina kurd be jî, dema hate xwendin min bi xwe fêhm kir ku, min çiroka Şemsê Alak nivîsandibû. Ji ber ku ûcdanê min tu carî kuştina Şemsê qebûl nekiribû. Min tu carî bi vî awayî darazîn û kuştina mirovan qebûl nedikir/nakim û divê min tiştek li diji vê bextereşiyê bikira. Ev jî bi gotina janek zirav û bi lîstika Şemsê, ji hişê min herikibû ser kaxezên sipî.

Bi rastî her çi qas berpîrsiyarê şanoyê ez bûm jî, dîsa min biryara bijartina lîstikê ji hevala re hiştin. Hema heta nivrojê, ya ku min dît, heta rol jî hatibû belav kirin û wekî serpêhatiyekê me dest bi lîstikê kir. Dema me dest bi provayên lîstikê kir, koma me ji 6 kesî pêk dihat û di koma me de jin tunebû. Bona rolên Şemsê û dayika wê 2 lîstikvamem jin hewce dkirin. Me agahî ji der û dor û saziyan re şandin û daxwazî û hewcedariyên xwe ji wan re gihandin. Ji ber ku, ka dê bi çi awayî têkildar bibin, ka dê piştgiriya bidin an jî dê desturê nedin, me nizanibûn, dema me dest bi provayên xwendinê kirin, koma me bêyî destûra rêvebiriya şaredariyê dest bi xebatên xwe kirin. Di çapemeniyê de gelek hevalên me hebûn û dem demî di derbarê xebatên me de ji me di-

pirsîn. Dema van hevalana mijar û bi Kurdîbûna lîstikê bihîstin, wekî li ser serê me bibarin, ji her aliyê dinê nûçevan hatin û hevpeyvinan bi me re kirin. Êdî em ji ber eleqa ku nîşan didan aciz bûbûn. Ji ber ku bona pro-wakirinê wext ji me re nedima. Di vê navberê de ji Navenda Piştgiriya Jinan Selîsê hevala Sema û bi saya nasan Dewran tevî xebatan bûbûn. Rojêkê şewirdarê şaredarê Sûrê, li ser navê komê bangî min kir û nivîsek ji wilayeta Amedê hatiye nîşanî min da. Nivîs ji wilayetê hatibû, li ser nûçeyek rojnameyek kesayetîya listikvanan û xebatê dipirsîn. Nivîs ji wilayetê dihat lê bona bersivê navnîşanê wekî Ewlehiya Amedê nîşan dayîbûn. Bi rastî şaredariyê bersivê bitirs, wekî ku, “listikvan kar-ker in, di demên xweyî vala bi amatorî van xebatan dimeşînin!” da ewlehiyê. Ez ji ber vê tirsê şikestim. Ji ber ku mîna me tenê hiştibûn û di vê mijarê de jî şanoyê dîsa tenê hiştibûn. Lê jixwe dema me dest pê kirin, me her tiştî dabûn ber çavên xwe. Ger şaredarî xwedî lê derneketa em ê wekî şanoyek taybet, mesref ji xwe derketina ser dikê. Bo vê yekê me xebatên xwe hê jî geştir kirin û listik berbi temamiyê ve çû.

Tiştêkî ecêb e; listik li ser navê şaredariya Sûrê bû, lê me cil û berg bi perê şaredariya mezin, teknîk bi perê şaredariya Yênişehîrê, ronahiyê bi perê şaredariya Peyasê û afîş û rîsale bi perê şaredariya Baxlarê ve amade kiribûn.

16'ê Kewçêra 2003'an bona ser dikê dîroka me bû lê bona serîlêdana wilayetê li şaredariya Sûrê kesî ku daxwaznamê destxet bike tunebû. Cîgirê Şaredar Cezaîr Serîn xwe dida alî, digot; “bêyî serokê şaredariyê ez nikarim destxet bikim!” 6 roj ez li pêy cîgir û şewirdarê şaredar ve geriyam lê mixabîn çareser nebû. Da ku şa-

redar Cezair Serin ji gera xweyê Ewropa vegeriya û ez tevî parêzger Newzat Kaya çûm cem wî... Cezair Serin ji ber ku Newzat Kaya parêzer bû, ji wî re pirsar; "Tu dibêje çi? Ez destxet bikim an jî na?" kir. Bersiva Newzat Kaya tu carî ji bîra min ve naçe, ji ber ku bi vî awayî bersivê da; "Welle maqûl tu dizanî. Ji ber ku ev berpirsiyariyek politîk e. Lê ez bûma, ez ê biketima bin vî barî!" Li ser vê bersivê êdî her tişt zelal bûbû. Daxwazname hate destxet kirin û di 16'ê Kewçêrê de Jana Zirav bi balkêşiyek mezin derket ser dike.

Belê, hestên me, hestên listikvan û temaşevanan pev ra rabûn. Him li dijî zilma kevneşopîyan, him jî li dijî qedexeyîyên li ser zimên. Bo vê yekê Jana Zirav ji Wêranşarê heta Çolemêrgê, ji Elkê heta Koln û Stutgartê bê minnet bi zimanê zikmakî derket ser dike. Li Mannheimê bi germenî hate listin. Û li Tirkiyê, di qada fermî de bû listika kurdî ya pêşîn. Bo vê yekê Serokwezîrê Tirkî li Yekîtiya Ewropa de; "Ma kengê kurdî qedexe yî? Ma ne rojname û pirtûk têne weşandin. Heta li Amedê şanoya şaredariyekê listikên bi kurdî jî dilizin!" digot.

Her gera listikê bi serê xwe serpêhatiyek e. Li Beytuşşebabê, li Wanê, li Qoserê astengiyên ku dîtine... Her yek mijara listikekê, nivîsekê ne.

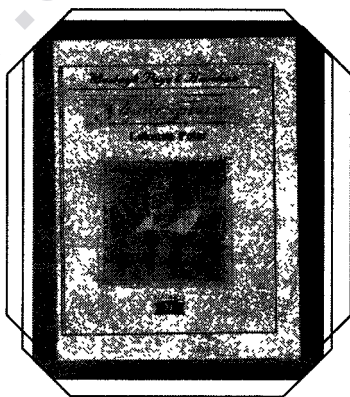
Li pêy ev qas salî çend hevalê qenc û jîr, bi kirin û alîkariyên xwe, bi rastî spasîyê li xwe heq kirine... Serokê DEHAP a şaxa Amedê Firat Anli, tevî rêvebiriya partiyê piştgiriyek mezin dan me. Em bê hêwan bûn, bi daxwazyê wan şaredariya mezin him bona prowa him jî bona listikê hêwana xwe bêberdêl dan me. Dema ji ber listikê di navbera me û şaredariyê de pirsgirêk der-

ketin, dîsa partî dest danî ser pirsgirêkan û bona çareseriyê xebitîn, ji ber vê yekê, ez bi xwe spasdarê wan im.

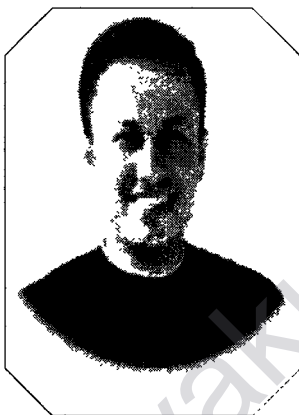
Divê ez di vê xebatê de spasdariyekê ji endamê Meclîsa Şaredariya Sûrê Parêzer Newzat Kaya û ji Şaredarê Sûrê Cezaîr Serîn re ji bikim. Ger hema dawiya dawîn ji be, li xebatê xwedî derneketina, bi rastî jî dê barê me bi du-sê qatî girantir biba.

Îro bi projeyên hê jî nûjentir û pêşengtir, bi tena serê xwe rûniştibin, ev ne ji nezaniya me, lê ji bêxwedîtiya me ye. Bi rastî Jana Zirav, Hilbijartin, Wundayî, Şûjin, Zext bi şewla têkoşînê derketin ser dikê û holê... Mixabîn îroj em li rûmetê xwe xwedî dernekevin û bi civakî li ser pirsgirêkên xwe xwar nebin, tim mîna sêwiyên li ber dîwaran, em ê bi kirinên wekî din dilên xwe biêşînin û lîstikên mîna 33 Gule, Îlondar, Zagona Çiya, Çarsim Axa û hwd. li ber dikan, bê dik û bê hêwan, bi zimanekî lal bisekinin...

Divê vê sekina bona hisyeta pênûsê û bona xîreta ronakbîriyê dile me piçekî biêşîne...

ZÎLAN: ÎMPERETORIYA KURDAN A KU ROME HEJANDIYE

Bedel Boselî

A1- Çend gotin

Mijara vê nivîsarê împeratoriyeke kurdan e û bi gelemperî me hay jê tune ye. Ez cara yekem di pirtûka Prof. Dr. Mehrdad R. Izady de pê hesiyam û bala min pir kişand (1). Ez li ser çavkaniyên rêzdar Izady hûr bûm û min ji xeynî wan zêdetir çavkanî ji peyda kirin. Di çavkaniyên kevnar de wekî Împeratoriya Îranî tê pejirandin. Kurd jî gelekî Îranî ye. Ew çavkanî diyar dikin ku ev Împeratori jî 3 dewletan pêk tê, her sê dewlet jî heman neteweyî ne. Yek ji wan, Dewleta Komagene ye. Û ew peykereyên li çiyayê Nemrûdê bermahiyên Dewleta Komageneyê ne. Em kurd jî dipejirînin ku Komagene dewleteka kurdan e ji ber ku zanista dirokê wûşaşanî me dide.

Me gotîbû tev çavkaniyên diroki dibêjin Împeretoriya Zîlanê Îranî ye. Hinek ji dibêjin Persiyayî ne. Lê divê em eşkere bikin ku rojavayîyan demên berê carna ji hemû gelên Îranê re digotin Persiyayî. Wan ji kurdan re jî digotin Persiyayî. Ka çawa em niha ji tirkan re dibêjin ROM. Di çavkaniyên yewnanîyan de gelek caran ji Sasaniyên faris re Medî tê gotin. Ji şerê Yewnan û Farisan re digotin: Şerên Medîk. Van şerên Medîk Pz. 492 di navbera faris û yewnanan de dest pê kiribûn. Weke din ger hûn niha jî li malpera hûnermendê kurd ê navdar Bahramji binêrin wiha dibêje: “Bahram 1952’ê li bajarê kurdan Kîrmanşahê ku li Persiya ye hatiye dinê”. Ger hûn niha jî li www.livius.org binêrin mijara Medyayê di nav beşa “Persia” de ye. Lê belê divê li pêşiyê em bizanin ku gelek caran ji Kurdistanê re Persiya dihat gotin. Dema we di çavkaniyên resen de peyva “Persiya” dît bila ev pêzanîn bê bîra we.

Weke din jî hiçek general û dirokzan û generalên li ser mijarê nivîsandine wê heyema tevlî Şerê Zîlanî û Romeyê bûbûn. Ango li wir bûn û nivîsandin.

Hêjayî gotinêye ku dema kurdên Medyayê ber bi rojava ve diçin rastî Zîlanîyan tîn. Bi hev re şer nakin. Ji ber ku jî heman neteweyî ne. Artêşa xwe dikin yek. Weke din piştî Medya têk diçe jî rêveberên Medyayê tevlî artêşa Zîlanê dibin li hemberî Romeyê. Di şerê li hemberî Lucculus ê generalê Romeyê de rêberê mediyân *Mithradata* tê kuştin û kurê wî Mede şûna wî digire. Jixwe qralên Zîlanîyan her bi Îranîbûna xwe pesnê xwe didan.

A2-Destpêk

Ew împeretori jî yekitiya 3 dewletan pêk dihat û navê wê Zîlan bû. Beriya avabûna dewleta Medyayê (Bz. 727) hebû û piştî wan jî li ser piya bû(1). Zîlanîyan axa Ewropa, Anatoliya, Îskît (derdorê Rusyayê), Qibris, Ege û Marmara, Ermenîstan û pareke Mezopotamyayê xîstibûn di nav dewleta xwe de. Mezopotamyaya mayî û Îran jî wê çaxê di destê hevkarên wê dewletê, kurdên Medyayê(2) de bûn.

Medyayê her alikariya Zîlanê dikir. Qralê Ermenîstanê alikariya Mediyân dikir ku leşker û cebirxaneyên xwe li hawara Zîlanîyan bibin. Pispore erdnîgariyê Strabo wê heyamê wiha dinivîse: “Zîlanîyan Împaratoriya Romeyê ji Asyayê derxistin û li pareke biçûk a Ewropeyê asê kirin, dorpêç kirin, birçî û bêzar hiştin...”. (3) Beriya tev neteweyan Zîlanîyan ola Îsa Pêxemberî (Filehtî) qebul kirin. Akademiyên felsefeyê yên li Yewnanîstanê pêxistin. Jixwe zanistê Îranî Ali Şerîati yê faris di pirtûka bi navê Modernîzm û Medeniyet de dibêje: “Kurdan Yewnanî hînî felsefe û şaristaniyê kirine kirine...”. (4) Mîna Romeyê olîmpîyat dardixistin. Lê olîmpiyatên wan ji bo xurtkirina yekitiya Împaratoriya bû. Modela dewletek ji wan cumhuriyet bû. (5) Rêzgirtin li nîjadên din digirtin. Wan kurdan di dîrokê de yekem car fermana azadkirina xulaman dabûn. Dîrokzanê Romeyê Cassius wiha nivîsandîye: “Li hemû dinê xulam, bindest û jaran hawara xwe digihandin Zîlanîyan”. (6) Spartakusê di dîrokê de navdar bi piştevaniya Zîlanîyan serhilda û qralê wan vexwend Îtalyayê. Serhildanên li Îspanyayê —ku hûn di filman de temaşa dikin— wan Zîlanîyan provake dikirin. Li Wanê leşkergehên jinan ava kiribûn. Ku ji wê çaxê heya niha jinên kurd di şeran de cih digirin. Jixwe kesê li çiyayên Kurdistanê binêre dê vê rastiyê bibîne. Carekê -bi tenê- jinên kurd çûbûn şerê Romeyê û artêşa Romeyê têk birin. Generalên Romeyê ji ber vê şermê û bêrûmetiyê demeke dirêj ji malên xwe derneketin (7). Wan gelek şano û pirtûkxaneyên navdar ava kiribûn.

Zîlanî Kî Ne?

Zîlanî navê xanedaniyeke li rojavayî Kurdistanê ye. Li herêma Yozgat û Zileyê ne. Heya niha jî bi navê Zîlan û Milanê dimînin. Împaratoriya Zîlanê ji 3 dewletan pêk dihat. Her 3 dewlet jî ji binemala kurdên Zîlanê bûn. Ev dewlet, Kapadokya, Komagene û Pontûs in. Di nivîsên kevnar de dema li hemberî Lîdyayê alikariya Împaratoriya Medyayê dikin em dibînin. Lê ev dewlet beriya Mediyân jî hebûn. Di çavkaniyên Assuran de qala wan tê kirin. Zîlanîyan li gel Mediyân yekitiya xwe saz kirin û bi artêşa hevkar heya bi Ikonion (Konya) û Angorayê (Enqere) serdest kirin. Dema farisan dewleta

Medya ji kurdan stand dewletên Zilaniyan jî serdest kirin. Qralên Kurd ên Zîlanî ji welatê wan koçber kirin. Wan qralan li rojavayê Anatoliyayê parêzgerî ango walitî dikirin(8). Piştî dewleta Axameniyên faris ji aliyê Îskenderê Mezin ve hat hilweşandin Qralên Zîlanê di Bz.333'an de vegeerîn ser axa xwe. Piştî Medya ket destê farisan jî gelê Medyayê leşker û cebirxane dişandin arî-kariya qralê Zîlaniyan ê Pontûsî.

Navê Qralên Wan

Em dê niha li 3 dewletên Zîlanê binêrin. Ev her 3 dewlet di heman demî de hebûn. Qralên wan cida bûn lê yekitiya wan xurt bû. Di şer û aşitiyê de vêkre bûn. Em di pirtûkên kevnî de dibînin ku ji piraniya qralên her sê dewletan re û peyre ji rêveberên Medyayê re jî “*Mithradata*” tê gotin. Peyva *Mithradata* jî “*Mithra*” û “*dadên*” tê. Niha ev peyv wekî Mîhrdad, Mehrdad, Mehrzat.. tê bikaranîn. Yewnanî jî *Mithradata* re dibêjin “*Mithridates*”. “*Mithra*”, peyveka Îndo-Ewropî ye û wateya wê: “*Dayina rojê ye (Rojda)*”. Peyva “*Mithradata*” li pêşiyê li şûna Qral û peyre li şûna “*Xweda*” hatibû bikaranîn

(9) Ji xwe em di çavkaniyan de dibînin ku hinek ji wan qralên navê xwe dikin Mithridates dibêjin “Ez Xweda me”. Lê belê di vê xalê de peyva “Nemrut” tê bîra me. Jixwe Nemrûd û Mithridata heman kes in. Dîrokzanên Romeyê dibêjin navenda Komageneya Zîlaniyan Çiyayê Nemrûtê ye. “Daden” jî rehê peyva “dayînê” ye.

Împeratoriya Kurdên Zîlanê, (Heyama Mithradathayê Mezin, Bz. 86)

Çêkerê nexşeyê: *Prof. Dr. Mehrdad R. Izady*

Çavkaniyên nexşeyê: Appian (*History of Rome, The Mithridatic Wars*), Diocassius (*History*), Strabon (*Geographica, XII.iii.1-2*)

Dewletên Zîlaniyan

d1- Dewlata Zîlaniyên Kapadokyayê (Cappadocia)

Wateya “Kapadokya”yê: Peyveka Îranî ye. Jê re hem “Hvaspadakhim” û “Katpatuka” dihat gotin. Herdu peyv jî heman wateyê dihewînin. Ango “Welatê hespên bedew”. (10)

Paytextê wan pêşiyê li Melediyê bû peyre bû Mazaca (Kayseri). Çavkanî şanî me didin ku gelê Kapadokyayê û Melîdê lêzimên hev bûn. Di wê heyamê de demokratîktirîn dewleta Zilaniyan bû. Çanda wan ya qralî û qesrê pir pêşketî bû. Çav li Romeyê kirin û rêvebertiya dewleta xwe kirin CUMHURIYET (Bz. 95). Rêvebertî bi hîlbijartinê bû. Ji aliyê olî ve çalak û bibandor bûn. Ji bo hemû herêman keşeyên ola filehtiyê wan perwerde dikirin. Parastina perestgehan ji aliyê wan ve dihat kirin.

Ji tev civakên dinê ya beriya hemûyan bûye fileh (ola Îsa Pêxemberî qebûl kiriye) Zilaniyên Kapadokyayê bûn. Ji aliyê felsefeyê ve Zilaniyên herî pêşketî ev bûn(11).

Wêne: Barzanê Arî yê 3'yemîn

(Qralê Federasyona Zelaniyên Kapadokyayê)

d2- Zilaniyên Komageneyê (Commagene)

Wateya “Komagene”yê: Tev dirokzanên mijarê dibêjin ku li Komageneyê hemû nijad bi hev re bi aştiane dijîn. Nijadên cihê ji bo hev rêzgirtineka ji rêzê der digirtin. Li ser vê têgehê em li wateya navê Komageneyê binêrin. Ji “koma” û “gene” pêk tê ev nav. Koma: Kom, Gene: Kinête, nifş, nijad. Wesxwe wateya “Komagene”yê, bi kurmançiya niha “Koma Kinêteyan” û “koma kinêteyan/nifşan”, “Koma Nijadan” e. Ev peyv

malê hemû zimanên Îndo-Ewropî ye. Di zimanên Îndo-Ewropî yê rojhilatî de bi derbazbûna dem “g” xwe diguhere û dibe “z”. Ger hûn li ser “gene”yê bihizirin vê rêzikê bihînin bîra xwe. Peyvên “zan/zayîn/zayend”, “zane/zanîn”, “nas/nasîn” ji “gene”yê peydabûne. Ger di <http://www.etymonline.com> ‘ê de li “**gno**” “**gnos**” û “**gene**” binêrin hûnê vê yekê bibînin. Li herêma Behdînan û Hekariyan ji bo “genetîk” û “nîjad” peyva “kinête” tê bikaranîn. Jixwe ji ber ku ji gelek kinêteyan pêk hatibû jê re digotin “komagene”.

Lê belê Zilaniyên Komageneyê li herêma Semsûrê dewleta xwe ava kiribûn û peyre mezintir bû. Ev malbat heya niha jî li herêmê bi navê Kowa/Koma dimîne. Ev 3000 sal in ew malbat li wir e. Di Bz. 850’yê de Assuriyan behsa Dewleta Komageneyê kirine. Wê çaxê Komageneyê bac dida dewleta Assuran. Assur, kalên Sûryaniya ne. Ka kurd çawa lêzimên farisan e, Asûr jî wûsa lêzimên ereban e. Di salên Bz. 550’yan de li pêşiyê Îskenderê Mezin ê Makedonî û peyre faris dewleta Komageneyê dagir dikin. Di Bz. 130’an de Komagene xwe dîsa ji dijminan rizgar dike û tevli Împeratoriya Zîlanê dibe.

Sazûmaniya dewleta Komageneyê ji bo neteweyên cihê rêzgir bû. Di wê dewletê de nîjad ne giring bû. Ew dewlet ya tev cîvakan bû. Qral *Mithradata* (Mithridates I) ji tunebûna hizra neteweyî nerazî bû û ji bo xwirtkirina vê hizrê her sal li Komageneyê olîmپیyat dardixistin. Û di van olîmپیyatan de *Mithradata* bixwe pir zîrek bû. Ev olîmپیyat mîna yê yewnaniyan pêşketî bûn.

Mithradata yê qralê Pontûsê (Mithridates I (Bz. 109-86)) li gel jineke seleukos (yewnani) zewicî. Kurekî wan hat dinê û navê bavê jina xwe lê kir. Navê kurê xwe kiribû Antiochos. Piştî Julius Sezarî Împeratoriya Zîlanê Bz. 47’ê têk bir dewleta Komageneyê ma tenê. Împeratoriya Romeyê pir êriş dianîn ser. Ji ber vê yekê Qral *Mithradatayî* (Mithridatesî) ango Nemrûdî li gel Xwedayan

peymanek çêkir. Û gel bi vê yekê da bawer kirin. Pe-restgeh ava kirin û peykereyên xwedayan çêkirin. Navê wan xwedayan Yewnanî-Îranî danîn. 14'yê Tebaxê weke roja xuyabûna xwedayan hat qebul kirin û qral *Mithradatayî* wê rojê tac kiribû serê xwe. Di vê rojê de gîrgîre û kesên pîroz li çiyayên Nemrutê kom dibûn. Generalên Romeyê pir pesnê berxwedana û yekitiya Komageneyê didin. Û diyar dikin ku artêşa Komageneyê ya biçûk li gel Romeya mezin şereke sosret û jê rêzê der kiribû. Û Piştî têkbirina Împeretoriyê Rome 147 salan nikaribû Komageneyê hilweşîne.

Mithradatayî kurê xwe Antiochos kir qral û vêkre pe-restgehek li çiyayê Nemrûdê ava kirin. Antiochosî navê xwe kir Theos (Xweda). Ezê li dawiyê di mijara Nemrûtê vê de mijarê binivîsim. Li Komageneyê bazirganî pir pêşketî bû. Romeyî û Partî dijminê hev bûn. Ji ber van têkiliyên nebaş ji bo bazirganiyê li Komageneya kurdan têkilî peyda dikirin. Bazirganên ereb, faris, yewnanî, rome'yî û hwd. ji bo bazirganiya xwe Komagene kiribûn navend(12).

d3- Zilaniyên Pontûsê

Mezintirîn dewlet bû ji Zelaniyan. Şerker bûn. Li pêşiyê Deryaya Reş û peyre rojavayê Anatoliya, Anatoliya û Derya Spî serdest kirin. Li hemberî Romayê li gel Îspanyol, Kartacayî, Galyayên Frenseyê û gelên Îtalyayê yên serhilder têkiliyên xwe baş kirin. Bz. 120'ê desthilatiya kurdên Pontusê li Asya û Ewropayê bicih bûbû. Di dema qral *Mithradatayê Mezin* (*Mithradates the Great, Mithridates 6*) de roma ji Asyayê derxistin. Ukraniya, Yewnanistan û piraniya Balkanan bi dest xistibûn. Peyre Gûrcîstan û Bakurî Kafkasyayê jî serdest kirin. Ji bo standina Romayê Behra Adriyatîkê asê kirin. Derdora Îtalyayê bidestxistin.

Dîrokzanê leşkeriyê APPIAN vê dorpeçkirinê wiha dinivîse:

“Mithrîdatesî ji 400’an pirtir geştî, ji 50.000’an pirtir leşkerên Siyarî û ji 250.000’an pirtir leşkerên piyade û têra wan cebirxane amade kiribû. Hevalbendên wî, Qralê Ermenîstanê û Prensên Îskîtiyan bûn. Piştevaniya serhilderên Romayê dikir. Li gel Galyayîyan (Frensiyan) têkiliyên xwe xwirt kirin. Ji Klîkyayê ta Cebelîtarîkê (Strait of Gibraltar) behr ji geştî û salaran (komando) teji kiribû. Bi vî awayî rêka Romeyê ya bazirganiyê asê kiribû û Romeyî demeke dirêj birçî man. Bi kurtî, Mithrîdatayî ji rojhlatê ta rojavayê mezintirîn tevgera dîrokî pêkanî bû. Ji hêz û kirina mirovan tiştek nemabû ku bi cih ne aniye ji bo vê dorpeçkirinê ...” (13).

(Mithradatayê Mezin, Qralê Zîlanîyên Pontûsê)

Dîrokzanê wê heyamê Cassius di pirtûka xwe de dibêje: “Mithradata (Mithrîdatesê Mezin) ji bo bindesttan RIZGARKER bû. Tev bindestan hawara xwe radigihandin wî. Ji zordestiya Romeyê feqîr û jaran xwe diparast Mithradatayî. Di dîrokê de yekemîn azadkerê xwilaman e. Di împeretoriya xwe de fermana azadkirina xwilaman dabû. Bi kişkirina Mithrîdatesê Zîlanî li Îspanyayê li hemberî rome yê serhildan çêbû, li İtalyayê Spartakûs û xwilamên din serhildan. Û Spartakûsî, Mithradata vexwend serdestkirina İtalyayê”. (14) Gelek Qralên din ên kurd hevkarîya Mithrîdatesî kirin. Qralê Medyayê wê çaxê di bin serdestiya Partiyayê ve bû lê dîsa li hawara Kurdên Zîlanê çûn.

Qralê Medyayê Mîthradata ji bo alîkariya Zelaniyan li gel generalê Romeyê Lucculusî şer kir û di wî şerî de hat kuştin. Kurê wî Mede hat şûna wî. Zanistê ziman û şaristaniyê Prof. Dr. Izady wiha dibêje: “Mithridatesê Medyayî ji bo parastina birayên xwe yên Pontûsî çûbû şerî û di wî şerî mit. Kurê wî “Mede” Darius rûnişt şûna wî”. (15) Zavayê Mîthradatayî Tigranes, qralê Ermeniyan bû. Bi piştevaniya Mîthradatayî, Ermeniyan dewleta Seleucidê bindest kiribûn. Hewlêr û Sûriye gihandin Ermeniyan. Ê ev desthelatiya ermeniyan dibû alîkarê Mediyên ku ji bo hawara Mîthridatesê Zelaniyê diçûn. Leşkerên xwe dişandin Kurdistanê û rêka wan diparastin, erzaq didanê.

Lê bi derbazbûna salan êdî dewleta Zelaniyan her paşket û qels bû. Ku baş qels û sist bû Julius Sezar ê qralê Romeyê di sala (Bz.) 47î de şiya qralê Zilaniyan Farnakesî (Pharnaces II). Ê bi wî şerî Împeretoriya kurdan yekcar hilweşiya. Piştî wî şerî Julius Sezarî ev peyvên navdar ji bo senatoya Romeyê şandin: “Ez çûm, min dît, têk bir” (Veni, vidi, vici) Piştî hilweşîna Împeretoriya Zilaniyan, Zilaniyên Pontusê ji 100 salan pirtir li Ewropayê hebûna xwe parastin. Car car împaratoriya Romeyê mafê xwerêvebirinê dida Zilaniyên Pontusê. Lê ji Zilaniyan temendirêjtir dewlet ya Komageneyê bû. Heya sedsala 1ê (Pz.) li ser piya ma. Di têkçûyîna Împeretoriya Zelaniyan de şerê birakujîyê roleke giring heye. Mezinên kurdan gelek caran şerê hev dikirin. Qralê Zilaniyên Kapadokayayê Barzanê Arî (Ario Barzan, Ariobarzanes) alîkariya Julius Sezarî kiribû. Julius Sezarî ji bo xatirê vê alîkariyê perçeyeke mezin ji axa Ermenîstanê diyarî Barzanê Arî kir(16).

Piştî dewleta Romeyê kurdên Pontusê têk bir, dewleta Ermeniyan a hevalkarê kurdan jî dagir kir. Êdî li Asyayê tu dewlet neman ku Romeyê dagir nekiriye. Bi tenê kurdên Komageneyê xwe li ber Romeyê girtin.

Prof. Dr. Mehrdad R. Izady di pirtûka xwe ya bi navê

“Kurd” de li beşa zîlaniyan wiha dibêje: “Yewnaniyan wê çaxê ji bo Zilaniyan digotin Persî. Ji ber ku wê çaxê Rome û Yewnaniyan ji bo tev gelên Îranî -û kurdan jî digotin Persî . Kurd Îranî bûn û Îranî ne... Wê çaxê farisî û kurdî pir nêzî hev bûn. Pisporê erdnigariyê Starabonî digot, medî û farisan wê çaxê ji zimanê hev fam dikirin”.

MITHRIDATISM :

Mithradatayê 4'ê (Mithradatayê) (Bz. 120-63) dijminê Romeyê yê herî jîrek û fama tê pejirandin. Wî ferman-darên Romeyê yên herî fêris tên qebûlkinin Sulla, Lic-culus û Pompey têk biribûn. Bi hûnera şerekî taybet rê neda ku Împeretoriya Romeyê dakeve Asyayê. Pir ziman jî dizanîn.

Ji bo ku xwe ji jarkirina/jehrkirina dijminan biparêze her roj hinek jar vedixwar. Da ku leşê wî hînî jarê bibe û êdî jar wî nekuje. Di zanista modern de ji vê xwepa-rastinê re Mithridatism tê gotin.(17)(18)

ÇIYAYÊ NEMRUTÊ

Dema dewleta Osmaniyan li gel Almanan peymanê çêkirina rêya Tréna girêdaye. Endazyarekî Almanî ji bo xebatê diçe Melediyê. Ji gundiyan dibihîze ku çiyayê Nemrûdê heye û li wir peykereyên nûwaze çêkirine. Li

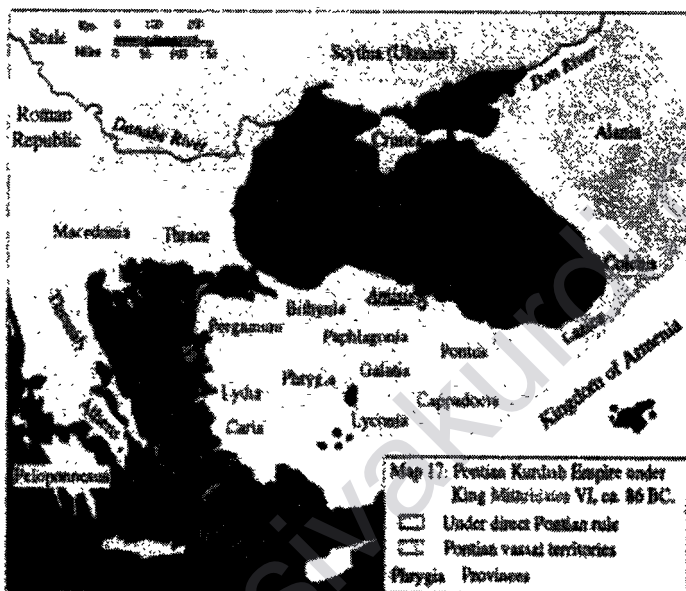
gel gundiyan diçe wir û şaş dibe. Bi çoşeke mezin nayeke ji bo Profesor Otto Puchsteinê Almanî rêdike. Û ev zanist li gel şagirtên xwe tê Kurdistanê û hûner û Dewleta kurdan bi dinyayê dide nasandin .

Wekî me li jor dît dewleta kurdên Komageneyê beriya 2000 salan li herêma Meledî, Semsûr û Zeugmayê ava bûbû. Li ser Sûriye, Hatay, Dîlok û Gurgumê (maraşê) jî belav bûbû. Ev dewlet heya piştî zayîne sala 72'wê li ser piya mabû. Li gel dewleta kurdên Pontusê û dewleta kurdên Kapadokyayê konfederasyon çêkiribû. Kurdên Medyayê jî yekitiya xwe li gel wan xurt kiribûn. Mezintirîn qralê kurdên Komageneyê Mithradathayê (Mithridatesê) 1'ê bû. Lê ji her sê dewletên kurd, mezintirîn qral yê kurdên Pontusê bû û navê wî Mithradathayê 6'ê ye. (Mithridates VI). Jê re Mithradathayê Mezin jî tê gotin. Mithradathayê 1'ê li çiyayê Nemrûdê perestgeh avakirin, peykere çêkirin û oleke nû derxist. Ev ol, ji yekkirinina olên Yewnanî û Îranî pêk dihat. Armanca wî ew bû ku vê olê ji Nemrûdê belavî cîhanê bike. Mithradathayî kurê xwe bi çanda Îranî û Yewnanî mezin kir. Navê bavê jina xwe li kurê xwe kiribû. Navê kurê Mithridatesî Antiochos bû. Jixwe ev navlêkirin û yekkirina olan gaveke polîtîk bû. Qralê kurdan dixwestin bandora xwe li rojava û rojhilat bikin.

Piştî ku Antiochosê kurd bû qral. Bi alikariya bavê xwe ol û mizgeftên xwe pêşxistin. Pirtir peykereyên pîroz çêkirin.

Antiochosî ji diya xwe pir hez dikir. Ji ber vê yekê di nivîskan de navê wî weke "Yê ji diya xwe pir hez dike" hatiye xêzikandin. Navê xwe, Xweda (Theos) û yê diya xwe Xwedawend (Thea) danî bû. Di nav peykereyên xwedawendan de yê xwe û diya xwe jî çêkirine. Li rex Zeusî ve li aliyê çepê peykereyê qralê Komageneyê ango yê xwe danî. Û li aliyê Zeusî yê rastê peykereyê diya xwe danî.

Hûnera kurdên Komageneyê ji hûnera Rojhilat û Rojava têkel bû. Hûnerê ciyekî giring hebû. Di kombûna zana û hûnermend dihatin vexwendin. Û qralî ew weke hevalên xwe binav kribûn. Di dema Mîthradathayê 1'ê de giraniya hûnerê li ser rojhilat bû. Lê di heyama Antiochosî de giraniya hûnerê ket ser Rojavayê/Yewnanê.(19)

01-) Origin Of The Kurds, Prof. Dr. Izady ,
<http://www.kurdistanica.com/?q=node/2>

02 -) Strabo, XI.13

03 -) Justin, XXXVIII

04 -) Dr. Ali Şeriatî, Modernizm ve Medeniyet, Yeni Zamanlar Yayınları

05 -) Justin, XXXVIII

06 - Cassius, History XXXIX

07-12- 10-19- KURD: Bir El Kitabı Kürtler (Izady,

Weşanên Doz, Rp.84, 85, 86, 87, 88)

08 - Herodotos, I.72

09 - Calvert Watkins, "Dictionary of Indo-European Roots," 2000

10 - www.etymonline.com/index.php?term=Cappadocia

11 - Justin, XXXVIII

13 - Appian, Romaica, XII. xvii.119

14 - Cassius, History XXXIX

15 - Prof. Dr. Mehrdad R. Izady, Kürtler, s. 88, Doz Yayınlar.

16 - Cassius, History, XLI.63

17 -) The Concise Oxford Dictionary of English Etymology, T. F. Hoad

18-) Celsus, *De Medicina* (V.23.3)

Ji bo hêj agahî û ragihîna çavkaniyan:

> KURDS: Concise History and fact book (Prf. Dr. Mehrdad R. Izady, Weşanên Taylor and Francis)

> KÜRTLER: Bir El Kitabı (Prf. Dr. Mehrdad R. Izady, Doz Yayınları)

> www.livius.org (Ji bo xwendina , Strabo, Justin, Appian, Cassius ...)

> <http://www.archive.org> ((Ji bo kevnepirtûkên, Strabo, Justin, Appian, Cassius ...)

>

<http://penelope.uchicago.edu/Thayer/E/Roman/Texts/Strabo/home.html>

GOTINÊN GUNEHKAR
Û
GUNEHKARÊ BÊGUNEH
A. Bedirxan

Pirtûkên Hesênê Metê ji alî piraniya xwendevanên kurd ve têne ecibandin û xwendevan bi dilxweşî pirtûkên wî dixwînin. *Niha wî berbemeke din li berhemên xwe xêde kir. Navê pirtûka wî ya nû "Gotinên Gunehkar" e.* Ev pirtûk li Swêdê di nav weşanên Apec de û li Stenbolê di nav weşanên Avesta de derketiye. Pirtûk 172 rûpel e. Pirtûk ji alî wergêrê kurd Muhsîn Kizilkaya ve li tirkî hatiye wergerandin û niha di nav weşanên "Îthakî" de li Stenbolê derketiye.

Di pirtûka wî ya bi navê "Labîrenta Cinan" de labîrenta edebiyatê heye. Realîteya civaka kurd, rastiya gundiyan Kurdistanê, qarektera mêrê kurd di pirtûkê de hene. Gelo di pirtûka wî ya bi navê "Gotinên Gunehkar" de çi hene? Ez ê di nivîsê de şiroveya vê pirtûkê bikim û li gor zanîna xwe wê binirxînim.

Hesenê Metê di her berhema xwe de şêweyên nû û teknîkên curbecur yên nivîsinê dicerbîne. Ew di “Gotinên Gunehkar” de rêbaza jiyana rojane, başî û xirabîya di ruhiyeta însan de, di çerçewa pêvajoya dîrokî û mîtolojîk de digre dest û bi şêweyeke edebî û hunerî ji xwendevanan re rave dike.

Referansên Hesenê Metê yên çandî û olî guhertina însên û herweha mirov çawa dibe baş yan xirab yan jî çawa dibe gunehkarekî. Di berhemên wî de motîfên rengîn û leheng, karakter û tîpên balkêş hene. Li hev anîn, pevgirêdan û hunandina berhemên wî edebî ne û serketî ne. Leheng û figurên wî yên ku di berhemên wî de ne kesên ji rêzê yên civakê ne, kesên normal in. Tîp û figurên bi azamet, bi îhtîşam, kesayetiyên pîroz û kesên pozbilind, qure û hesûd di berhemên wî de cih nagrin. Kesên normal û kesayetiyên – şexsiyetên – samimî wek leheng û figur di berhemên wî de cihên xwe digrin.

H. Metê di berhemên xwe de peyvên ji bilasebe bikar nayne û berhemê di nav teferuatan de nafetisîne. Ew peyvên di cih de bi kar tîne û peyvên ku divê bêne bikaranîn li hevdu diquncîne. Hinek berhem hene bi teferuatan hatine wermandin. Di yên H. Metê de wermandin tune, guncavtineke hunerî ya edebî heye.

“Gotinên Gunehkar” berhemeke edebîye ku mirov dikare wê wek noveleke dirêj û kurteromaneke nûjen binav bike. Ji xwe romanên nûjen yên nivîskarên ewropî di navbera sed û sedûpence, herî pir dused rûpelan de ne. Hinek kesên pozbilind û qure romanên kurdî qels dibînin û serketî nabînin. Heta hinek eqilmendên nebiaqil ji xwe dibêjin romana kurdî qet tune ye. Ro-

manên kurdî hene û ji xwe divê mînaqêşeya ku romanê kurdî heye, tune neyê kirin. Romanên kurdî hene û hinek berhemên novel û romanên kurdî kême yên areban, tirkan, farisan û heta ewropîyan nînin. Berhemên H. Metê û yên hinek nivîskarên kurd yên din weke berhemên ewropî, asyayî û amerîkiyan in. Divê kurd dev ji psîkolojiya xwebiçûkbûnê berdin û herweha berhemên kurdî û nivîskarên kurd biçûk, neserketî û qels nebînin. Piştî van çend gotinên gelemperî, niha em li naverok, teknîk, awayê nivîs û hunera edebî ya berhema kurdî “Gotinên Gunehkar” binêrin.

Di berhema H. Metê “Gotinên Gunehkar” de, jiyana rojane, tevgera gundiyane û herweha hêla wê ya psîkolojîk û felsefî hene. Lehengê romanê navê wî Behram e. Ew li bajarê “E” yê di dibistana bilind ya îlahiyatê de dixwîne. Li bajêr xaniyek kirê dike. Navbera wî û xwediyê xanî baş e û xwediyê xanî wî dawetê gundê dike.

H. Metê di berhemên xwe de navên ku di nav civakê de zêde nayên bikar anîn, navên ku hatine jibîrkirin ji nû ve jîndar dike, divejîne û di berhemên xwe de li leheng û figurên berhemê datîne. Navê xwediyê xanî Lûlûxan e, navê jîna wî Geştîna ye, navê xezurê wî jî Mekrûs e.

Behram vexwendina xwediyê xanî qebûl dike û diçe gund. Ew li gund di malê de mareke dibîne, dixwaze marî bikuje lê jîna malê Geştîna nahêle ku ew mar bikuje û jê re dibêje “ev marê malê ye.”

“Gotinên Gunehkar” berhemeke herikbare. Di nav beşan de hevudu girêdan heye. Vebêj xwendevan vala nahêle û di dwayî her beşî de di nav meroqê de dihêle.

Meraq dibe sedem ku xwendevan, dema xwendina beşeke diqedîne bi meraq dest bi xwendina beşa li pey dike.

Lûlûxan ji xanima xwe Geştîna daxwaz dike ku ew bûyera bavê xwe û marî ji Behram re qal bike. Bûyer bûyera hîkmeteke îlahî, hîkmeteke asimanî ye. Loma xwendevan jî eraq dike ka ev çi bûyere û lewre jî xwendina xwe didomîne.

Di berhemê de gelek motîvên tasavufî, olî hene. Heger xwendevan bi çavên ataîstekî, materyalistekî li berhemê binêre, dê tu qîmeteke nede pê, lê heger bi çavên edebiyathezekî lê binêre, li gorê pîvanên zanyariya edebî li ser bifikire û li gorê pîvanên wêjeyî wê binirxîne, şîrove bike, dê qîmeteke giranbiha bide berhemê.

Herweha heger xwendevan bi berçavîka bawermendekî olperest û mihefezekar li berhemê binêre, dê li dij be û bibêje nivîskar gotinên gunehkariyê, gotinên kufîrî nivîsiye û ew ji şeytan hez dike. Lê heger ew jî li gor zanyariya edebî, li gor pîvanên cure yê novel û romanê li berhemê binêre, dê li dij dernekeve. Romannivîser di romanên xwe de dikarin însanên baş û nebaş biafirînin û bi destê wan bûyerên baş û nebaş pêk bînin.

Di pirtûkê de çîrokên folklorîk, xebroşkên gelêrî bi şêweyêke hunerane cih girtine. Çîroka gola cin û periyân, çîroka Şivan û Perîzade rengê dane berhemê û xwendina wê bi mirov xweş dike. Bûyera Markûs efendî û Marî jî bûyereke balkêş e. Markûs efendî jî bo avê bîr dikole. Du zilam jî ji bo kolana bîrê pê re dibine alîkar. Markûs efendî di kolanê de zêr dibîne. Herdu zilam dixwazin bi jehrê Markûs efendî bikujin. Ew jehr dikin

nav şîr. Lê mar derdikeve, şîr vedixwe û Markûs efendî xilas dike. Di nav gelê kurd de gelek varyantên dostaniya mar û însan wek çîrok, xebroşk têne gotin.

Evîn kîngê û çawa tê dikeve dilê mirov nediyare. Dema Behram keça xwediyê xanî ku navê wê Nagîna ye, dibîne agirê evînê dikeve dilê wî. Hestên evînî xwe li ruhê – giyanê – wî radipêçe. Evîndar di çavên hev de pir rind in. Dema yek aşiqê yekê dibe, li gor wî/wê herî rind evîndarê/a wî/wê ye. Di çavên Behram de Nagîna wek horiyêke ku li bihuştê pengizîye. Ew ewqas pir rind e, spehî ye, bedew e.

Di berhemê de hevokeke erotîk, baş û xweş heye. Dema Nagîna xwe tazî dike û dikeve avê, Behram bi dizîka lê mêze dike û xweşikî, spahîbûn û bedewiya bedena wê ya tazî bi taswîreke erotîk rave dike. “Laşê wê –Nagîna- ya xweşik, pêsîrên bilind, deqên serê memikan, li jêra pêsîran navikeke xweşik û şêrîn....”

Pevşabûna Behram û Nagîna ji pevşabûneke, şadimaniyeke erotîk e. Nivîskar H. Metê di pirtûk û novelên xwe yên berê de sahneyên erotîk rave nedikir û wî novelên xwe bi nexşên erotîk nedixemilandin. Lê di vê pirtûka “Gotinên Gunehkar” de sahne û nexşên erotîk hene. Ji xwe ji ber ravekirina erotîzmê û pevşabûnê ye ku lehengê berhemê xwe wekî gunehkarekî dibîne û li gor wî ew gunehkare û herweha peyvên erotîk û ravekirina pevşabûnê ya bi gotinên erotîk herweke gotinên gunehkariyê û gunehkarekî ye.

Di vê berhema edebî de xeyal û alegorî hene. Taswîrên xeyalî û alegorîk naveroka berhemê û hêla wê ya edebî, hunerî hîn pirtir xurt kiriye. Ravekirina gotinên Behram

yên qalkirina pevşabûnê, sahneya erotîk ya şadimaniyê û hezkirina wî ya ji Nagînayê, anku bi kurtî evîna Behram ew kiriye gunehkar û ji ber sedema vê evînê gotinên gunehkariyê ji devê wî derdikevin. Ew dibêje : “....min ji Xwedê bêtir ji wê – ji Nagîna – hez kir.”

Hevûdudîtina Behram û Mekrûs efendî xeyalî ye. Behram gelek tişt ji Mekrûs efendî fêr dibe. Gotinên Mekrûs efendî gotinên filozofî ne, manedarin, bi raz in. Mekrûs efendî bi eslê xwe ermenî ye. Nagîna – ku navê wê ê eslî li gor gotina Mekrûs efendî Demora ye- û ew newiya Mekrûs efendî ye. (Dibêjin şeytan xwe dixê her şiklî. Mîrov dikare Mekrûs efendî wek şeytan bihesibîne. Yanê şeytan dikare bikeve şiklê Mekrûs efendî jî.)

Behram ji ber evîna xwe dikeve rîya şeytan û êdî gotinên wî gotinên gunehkar in, gotinên gunehkariyê ne. Yê ku nebûye evîndar bi êş û xweşiya evîn û evîndariyê nizane. Yê ku bûye evîndar dizane. Dibêjin evîndar wisa pîr ji hevûdu hez dikin ku hezkirina wan ya ji bo hevûdu ji hezkirina ji Xwedê/a bêtire.

Mekrûs efendî çîroka xwe ji Behram re qal dike. Ew kurê malbateke ermenî ye. Navê wî ê eslî Markûs e. Di sala ku fermana kuştina ermeniyan ji alî dewleta împaratoriya Osmanîyan ve derket, siwariyên çekdar ji bo ermeniyan bikujin, qetl û tehcîr bikin têne gund. Li gund li ber dêra Ezîz Gevork ermeniyan kom dikin. Di nav komê de keç, jin, zarok û kalepîr hene. Mêr tunin. Diyarê mêran kuştine.

Leşkerên artêşa dagirker wek kefteran çav berdidin keç û jinan û ji bo tecawizê wan bikin, wan dikşînin hundirê dêrê û li wir bi wan xirabî dikin. Diya Markûs jê re di-

bêje bireve û here mala Domîna xanimê. Markûs ji nav komê derdikeve û direve diçe mala Domîna xanimê. Domîna xanim keça mîrekî kurd e. Li gund qesra wan heye. Ew ji diya Markûs hez dike. Ew Markûs diparêze, ji kuştinê xilas dike.

Di komkujiya – jenosîda – ermenîyan de gelek ermenî ji alî kurdan ve hatin xilaskirin. Hinek dibêji alayên Hemîdî – ku ji kurdan pêk hatibû – ermenîyan kuştine. Alayên Hemîdî, ji xwe navî li sere, hêzeke leşkerî a dewleta împaratoriya Osmanîyan bû û bi fermana dewletê tevdigeriya, kiryanan pêk dianiyên. Ji bo ku hinek ermenî bi destê hêzên çekdar yê alayên Hemîdî hatine kuştin, kurd bêne tawanbar kirin neraste û nebaş e. Di berhemeke edebî ya kurdî de qalkirina komkujiya ermenîyan tişteke baş e. Ev mijara bûyera dirokî ya jenosîda ermenîyan wek babet di gelek berhemên edebî yê cîhanê de cih girtiye.

Di pirtûkê de mîrê mezin heye. Mîrê mezin şeytan bi xwe ye. Hevûdudîtina lehengê berhemê Behram û mîrê mezin – şeytan. – gelek balkêşe û axaftina wan a bi hev re ravekirina çiroka xuliqandina benîademan ji devê mîrê mezin – şeytan – gelek manedare. Sedemên quliqandina dinê – cîhanê – û afirandina însan ji alî Xwedê/a ve bi devê mîrê mezin – şeytan – tê ravekirin. Şirovekirina vê ravekirinê û rastî û nerastîya wê, girêdayê ku mirov bi kîjan çavan, bi kîjan berçavikê lê dinêre. Lênêrîna li şeytan û gotinên wî ji bo materyalistekî ataîst, bawermendeke oldar ê xaçperest û misilman û ezîdiyeke ji hevûdu cuda ye. Materyalist ji van tiştan bawer nakin, olperest li dijê şeytanin û êzîdî bi çaveke din li şeytan dinêrin. Li gorê olên semawî şeytan însanan dixapîne, ji rê derdixe û dixê riya xirab û wan dike

gunehkar. Însan xebera Xwedê/a nakin, di riya wî/wê de naçin, xebera şeytan dikin û li ser riya wî diçin. Loma jî Xwedê poşman dibe ku di sureta xwe de însan afirandiye. Ji xwe di Tewratê de dibêje : “...Û Xwedê ji afirandina ademîyan poşman bû û pê êşiya.”

Di pirtûkê de mîrê mezin – şeytan – ku ew xwe wek “Ahrîman” bi nav dike (di ola Zerdeştîyê de Ahrîman remz û temsîla xirabiyê ye) çiroka serpêhatiya xwe û Xwedê ji Behram re dibêje. (Lêbelê ew zayenda Xwedê/a nabêje ku gelo ew nêr e yan mê ye) Rastiyên ku li gorî şeytan rastin û gotinên şeytan li xweşa Behram diçe û ew dixwaze rastî û gotinên şeytan bike pirtûk. Ew vê daxwaza xwe ji şeytan – Ahrîman – re dibêje. Ahrîman jî jê re dibêje : “Tuyê jî pirtûkek li pirtûkan zêde bikî. “ Li gorê Xwedê şeytan gunehkarê herî mezin e. Olên semawî şeytan gunehkarê herî mezin dibînin. Şeytan ku xwedî hunera xapandinê ya bêpayane, benîademên Xwedê dixapîne û careke jî Xwedê dixapîne.

Gelo şeytan Xwedê çawa dixapîne? Piştî xapandinê çi bûyer tê serê Xwedê/a, ez ê bahs nekim. Ev bi tevahî di pirtûka “Gotinên Gunehkar” de tê qalkirin. Di pirtûkê de gelek bûyer û tiştên ruhanî, olî hene. Lehengê berhemê Behramê ku di dibistana bilind a îlahiyatê de dixwend û bawermendekî olperest bû, ruhê – giyanê – wî jî baweriya oldariyê tê şûştin û paqij kirin. Guherînên bîrûbawerî û fikrên oldariyê di Behram de guhertin çêdike û ew digehure, jiyana wî tê guhertin.

Di pirtûkê de mesaja herî manedar pesinandin û nîşandana mezinahî, pîrozî û rûmet û azameta evîne ye. Evîndar jî Xwedê bêtir ji evîndarê/a xwe hez dikin.

Mesajeke din a girîng jî ev e ku; bi devê şeytan tê gotin ku gunehkarê herî mezin Xwedê/a ye.

Çima şeytan Xwedê/a bi gunehkariyê tawanbar dike? Argumentên tawanbariya şeytan bi vegotina şeytan bi devê wî di pirtûkê de tê ravekirin.

Wek çend gotinên dawîn, ez vê bibêjim;

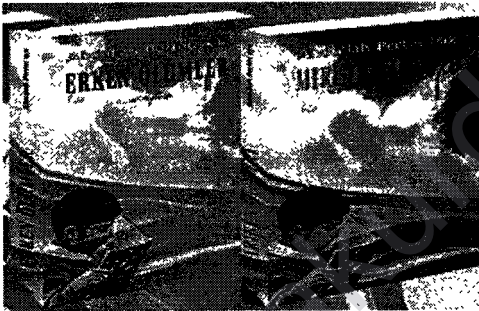
Hesenê Metê nivîskarekî jîr e, berhemkar e. Gelek pirtûkên wî yê novelan hene. Di hêla wergerê de jî xebatên hêja pêk aniye û ji Puşkîn, Çexov, Dostoyevskî û ji nivîskarên swêdî berhemên cêbî wergerandiye kurdî.

Ew di vê berhema xwe de felsefeya başî û xirabiyê û herweha sedemên gunehkariyê bi devê leheng û figurên berhemê dide şîrovekirin. Ew xeyal û rastiyan tevlihev dike û bi hevûdu dide hunandin. Sedemên trajediya mirovan ji dema qedîm ta niha radixe ber çavan. Bandora olan û gunehkarî û hêzbûna evînê bi şêweyeke balkêş pêşkêş xwendevanan dike.

Nivîskar di berhema xwe ya edebî de bala mirov dikşîne ser guhertina însan. Însaneke olperest çawa dikare bigehure, dide nîşandan. Di guhertina însan de bajar û gundrolên curbecur dilizin. Hinek cih û war û hinek bûyer dikarin jiyana mirov tevlihev bikin û bigehurînin. Lehengê berhemê Behram ji bo ku aşîqê Nagînayê dibe, di hest û ruhê wî de guhertin dest pê dike û ew ber bi gunehkariyê ve ling diavêje. Rêwîtiya wî ya xeyalî gelek tişt pê dide zanîn.

Rêwîtiya Behram di esasê xwe de rêwîtiya zanîstiyê û evînê ye. Ew di vê rêwîtiyê de pêrgê gelek tiştan tê. Rastê astengan tê. Ravekirina bûyerên qedîm û çîrokên mîtojojîk reneke didine berhemê û naveroka wê xurtir dikin. Xeyalên ku di hişê Behram de derbas dibin ji bo Behram weke pêkanînen gunehkariyê ne.

**Du ziman û romanek:
Mirinên Bê Wext
Erken Ölümler
Azîz Aliş**

Romana A. Pertev İşikê ku bi uslubekî nûjen, wekî bîr-romanê nivîsandiye, bi navê Mirinên Bê Wext (Erken Ölümler) ji nav weşanên Astore bi du zimana derket pêşberî xwendevanan. Mirinên Bê Wext ku tirkî û kurdîya wî wekî du pirtûkên cûda hatine çapkirin, romana nivîskar a yekemîn e.

Nivîskar di romana xwe de wekî peyîvdar e. Bi hestên zarokê kurd ku hê di welidîna xwe de bûye kujerê diya xwe dest bi romana xwe dîke û xwendekariya xwe ji dibistana seretayî heta zanîngêhê bi hurgeliyekî baldar lêdîkole. Piştî xwendekariyê jî ev car çîroka sê kurê xwe radixîne ber çavan ku kûrekî wî zabitê orduyê ye, kurekî wî humanîstekî dijî şerê çekdarî ye, yê biçûk jî gerillayekî kurd e. Nivîskar di romana xwe de li labîrentên evîndariyê de gerekî dîke û di vê gerê de hestên ciwanekî kurd jî tîne ziman.

Mizgîn di bûyîna xwe de dibe sedem û diya wî jiyana xwe winda dike. Dibistana seretayî li cem xaltiya xwe dixwîne. Hê di zarokatiya xwe de dilê wî dikeve Botavê keça xaltiya xwe. Dibistanên navendî û lîscyê li bajêr dixwîne. Di vê navberê de malbata wî bi Botavê re nîşaniya wî çêdike. Mizgîn, ji bo zanîngêhê diçe bajarekî mezin. Li vê bajarê xopan jî evîndariya du dilan derdikeve pêşberî wî. Dikeve bin bandora bedewî û famdariya du keçikên ku bi her awayî xwe ve ji hev cûda ne. Mizgînê ku di navbera her du keçikan de diçe tê, taliyê terciha xwe ji alî Sarayê biazilê cûhiyan bikartîne. Lê piştî ku bi Sarayê re dizewice û ji malbata xwe dûr dikeve, tişteki ku qet nayê bîra wî çêdibe: Botav di dilxweşiyekî di navbera herduyan de ducanî maye. Mizgîn vê yekê heta bi derengî jî nizane.

Botanê kurê Botav, bavê xwe yê ku zexelî li diya wî kirî ye, efû nake, jê nefret dike. Ji ber vê nefretê, navê xwe yê Botan dike Volkan. Pişt re jî dikeve dibistana leşkerî û dibe zabitekî serkeftî ya orduyê. Kurên Sara Dilxwîn û Baran jî zanîngêhên bi serkeftî diqedînin û yek dibe bijîşk, yê din jî dibe endezyar.

Dilxwîn, her çiqas ji malbatekî maldar û arîstokrat were jî dixwaze deynê bavê xwe yê ku ji kurda re deyînder e, bide. Ji ber vê yekê jî li bajarokekî biçûk ya kurda dest bi bijîşkiyê dike. Ew nasnameyê însanan ewqas girîng nabîne. Aştîxwazekî îdealîst e û wekhevî û demokrasîyê diparêze. Baranê ku di dema xwendekariya xwe de bi tevgera kurdî re hevnasîn bûye jî, rîya azadiya kurdan di şerê çekdariyê de dibîne. Mizgînê bavê van jî di nav ray û ramanên cûda yê kurên xwe û di nav evînen xwe de bêçare ye.

Têbiniya kovara Ronî : Ji kurtedanasîna naveroka romanê jî diyar dibe bê romaneke bi naveroka xwe dewlemend û bi mijarên balkêş e. Bi hêviya ku romannivîscrê kurd hêja A. Pertev Işık li pirtûkxaneya kurdî romaneke din jî zêde bike. Xwendevanên kurd li benda berhemên wî yên nû ne.

Romana

"TOQA NALETÊ"

Aram Gernas, nivîskar û wergêrvanekî kurd e. Ji Farqînê ye û kurdiya wî baş û paqij e. Wî bi kurdî bi sedan nivîs, gotar di weşanên kurdî de weşandiye û di redaksiyona çend kovarên kurdî de kar û xebat kiriye. Ji zimanên Swedî romanên zarokan, pîyes û kurteroman wergerandine zimanî Kurdî. Ji bo perwerdeya zarokan bi navê 'Baxçeyê Zarokan 1,2' du berhemên ji stran û muzîka Kurdan pêktê nivîsandine. Bi navê 'Hemend' berhemek çîrokan nivîsandiye. Piyesa 'Zembîlfroş' nivîsandiye. Romana Hraç Koçeryan bi navê Bêrî ji zimanê wergerandiye zimanê Kurdî. Di malperên Kurdî de jî li ser mijarên cûda cûda dinivîsîne. Mamoste Aram

bi zimanê Swedî jî dinivîsîne û endamê Pen a Swedê ye. Ji bo muzîka Kurdî jî xebatê wî hene û çend tekstên wî bûne stran. Li ser ziman û muzîka kurdî jî xebatên wî çêbûne. Berhema Shakespeare ya bi navûdeng "Romeo û Juliet" jî wergerandiye kurdî û weke pirtûk di nav weşanên "Helwest" de derketiye. Romana wî ya yekem di sala 2007-an de bi navê "Toqa Naletê" di nav weşanên "Doz" de li Stenbolê hatiye weşandin. Naveroka romanê li ser serpêhatiya keçeka kurd ku ji alî malbata wê ve biryara kuştina wê dane û xwestine wê bikujin, hatiye hunandin. Romaneke li gor şêweya sosyal realîzmê ye. Romaneke civakî ye.

Aram Gernas berê li Swêdê dijîya û niha li Amedê dijî. Romana Aram Gernas "Toqa Naletê" 158 rûpele û du car hatiye çapkirin. Çapa yekem di nav weşanên "Doz"ê de li Stenbolê û çapa duyem di nav weşanên "Helwest" ê de li Stockholmê derketiye û ketiye destê xwendevanên kurd.

Li ser romana "Toqa Naletê" gelek nivîsên danasîn, nirxandin, şîrovekirin û analîzê hatin weşandin. Hemû jî gotarên heja bûn di derbarê romanê de. Digel ewqas nivîsên heja pêwîst nedikir ku ez jî li ser romanê binivîsim. Nivîsa min jî dê bibana weke dubarekirina wan nivîsan. Lewre wan ji xwe rastiyê anîbûn zimên û min jî dê wan rastiyan dubare bikira. Lêbelê ji amadekirina pirtûka xwe ya bi navê "Pênçe Romanên Kurdî" divê min di derbarê vê romanê de çend gotin binivîsandana û wê jî têxistana nav rûpelên pirtûkê û wê di nav pênçe romanên kurdî de cihê xwe bigirtana.

Ez ê pêşî çend gotin di derbarê mijara romanê de bibêjim û paşê bi çend hevokên nivîskarên ku li ser romanê nivîsîne hêjayiya romanê binixînim û serketina

wê raxim ber çavên xwendevanan. Beriya ku ez dest bi pêşkêşkirina kurtenaverokê bikim ez vê jî bibêjim; li Swêdê pisporê kurd ê karmendê wezaretê çandî ya dewleta Swêdê a fermî di derbarê romana "Toqa Naletê" de gotareke baş bi Swêdî nivîsî. Pisporên kurd yê wezaretê çandî zû bi zû romanên kurdî naecibînin lê ev kesê pispor romana "Toqa Naletê" ecibandibû û lewre jî baş nixandibû.

Mijara romanê mijareke balkêşe, naveroka wê li ser êş û birîna civakî û adet û tradisyonên nebaş yê kevnare hatiye hunandin. Hêj jî di nav kurdan û gelên rojhilata navîn de jinên kurd ji ber namûsê û sedemên virde wêde têne kuştin.

Lehenga romanê Gulîzar hêj fama mirinê nake, bavê xwe di serhildana Şêx Seîd da wînda dike; ji zarotî derbasî ciwanî dibe lê heqê hezkirin û hîlbijartinê jê tê sitandin; di bihara emrê xwe da bedewîya xwe najî, ji meya sêhirdar a evîne venaxwe; ev têr nake digel hevala xwe dikeve ber dasa urf û adetan û êsa jêkirina poz û guhên hevala xwe di kûrayîya dilê xwe yê pîrpitî da hîs dike; fermana eşîrê wek toqa naletê dikeve stûyê wê û ew bi çol û pesaran dixê; Sîh sal ji mirinê direve û bi vê tîrsê xwezîya xwe bi gurê serê çîya tîne; piştî sîh salan azad dibe lê vê carê daxwaz û bendewariyên guherîne xewnên wê derewkar derdixê û wê bi temamî ji nasnameya wê dûr dike û davêje gerîneka nefretê li hember welat û gelê wê; bela jê venagere, kurê wê jê distîne û davêje doza kurdîtiyê, ber derê zîndanên û dinyayek din; ji vir pûnda rastî karesatek din tê û li dû kurê xwe, him dewleta ku bi serê wê sond dixwar him jî Kurdên ku bûbû nefret di dilê wê da ji nêz va nas dike. Nas dike û dikeve jîyan û têkoşeriyek trajîk....

Serpêhatiya Gulîzarê, vekirina dozek e li hember urf û adetên kevin; dadîyek e li hember zordestî û hizrên kevnepopî yên feodal; qîrînek ragihandin, lêpirsîn û gengepîyê ye da ku azadiya jinan bi xurtî bikeve rojeva Kurdan.

Di derbarê romana "Toqa Naletê" de birêz Eyûb Milî, Receb Dildar û Dr. Omer ...gotarên hêja nivîsîn. Ez ê bi çend hevokan dîtînin wan jî bînim zimên.

Birêz Eyûb Milî di derbarê romana "Toqa Naletê" de weha dibêje :

"Naverok û struktura Romanê.

Mijara romanê serpêhatiya jinek Kurd, bi navê Gulîzarê ye. Gulîzar ji gundekî Farqînê ye. Hîn biçûke, bavê wê dimre û ew dikeve ber destê apan. Apên wê, Gulîzarê li pismamekî wê mahr dikan. Buxtanek lê dibe, jiyana wê dikeve xeterê. Poz û guhên wê bê jêkirin û bê kuştin. Ji kerba ruhê xwe ji gund direve, berê diçe Diyarbekirê, cîh li wir nakevê, dikeve trêne û diçe Edenê. Li wir dizewice, dibe xwedî zaro. Gulîzar demekê li Mêrsînê î dimîne. Paşê vedigere gundê xwe. Di piştî 20-30 salan ra li gund jî hertişt wek berê nîne.

Di romanê da du mijarên grîng derdikevin hole: Yek kevneşopiya Kurdan e, ya dudya Ji aliyê dewletê ve asîmîlasyona Kurdan e.

Aram dûmek dirêj di nav siyasetê da bûye. Loma bandora dagirkeriyê û kevneşopiyên kurdan rind dizane û mijar raxistiye ber çavên xwendevanan.

Hin kes û hin bûyer ji jiyana rastî hatine wergirtin. Struktura romanê bi hostatî hatiye hûnan. Wisa xweya dike ku Aram ji berhemên xwe yê wergerî jî wêjeya Dinê xweş nas dike. Loma bûyerên rastî û hinek çêkirî li hev tîne û dihûne.

Cî û Mekan jî rast in. Gundê Slîvan, Slîvan, Diyarbekir, Edene û Mersîn. Roman ji van deran pêtir Diyarbekirê teswîr dike.

Roman bi formê ez hatiye nivîsandin. Em romanê ji devê lêhenga romanê Gulîzarê dixwînin. Hûnan, ziman, dem û mekan xweş li hev rûniştiye. Bûyerên rastî û çêkirî bi hev ra hatine hûnan.

Trajediya Gulîzarê li gelek ciyan bi havekî lîrîk tên îfade kirin. Qahr, tirs, kelecane û heyecanên Gulîzarê di dawiyê da dibe trajediya gelê Kurd.

Encam. Toka Lanetê romanek bi zaravê kurmanciye. Ziman, uslûb û hûnana romanê xweş li hev kiriye. Ev roman hêjayî xilatê ye û divê wergere zimanên biyanî. Çunkî ev roman dikare, him bi naverok, him jî gorayê hunerê romannîvîsiyê edebiyata Kurdî temsîl bike. Eger Aram Gernas di pêy vê romanê ra graniya xwe bidî ser romannîvîsê, romana kurdî dibe xwedanê nivîsakarekî baş.”

Birêz dr. Omer Uluçay jî ji bo romana "Toqa Naletê" dibêje : "Bo tiştên nebaş ên ku qewimî re "nalet" tê gotin, wek Şeytan. Tiştê nalet ne kes in, lê kar û bare wan in, bi dû re kes jî dibin mînak. Gotinek giran e. "Nalet li te be" nifirek e. Nalet kirin, ji civatê derxistin e (aforoz).

Serpêhatiyên Gulîzarê ne ceribandin û xwestinên wê ne. Ew gula bi zarezar e, bi nalîn e, bi hawar e, bêkes û belengaz e, hewceyê qenciyê ye, janjîyan e; direve, bêkes û bêsitir e, xweparastin û hesret e, neynoka jîyana jinan e, xwenasîn e. Li gor dîtina min, roman navekî, kirasekî nû dixwaze. Ji bo ku nav û naverok bi yek bibin, li hev û din bişidin.

Toqa Nalete, wek romana Yaşar Kemal Yılanı Öldürseler (Ku Mar bikujin), bi taybet li ser mijara 'di civate de jîyana jinê' disekine. Qehremanên herdu romanên jî jin in. jinên xwedî kul û derd, girtî û mexdûrê urf û adetan. Mijarên wan çiqas ku ji hev dûr bin jî gîyan, sîtem û hewldanên wan wek hev in. Girtiyên kevneşopiyê ne."

Romana Aram Gernas "Toqa Naletê" weke ku min di destpêka vê nivîsê de jî gotibû; naveroka romanê li ser serpêhatiya keçeka kurd ku ji alî malbata wê ve biryara kuştina wê dane û xwestine wê bikujin, hatiye hunandin. Romanêke li gor şêweya sosyal realîzmê ye. Romanêke civakî ye.

Birêz Dr. Omer Uluçay jî bal dikşîne ser vê hêla romanê. (Di şûna ku ez vê rastiya sosyal realîzm û civakiya romanê ji nûve dubare bikim, ez bi hevokeke birêz Dr. Omer Uluçay vê rastiye bînim zimên hîn baştir e.)

Dr. Omer Uluçay dibêje : “Di romanê de pirsgirêkên civakî; 1. Ku bira mir, li birakî din markirina jina wî ku bî maye, urf û adet e. Apê Gulîzarê Selîm jî dixwaze dîya keçikan li xwe mar bike; ku di mal de bimîne, ji ser zarokên xwe ranebe. Lê jinik, du qîzên xwe di mal de dihêle û dihere mêr. Herdu zarok dikevin ber destên ap û amojînê. Ew hal ji bo jinê û zarokan, ji bo mala mazûvan pirsgirêkek mezin e.

2. ” Siftê axa, bi dû re zava ”, tiştêkî zordarî, derî exlaqî û bêdînî ye. Di romanê da Mahrem Beg kirdar û mî-naka wê ye. Bîndestan serî daniye, bêdî sukût mane, ji xwe re sebeb peyda kirine, wek ”gulle li Mahrem Begê kar nake, tê de nare”. Hetta ku digihê û tê Flîtê mêrxas û ciwan. Gulleya Flît, qapaxa serê Mahrem Begê parçe û belav dike, wê adetê ji holê radike.

3. Derew, fesadî, bêbextî, qewadî, nebaşî li her derê, di civatan de hene. Xeloyê Çavbeloqî, tiştêkî nebûyî digihîjîne gundê Gulîzarê, hîn ku ewna venegerîne, malbat dest bi haziriya kuştina wan dike. Bi vegera wan re bê-pîrs û bêbersiv lêdana ji bo kuştinê dikin. ”Doza namûsê ye, namûspaçijkirin e”. Kuştin pêwîst e, ku nebe poz û guh jêkirin, qewitandin, pars û belengazî guharê jinê ye. Ji peyayan re tiştêk nîn e. Lê belê gelek caran ew jî tîn kuştin. Li Semsûrê, havin bû, di dema razana li ser xanîyan de guhê mêrekî bi vî sedemî hatibû birrîn.

4. Elîyê Rezo, mînakek berbiçav e, ji bo dijîtî û dijarîya gundan. 5. Mêrkujî û tolhildan, bi destên malbatan dibe. Li teqibat û cezayê dewletê guhdarî nakin û bawerîya xwe pê nîn in. Dûr nêzîk dixwaze ku bi destên xwe heyfa xwe hilînin.

6. Cendermekî dewletê tê, hemû gundî li cîhê bêndera kom dike, neheqî bêhed û bêhisab e. Lêdan û tazîkirina jinan e, mêran didin ber qundaxên tivingan, li ber sîle û kutekan, di bin solan. Hal perîşan e û di nav xwînê de mane, lê serdanîn û bêhewldan e. Çima?

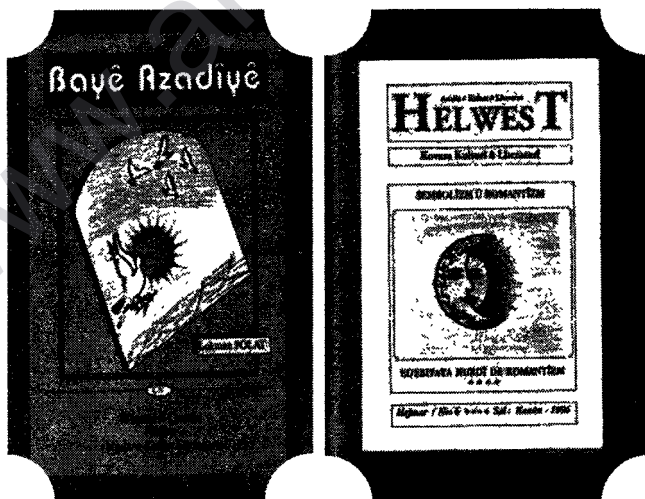
7. Xaltîya Perîxan, qala qedexekirina zimanê kurdî dike. Li dibistanan hînkirina tirkî gelek zehmet e. Kî ku bi kurdî biaxive wê ceza bixwe. Mamosteyê tirk keviyekî gilover davê destê zarokan. Kî ku bi Kurdî biaxive kevir wê di destê wî de be, heta ku hevaleyê wî bi kurdî diaxive. "Kevirekî naletê" wê her roj bidin mamoste, tevî ceza. Hem wê zimanekî biyanî hîn bibê, lê mixabin wê nizanibe û di ser de ceza bikşîne. A herî balkêş û xetere ew e ku, sûcdar nebîne, wê hevalên xwe sûcdar bike, bawerîya di nav wan de jî ortê rake. Bi vî tehrî wê fêr bibê ku berferman, bê şîrîk, bê serdest, bi serê xwe bimîne, nikaribe tekiliyê peyda bike, qudûmen xweparastinê lê nemîne, muxbîriyê hîn bibê, li ser vî xesletê nebaş bisekine. Qedexekirina makzimanê Kurdî (mixabin hîn jî qedexe ye). Asimilasyona Kurdan berde-wam e. Nivîskar, li ser pîrsgirêkên civakî cur be cur tehlîl û şiroveyan dike. Ew jî derfeta romanê ye. Bûyerên dirokî bi tehrekî zanistî, berfireh hatine tehlîl kirin. Xetere û neheqîya asimilasyona li ser kurdan berbiçav dibê.

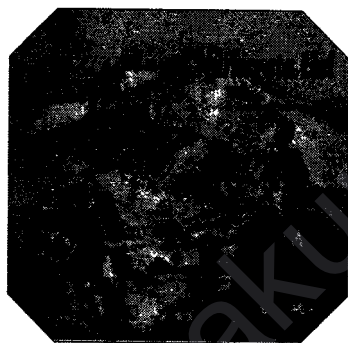
8. Zewaca bêdil, pîrsgirêkek însanî ye, li her deverê, .di her demî de heye. Lê mixabin "fîrotina keçan" jî heye. Zêdetir, a bi êş ew e. Keça 14-15 salî û kalê 50-70 salî, ma wê çitol bibê, ma wîjdan e? Serpêhatîyên Kejê, Lezgîn, Xezalê, Senemê, Nazê çend mînak in, di van halan de.

9. Şerê 25 salan, gelek astengî û pirs peyda kirin, ji tiştên ku hatibûn qedexekirin re azadî, li gorî rewşa cîhanê, ji kurd û kurdî re heqên civakî tînin xwestin. Pirsgirêkên mezin li ber me ne: Şer, koçberî, xizani, belengaziya insanên li girtîgehan, qaçaxî, jinfirotin, tendurustî, aborî, tunebûna kar û bar, ciwanên ku li kolanan mayî, malên belavbûyî, cahşîtî, kuştîyên failnegirtî, sîxurî, civata belavbûyî, nîrxên wenda dibin û pîrsên valahîyên wan. Nasîn û perwerdekirina bi zimane Kurdî, nasnameya civakî ji bo Kurdan, wekhevî û tevjiyanek bi rûmet. Toqa Naletê, romaneke rasteqîn, modern, taybet, bi kurdîyeke bedew, xwedi hunerek edebî û rastîyek kurdî ye, pirsgirêkên civatê berbiçav dike. Baş tê famkirin, hêsan tê xwendin. Teswîr, tehlîlên civakî û zanistî, rêza bûyeran li cîh e, di rola şexsan de kifş e, ji hev cuda ye, têra xwe ye. Hişyarî, kevneşopî, gotinên pêşîyan, dîrok, şîrove, tehlîlên giyanî hatine bi kar anîn.

Belê êdî pêwîst nake ku mirov li van gotinên rastîn gotinên din zêde bike.

K. Ronî

Paş romanên "Kewa Marî – Mêkew", "Fîlozof-Katibê Şêx Seîd)", " , "Rojnamevan" , "Robîn", "Kodnav Viyan" , û gelek pirtûkên kurteçêrokan, wek "Evîn û Jiyan", "Jin û Zindan", "Evîndar" , "Gulîzar" û hinekên din, vaye kek Lokman Polat ji me re "Nûrheyata Licî" derxistiyê û wek soz di dawiyê vê romanê da daye, ew di demek nêz da romana "Axîna Licî" li ser têkoşîn û berxwedana Licê derdixîne.

Lokman Polat ê li Swêd diji, û ji zû ve li derveyî welêt e, hîn bêtir damarêd xwe berdide axa Kurdistanê û xwe bi niştê xwe va hîn bêtir dizemirîne, tew naxwaze bibe biyanî. Dibe jî ew bo Swêd paş evqas dem hîn biyanî be, lê bo Kurdistanê, ew malxweyeki wefadar maye, çermê xwe wek hinek niviskarên me yên din nafiroşe

û zimanê Kurdî bi zimanekî dî naguhêre û her û her li gel gundiyan, cotkaran, karkir û masîvanan, keç û lawanên şervan, dayik û bavên, ku çavrêyê zarokêd xwe yên girti dikin dimîne, bi zimanê wan ê asan dinivîse, wek bi wan re ji dûriya xwe va bi telefonê dipeyive. Kî ji Kurdên Licê, Diyarbekirê, Mêrdînê, Girê Sor "Qizil Tepe" an ji Kardaxa "Kurdaxê" û Behdînan berhemêd Lokman Polat bixwêne, bi asanî têdigihîne wate û ramanêd wan berheman, û wilo niviskarê me yê delal baxekî fireh û rengareng ji gulan pêda dike, ku her kurdek di nav re bigere û di nav da xelkê wek xwe bibîne, bi wan re bi zimanê xwe dipeyive û ji wan her peyvekê fêhm bike. Ewe jî karekî baş û mezin û girîng e bo yekkirina zaravokên Kurmanciya bakur. Min berê jî di nîrxandina kurteçêrokên Lokman Polat va şêweya bi karanîna zimên berçavkiriye û li ser nivisandiyê.

Ev kurteroman ji 88 rûpelan e û ji aliyê weşanên "Helwest – Förlag –" û weşanên "Doz" va, li Stanbolê, hatiye çapkirinê, hema ne diyar e, ka ew îsal derketiye an sala çûyî. Li ser bergê wê yê pêşîn Nûrheyat a çeleng û bejinlihevhatî bi cil û bergêd jinên Kurdan, li ber çiyayekî bilind rawestiye, ku ji çavêd wê evîndarî û viyan dibare, hema li ser bergê paşîn ew piçekî pîrtir û rûxe-yidî, bi mêrankî di cil û bergêd şervanekî da, bi şûr û mertal dîsa li ber çiyaye. Ewe jî naveroka kurteromanê ya serekî e, ku Nûrheyat hem jinek xweşik û nazik e, hem jî cengawer û mêrkuj e.

Tiştêkî seyr û hêja ye, mîr Zeydîn, tevî ku gelek kurêd wî hene, ew dilteng e ji ber tunebûna dotekê "qîzekê" di nav wan da, ew li ber Şêxnûrê pîroz digere û nizane çî bike, da bibe bavê keçekê. Li ser azariya "nesîheta" Şêxnûr ew her şev li ber Xwedê digere...

Di civata kurdî da, rast pir cudahî tune bû di navbera nêr û mêyê zarokan da. Keçik û kurik bi hev re diçûn ber pêz, h'êlik û h'ezêle bi daran ve girêdîdan, da xwe pê ve h'êl bikin, bi hev re diçûn nêçîra çivîk û masiyan û gava bav û dayikan deng li keçikê dikirin, digorin: "Kurê!" Ev jî taybetiyek civaka kurdî ya gundî û koçerî bû. Di romanê da Lokman Polat li ser zimanê lehengên romana xwe dibêje: "Ewlad ewlad e, çi keç be çi kur be, herdu jî şêrîn in." (r.04).

Fantazî romanek xweşiktir dike û romanek bê fantazî jar û ziwa ye. Di romana Nûrheyata Licî da fantaziyek xweşik û kevnare heye, tê da agir dibe mirovek û bi Şîrvanê, dayika Şîrzad re dipeyive û daxwaz û xewnêd wê bi cih tîne. Heyv "Hîv" dadikeve ser keleha Etaxê û bi mîr Zeydîn re dipeyive. Sirûşt û mirov têdigihînin hevdu û bi hev re dikevin têkiliyek mirovî, harîkariya hevdu dikin.

Azadî di xewna Şîrzad da dibe asîkek "hezalek" û ji ber wî direve, ew çiqas li pey asîkê dibeze nagihe wê. Eve jî pir xweşik û hêja ye di romanê da.

Lokman Polat dîroka herêmê bi kar tîne û tiştê jê re di wê dîrokê da girîng û pêwîst dixîne nav diyalogên romanê, wek di rûpel 12 û 13 da, ku li ser gelên Yacûc û Macûc ên di Qurana pîroz da hatîne bi navkirin û wek Iskenderê Makedonî radiweste. Wilo romana wî ber bi "Romana dîrokî" ve diçe. Li ba Ereban di vî warî da Corcî Zêdan navdar bû. Mixabin kek Lokman Polat pir guh nedaye hûrikîyên dîrokê, û hema di ser re lezkiriye. Çiqas nivîskarê romanê azad be jî, lê divê mirov bo pişt û nijadên bînan hinek rastiya dîrokê jî bide diyarkirin. Di hinde waran da jî romanerê me pir kin diçe ber bûy-

eran, bo nimûne: Tevî ku Şîrzad kesaniyek giring e di vê romanê da, ji bûyîna wî da ta bi ciwaniya wî tenê du rêz di romanê da hene: "Jê re kurek çêbû. Wê navê wî Şîrzad danî. Şîrzad mezin bû, êdî bûbû xort. Dilê wî ketibû Nûrheyatê..." Ez dibînim bo rewştina jîn û dorjîna kesaniyek serekîn di romanekê da ev hindik û kême .

Di romana Lokman Polat da afret "jin an keç" qehreman e, dadikeve qada şer, û meydanê ji mêran dixwaze, bi wan re dikeve pevçûnên xwînî, seriyêd wan bi şûrê xwe difirîne û mejiyêd wan dipijiqîne, lê ew ne jinek normal e, efsûniye, ew ji aliyê hêzên nedîtî va hatiye amadekirin û fêrkin, û gava dikeve cengê guhartinek dikeve bejn û dimenê wê, wek mêran dibe.

Di vir da du pirs tên bala mirov:

- Gelo, mebesta niviskar ewe, ku jin pêdivê hêzek nedîtî ye an jî pêwîst e ezman piştgirtina wê bike, da bikaribe wek mêr bibe qehreman?

- An jin ne ji bo şer û pevçûnê ye, û gava ew bikeve nav cengê mêbûn li ser wê namîne û ew dibe mêr, wek di romanê da hatiye, ku ew di cengê bi tevayî tê guhartin?

Di her romanekê da, di nav pevek û axiftinan da, nameyek ramanî, filosofi an siyasî heye, carina li ba hinekan, wek romanerê hêja Mihemed Uzun wilo aşkere û fireh û req diyar e, ku êdî ew pirtûk ji nav baxçeyê romanê dertê û dibe pirtûkek fêrkirina dîroka ramiyê an nasdana bîr û baweriyekê, ku têkiliya wê bi hunera romanê re tê birrîn. Li ba hinekan jî roman zincîrek ji bûyerên li pey hev û din e, pir baş hatine li hev hûnandin û bi hev xistin, tê da fantaziya ku bingehek giring a romanê ye, hêja ye û ciyê pesnê ye. Bo çî

ew roman hatiye nivisandin, niviskar dixwaze çi bibêje?
Ez dikarim ji wê romanê fêr bibim çi wateyan? Felse-
feya niviskarê wê çiyê?...

Di navbera herdu şêweyan da, roman wek hilgirê ra-
manekê, ji me re romana Aldous Huxley (1894-1963)
"Cîhana xweşik a nûjen" nimûneyek mezin e. Aldous
Huxley bo Utopiya xwe şeşsed sal berepêş dibeze, da
bo me cîhanek dî, cîhanek bi mirovekî dî, ramanin dî,
dan û standinek dî û hevjinêk dî bide nasîn, û tevî ku
fantaziya zanist "Science Fiction" romanê ji serî da ta
bi dawiyê digire, lê belê ew hilgirê ramanin mezin û
balkêş e, ku wek geya teviya baxê romanê rapêçane. Di
romana "Fîlosof" a kek Lokman Polat da, bêtir li ser
ramanên nivîskar hatiye nivîsandin, lê di vê romanê da
"Nûrheyata Lici", tevî evqas fantazî û bûyer û pevçû-
nan, aliyê ramanê qels e. Hinek ramanên baş ên romanê
hene, wek "Şêr şêr e, çi jin e çi mêr e" an "Xwekuştin
gunah e." an jî diyarkirina neyarên gelê Kurd, lê dîsa jî
mîrov ji xwe dipirse: "Gelo, daxwaza kek Lokman di
vê romanê da çiyê?"

Di romana Nûrheyata Lici da fantaziyek
xweşik û keynare heye, tê da agir dibe
mirovek û bi Şirvanê, dayika Şirzad re
dipeyive û daxwaz û xewnêd wê bi cih
tîne. Hev "Hiv" dadikeve ser kelcha
Etaxê û bi mîr Zeydîn re dipeyive.

Zimanê romanê Kurmanciyek nas e, asan e û nerm e,
lê carina mera dikare hîn asantir bike, wek: "Ezê
bixwazim" li ciyê "Ezê daxwaz bikim." An "Mîr Zeydîn
ê çi bikira" li şûna "Mîr Zeydîn dê çi bikira!..."

Kurd dibêjin: "Bila berxikekî baş bizê, bila bi derengî bê." Di pirtûkê da hinek çewtiyên çapê hene, diyare ku ji lezkirinê ye. Divê roman di ber çavan re baştir bihata derbaskirin. Wek di rûpelên 40 û 41 da. Diviya bû li ciyê "Ew çiqas di xeterê de de" bihata nivisandin "Ew çiqas di xeterê de ne." û di peveka "Tu benîademekî tune ku bikaribe şerkerê sêzdemîn..." divê peyvek wek "bikuje" li dawiyê heba, an pevek wilo ba: "...bikaribe zora şerkerê sêzdemîn bibe." an bi terzekî dî...

Şaşiyan wilo li ba gelek romaneran pêda bûne, ji ber ku roman di rojekê da naye nivisandin, demek dirêj jê re pêwîst e. Di romana Don Kîşot a Sêrvantês da kerê peyrewê lehengê navdar dimire, lê paş pelekî dî ew peyrew li kerê xwe suwar dibe û bi rêya xwe da diçe... Hema pevekek wek vê pevekê di romana kek lokman Polat da, wê dilê zimanzanan biêşîne: "Nûşîrvan zirxê hesîn ji xwe derxist!" çawa zirx ji xwe derxist?. Bêguman mebesta niviskarê hêja: "exist", ne "derxist" e.

Di romanê da, rûpel 60 da hatiye, ku Alparslanê turk navê "Kurdistan" dide welatê Kurdan û egera vê yekê jî li gor dîtina niviskarê romanê ewe, ku "tan" bi wateya "welat" e li ba Tûraniyan. Di rastiyê da ew ne ji "tan" hatiye, ew ji "stan" hatiye, weku di Ingilîzî da "State", di Farsî da "Stan", di almanî da "Staat" û di hinek zarên dî yên Indo-Europî da jî.

Çiqas em bibêjin, yekî binivîse ji yekî nenivîse bêtir berdestiya gel û zimanê xwe dike. Lokman Polat jî gelek zîrek û xebatkar e di warê nivisandina bi Kurdî da, ew xudanê gelek berheman e, û Kurd pêdiviyê kesên wek wî ne... Ez hemî berhemêd wî dixwênim, û min gelek ji wan jî nirxandine û rexne kirine, ez ji ramanêd wî hezdikim û ji Kurmanciya wî ya asan û zîrekiya wî di her hunerek wêjevanî da... û lew re ez bo wî serkeftinê her dixwazim.

Ji weşanxaneyaya
PENCÎNARÊ
pirtûka 37 şaxên zanistiyê

Ev pirtûka bi navê Di Çanda Kurdî de 37 Şaxên Zanistiyê, ji aliyê Zeynelabidîn Zinarî ve hatiye amadekirin û Pencînar Weşanxaneyaya Çanda Kurdî li Stockholmê weşandiye.

Pirtûk 220 rûpel e û bi çapeke cuwan, spehî û delal hatiye çapkirin. Mezinatiya wê 15x22 cm ye. Di pirtûkê de, çewa ku ji navê wê jî tê zanîn, 37 şaxên cuda hene ku pêdiviya her kesî bi wan çêdibe. Ew şax ev in:

- 1- Dewlemendiya Zimanê Kurdî
- 2- Saziyên Parastina Zimanê Kurdî
- 3- Di Zimanê Kurdî de Bikaranîna Daçekan
- 4- Di Zimanê Kurdî de Zayenda Peyvan

- 5- Di Zimanê Kurdî de Tewandina Peyvan
- 6- Peyvên ku ji Peyvan Çêdibin
- 7- Peyvên ku Piranetî ji Wan Çênabe
- 8- Peyvên Dijber ku Bi Herv re Têne Gotin
- 9- Li gor Toreya Kurdî, Tewrên Axaftinê
- 10- Axaftin û Nivîsandin
- 11- Usluba Axaftina Bi Kurdî
- 12- Di Zaravayê Kurmancî de, Awayê Jimartinê
- 13- Cudatiya Zimanê Kurdî ji Siyasetê
- 14- Giringiya Yekbûna Alfabe-yê
- 15- Zimanekî Standart An Alfabe-yê Standart?
- 16- Kêmasiya Du Tîpan Ji Alfabe-yê Kurdî ya Latênî
- 17- Dewlemendiya Folklorê Kurdî
- 18- Dewlemendiya Çîrokên Folklorî
- 19- Sûda Xwendina Çîrokên Folklorî
- 20- Bingeha Çîroka Folklorî
- 21- Nexşeya Çîroka Kurdî
- 22- Di Çîrok û Stiranên Folklorî de Mêjûya Kurdî
- 23- Di Çîrok û Stiranên Folklorî de, Cil û Bergên Kurdî
- 24- Di Çîrok û Stiranên Folklorî de, Çek û Teqemenî
- 25- Di Çîrok û Stiranên Kurdî de Erotîk
- 26- Destanên Kurdî
- 27- Çêkirina Filîman ji Naveroka Çîrok û Destanên Folklorî
- 28- Medreseya Kurdî û Şaxên Zanistiyaya Wê
- 29- Klasîkên Kurdî û Bingeha Wan
- 30- Hunera di Biwêj û Gotinên Pêşiyên de
- 31- Metoda Lêkolînê
- 32- Amaca Nivîsandinê
- 33- Çewtîyên Medyaya Kurdî
- 34- Internet û Cehalet
- 35- Xetera li Ser Ziman û Toreya Kurdî
- 36- Rewşenbîr û Berpirsyariya Rewşenbîran
- 37- Îhmalkariya Rewşenbîran

ZAROK Û ÇÎROK (Destpeka Pêdagojiya Kurdî)

Pirtûka Ramazan Perteve ya bi navê ZAROK Û ÇÎROK – (Destpeka Pedagojiya Kurdî) ji layê weşanxaneya Dozê ve derket. Pirtûk ji du beşan pêk tête. Beşa ewil li ser heyamên geşedaniya zarokan, li ser geşedana ziman, perwerdeya zarokan û li ser hin nerehetiyên heyama zarokatiyê sekiniye. Beşa dudoya jî li ser vegotinên gelêrî û bi taybet li ser çîrokê sekiniye û lêkolaye da ku ev çî bandora xwe hene li ser perwerde û psikolojiya zarokan.

Hîn nimûneyên vegotinên gelêrî ji layê pskolojîk û pedagojîk ve hatiye analîzkirin. Di dawîya pirtûkê de 2 testên psîkolojîk hatine wergerandin bo zimanê kurdî da ku dê û bav bi rehetî karibin wan li ser xwe pêkbînine. Herwiha Ferhengokek jî bi sê zimana kurdî (kurmançî) tirkî û îngilîzî hatiye amadekirin.

Nivîskarê pirtûkê Ramazan Perteve ji Diyarbekirê ye, danîşmendê psîkolojîk e û li ser zimanê kurdî lêkolîn û lêgerînên wi hene.

Bixwînin!

Di edebiyatê da nivîskar û xwendevan Paşa Uzun

Leo Tolstoy kitaba xwe ya “şer û aşitî”, ji bo sererast-
kirinê dide xanima xwe. Xanim, kitabî wî sererast dike
û li wî vedigerîne. Tolstoy ji wê dipirse; gelo di der heqê
kitabê da dîtîne wê çi ye?

Bersîva ku Tolstoy ji xanima xwe digire eve.

“Gava kitaba te ji nû ve dinivîsinim, ez dikevim nav di-
nyaya helbestan. Li wê derê ez li xwe hay dibim ku; ya
ku başe ne romana te ye, ya baş û baqil ez im.”

Lêkolînerê alman Wolfgang Îser dibêje;”xwendin plat-
formekê wisaye ku, li wê derê nivîskar û xwendevan bi
hev ra tev listikek fantastîk pêktînin.”

Nivîskarê polonî-îngiliz Joseph Conrad di nameyekê
xwe da ji hevalê xwe ra wisa dinivîsîne;”xebera xweş
ew e ku te ji kitaba min hezkir. Hezkirina te tê wê ma-
neyê ku, nivê kitabekê nivîskar û nîva din jî xwendekar
dinivîsîne.”

Hinek dîtîn û fikrên din yên der heqê pêwendiyên di
navbera nivîskar û xwendevanan da ev in:

“Ne tenê nivîskar hunermende, xwendevan jî huner-
mende.”

“Nivîskarê ku bi xwendevanê xwe ra hevkarî dike, ni-
vîskarekî hêjaye.”

“Kitaba baş ew e ku xwendevanan li tecrube û serpê-hatiyên wan yên raborî, vedigerîne. Tiştên ku hatine ji bîrkerin, tên bîra mirovan.”

“Bi xwendina kitabên edebî mirov nabe mirovekî baştir.”

Gelo mirov dikane baweriyekî zêtir bi kesên ku kitabên edebî dixwînin, bîne? Na!”

“Mirov, bê xwendinê jî dikane şexsiyetekî dewlemend yê ruhî û fikrî pêşda bibe.”

“Di edebiyatê da dubare kirin, terzê mirovan dikuje.”

“Nivîskarekî baş, di qismekê da gotinek du caran bikarnaîne.”

“Di romanê da bûyera bingehîn esli ye, kakil e. Nivîskar divê ji wê kakilê derkeve rê û tevger bike. Divê carbicar paşda û pêşda biçe ku xwendevan bikanibe bêhna xwe bigire û xwe di ciyekê weke hefsxanê da hîs neke.”

“Her nivîskar bi awayekê, bi terzekê dinivîsîne.”

Nivîskarê swêdi Jan Guillous, ji bo nivîsandina romanek heja çar şîretên jêrîn li nivîskaran dike.

“Tiştê ku tu dinivîsînî, divê zelal be û ji aliyê xwendevanan bê famkirin. Enerjiya xwe bi hewldanên helbestkî serf meke.”

“Tiştê ku tu dinivîsînî, divê di der heqê tişteke girîng da be. Jîyan û mir in, ji wan mijarên girîngin.”

“Tiştên ku tu dinivîsînî, divê ji aliyê xwendevanan ve bîna nasirin. Ji ber wê yekê, ciyên ku xwendevan nasdikin û zanin, bikarbînin.”

“Bêguman te romanên nivîskarên din xwendiyê û tu ji wan hin tişt hînbûyê. Tu wê hînbûyina xwe, di nivîskariya xwe da bikartînin. Kî çi dibêje bila bibêje, tevgerê wisa pirr xwezayî û normale. Sedîdased orîjînalîtet tu derekê da tune.”

“Tehlûka herî mezin ewe ku; ji ber nav û dengê xwe, nivîskar dikane di bîr û baweriyaya xwe da bibe qels. Ji

bo ku tiştên xelet neke û tiştên xelet nebêje, tiştên ku xwendevan ji wî hevî dike û dipê, dinivîsîne.”

Nivîskarê navdar yê swêdî Stig Dagerman, wê rewşê wisa îzah dike;”nivîskariya min, ez kirime kole. Ji tîrsa ku ez ê navûdengê xwe xira bikim, cesareta min nemaye ku ez nivîskariya xwe bikarbînim. Di bin nasnameya xwe ya nivîskariyê da ez xwe evqas kole dibînim ku her hevoka xwe bi tîrs dinivîsînim.”

“Ji aliyê din jî nivîskar heye ku li nivîsarên xwe venagere. Ji qelesa wan çî derdikeve, ew e.”

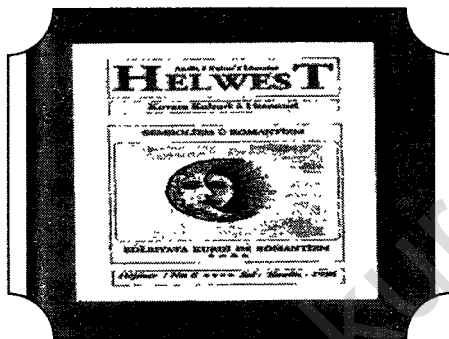
“Gelo ji bo çî mirov dinivîsîne? Bersîva normal ev e; nav û deng û pere. Ji bo mejbûriyetê jî mirov dinivîsîne. Tenêbûyin, çiyekê teng, bûyerên trajîk û hwd. jî dikanin bibin sedemên nivîsandinê.”

Ew fikir û dîtînen jorîn ji hezaran desteyek e. Kurdên ku bi nivîskariyê mijûl dibin, bi taybetî jî yên ku bi edebiyatê mijûl dibin, divê wan nuxteyan bigrin ber çavan û li ser wan bifikirin. Wekî Jan Guillou dibêje, ne hewceye ku nivîskarên kurd dinyayê ji nû ve kişf bikin. Û ne mimkune jî. Divê em jî wekî her kesî jî edebiyatê xwe û jî edebiyatê dinyayê hîn bibin û wê hînbûyina xwe di nivîskariya xwe da bikarbînin.

Berê vê çendekî ez rastî hevalekî nivîskar hatim. Em piçek li ser astengiyên nivîskaran axifîn. Di çiyekê suhbetê da tişteke wisa got, ”divê em kurd li gor urf û edetên xwe, berhemên edebî biafirînin.” Min tişteke negot, lêbelê ew gotina wî ji min ra pirr û pirr ecîb hat û bala min kişand.

Nuha em li ser wê gotinê piçek bîponijîn. Bi têgînekê (kavram) tûj em dikanin, yan jî ez dikanim bibêjîm, çanda me kurdan ji sêrî heya dawiyê li ser “tabûyan” hatiye avakirin. Ne hewceye ku wan tabûyan yekoyek bijmêrim, yên di civata kurdan da hatiye dinyayê û li wê derê mezin bûye, wan tabûyan nasdike û dizane. Piraniya wan wekî urf û edet tînen navkirin û li ser civatê tesîrên mezin çêdikin. Pirr çaran dibin sedemên bûyerên trajîk û xemgîn. Vê mijarê ez dixwazim bi mîsalekê vekim.

KOVAR Û XWENDEVAN

Di weşandina kovareke de ya herî girîng berdewambûna weşanê ye. Ji bo berdewambûna weşanê jî xwendevan pêwîst e. Heger xwendevan li weşanê – kovarê – xwedî dernekeve, nekire, nexwîne, nebe alîkar, ew weşan jiyana xwe ya weşanî nikare bidome.

Piştî salên 90'î li Tirkîyê gelek kovarên baş derketin, lê nikaribûn jiyana xwe ya weşanî bidomîn. Yê ku ji alî dewletê ve dihatin girtin, em li cihek bihêlin, piraniya wan kovaran ji alî aborî ve çels diketin û piştî çend hejmaran dihatin girtin.

Li Ewropayê ji gelek kovarên kurdan û yê tirkî jî ber sedemên aborî nikaribûne weşana xwe bidomîn, loma jî weşana wan sekiniye. Weşanên bi tirkî û kurdî hinek têne firotin, lê yê xwerû bi kurdî li Ewropayê kêmtê firotin.

Domandina weşana kovaran bi xwendevanan ve girêdayîye. Heger gelek aboneyên kovareke hebe, heger ew kovar baş bê belavkirin û firotin, ew kovar demek dûr û dirêj dikare weşana xwe bidomîne. Kovarên rêxistinên siyasî umirdirêj in, lewra ji ber ku bi pereyên rêxistinan, bi heqê endamtiya endaman tên derxistin. Lê kovarên ku ji alî komek mirovên rewşenbîr yê heweskar ve têne derxistin, temenê weşana wan kin e. Kovarên weha baş nayên belavkirin, nayên firotin, aboneyên wan hindîkin, loma umirkin in.

Li Ewropayê bi sedhezaran kurd hene, bi sedan komeleyên kulturî hene, lê çî hejfe ku vana nabin aboneyên kovarên kurdî, kovarên kurdî nakirin û naxwînin. Yê ku kovarên kurdî derdixin di rûnê xwe de diqijin, bi zerrê kovarê derdixin û dikevin binê deynan. Ez dizanim gava ku hinek kes vê nivîsê bixwînin dê bibêjin “madem ku zirar dikin, dikevin binê deynan bila dernexin.” Çawa dernexin... Ez dernexim, tu dernexî, ew dernexe, dê kî derxe? Dewlemendên kurdan kovarên kurdî dernaxin. Derxistina kovarên kurdî dimîne li stuyê partî û rêxistinên kurdan û donkîşotên heweskar yê wek min.

Kovar derxistin rîskek e. Heger hinek xwe nedin ber vê rîskê dê kovar dernekevin. Lê heger herkes ji vê rîskê bitirse û kovar dernexe, dê kî derbixe? Herkes bibêje; kovar derxistin zirar e, ez çîma xwe bixim binê rîska deyndariyê, wê demê dê kovar dernekevin.

Derketina kovarek xwerû bi kurdî ji bo çand, edebiyat û zimanê kurdî destketinek e netewayî ye, hêjayîyeke çandî ye. Kovar dibistana nivîskaranin. Divê di serî de nivîskar li kovarê xwedî derkevin.

Kovarên kurdî bi fedakariya mirovên dilpak û welatperwer tên weşandinê. Divê her kurdê dilpak, welatparêz, qîmet û rûmetê bide kovarên ku xwerû bi kurdî derdikevin. Kurdên welatperwer, rewşenbîr, nivîskar û siyasetmedarên kurd divê bibin aboneyên kovarên kurdî. Kovara Ronî li benda abonetiya nivîskar, rewşenbîr, siyasetmedar û xwendevanên kurde. Di dema weşana kovara Helwest de hinek lêkolînerên biyanî ku fêrî Kurdî bûbûn, bûn abone. Hinek dostên gelê kurd ku bi dil û can fêrê zimanê kurdî bûne û bi dilxweşî kovarên kurdî dixwînin, alman, amerîkî, swîsrî, holandî bûn abone. Em hêvîdarin ew vêca bibine aboneyê kovara Ronî.

Me wexta ku dest bi weşana kovara Helwestê kir, gelek kes bi şik û guman bun ku dê Helwest yek, du hejmar derkeve û bisekine, weşana wê raweste. Lê Helwest nesekiniya, 12 hejmar derket û niha ew bi nave kovara Ronî rêveçûna xwe didomîne. Kovara Ronî dê kovarek bi naverok û çapa xwe bedew be, kovarek wek Helwestê kulturî û literature be. Û herweha dê giranî bide ser danasîn, nirxandin, analîz û şîroveya pirtûkên kurdî yên edebî. Di hejmarên pêş de em ê di derbarê pirs û pirsgirêkên çandî, edebî de dosyayên taybet amade bikin û biweşînin. Em ji niha ve dosyayek li ser rewşa romana kurdî, dosyayek li ser pirs û pirsgirêkên zimanê kurdî û dosyayek li ser danasîn, analîz, nirxandin û şîrovekirina pirtûkên kurdî û valahiya rexnegiriya edebî amade dikin. Em ji nivîskarên kurd daxwaz dikin ku ew ji niha ve li ser van mijarên dosyayan lêgerîn û lêkolîn bikin û nivîs amade bikin.

Belê, Kovara Helwest 12 hejmar derket û rawestiya. Niha kovara Ronî wek berdewama kovara Helwest derdikeve. Kovara Helwest li Swêdê derdiket û nedigîşt welêt. Şansê kovara Ronî heye ku hem li Stenbolê û

hem li Stockholmê derdikeve û li seranserê Ewropa û Kurdistanê tê belav kirin.

Dema ku me kovara Helwest derdixist, gelek rewşenbîr û nivîskarên dilsoz û herweha hinek wergêrên kurd yên hêja bi nivîs, gotar, pexşan, danasîn, analîz, nixxandin û wergêrên xwe alîkariya kovara Helwestê kirin. Em ji wan re spas dikin. Em hêvîdarin ew ê ji kovara Ronî re jî alîkarî bikin ku naveroka kovarê dewlemend be. Di hêla danasîn û nixxandina pirtûkên kurdî de keda M. Yilmaz, Dawê Xanê, M. Nisêbînî, X. Uso û hwd, gelek e. Di hêla wergerê de jî keda N. Zaxuranî, M. Beşîr, Husein Muhamed û G. Çiyan gelek e. Em hêvîdarin ew ê di kovara Ronî de jî piştgiriya xwe bidomînin û keda xwe têxin nav keda kedkarên kovara Ronî û ji bo serketina kovarê hewl bidin. Kovara Ronî dê bi alîkarî û piştgiriya kesên dilpak rêveçûna xwe ya weşanê bidomîne.

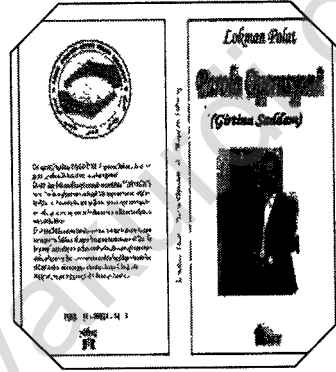
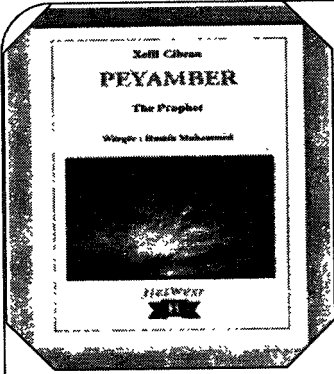
Rehmetiyê Mehmed Uzun ji kovara Helwestê gelek hez dikir. Ew bûbû aboneyê kovarê û her hejmara ku derdiket, dixwend, telefon dikin hejmara nû ya kovarê pîroz dikir, ji bo mijarên balkêş pêşniyaz dikir û digot "Ez ji vê kovarê gelek hez dikim." Û herweha di hêla manewî ve moral dida, piştgirî dikir.

Di kovara Helwestê de danasîn û nixxandina gelek pirtûkên çîrok, helbest û romanên kurdî hatin kirin û agahdariyên derbarê çand û lîteratura kurdî de hatine weşandin. Kovara Helwest ji bo edebiyathezan bûbû dibistaneke kulturî û lîteraturî. Em ê heman tişt di kovara Ronî de jî pêk binin û li ser şopa kovara Helwestê weşana kovara Ronî bidomînin.

Lokman Polat

Kovara Ronî bixwînin, bibin abone!

Anonsa pirtûkan kurdî - Biserwîn!

www.arsivakurdi.org

RONÎ

PIRTÛKÊN KURDÎ BIXWÎN!

